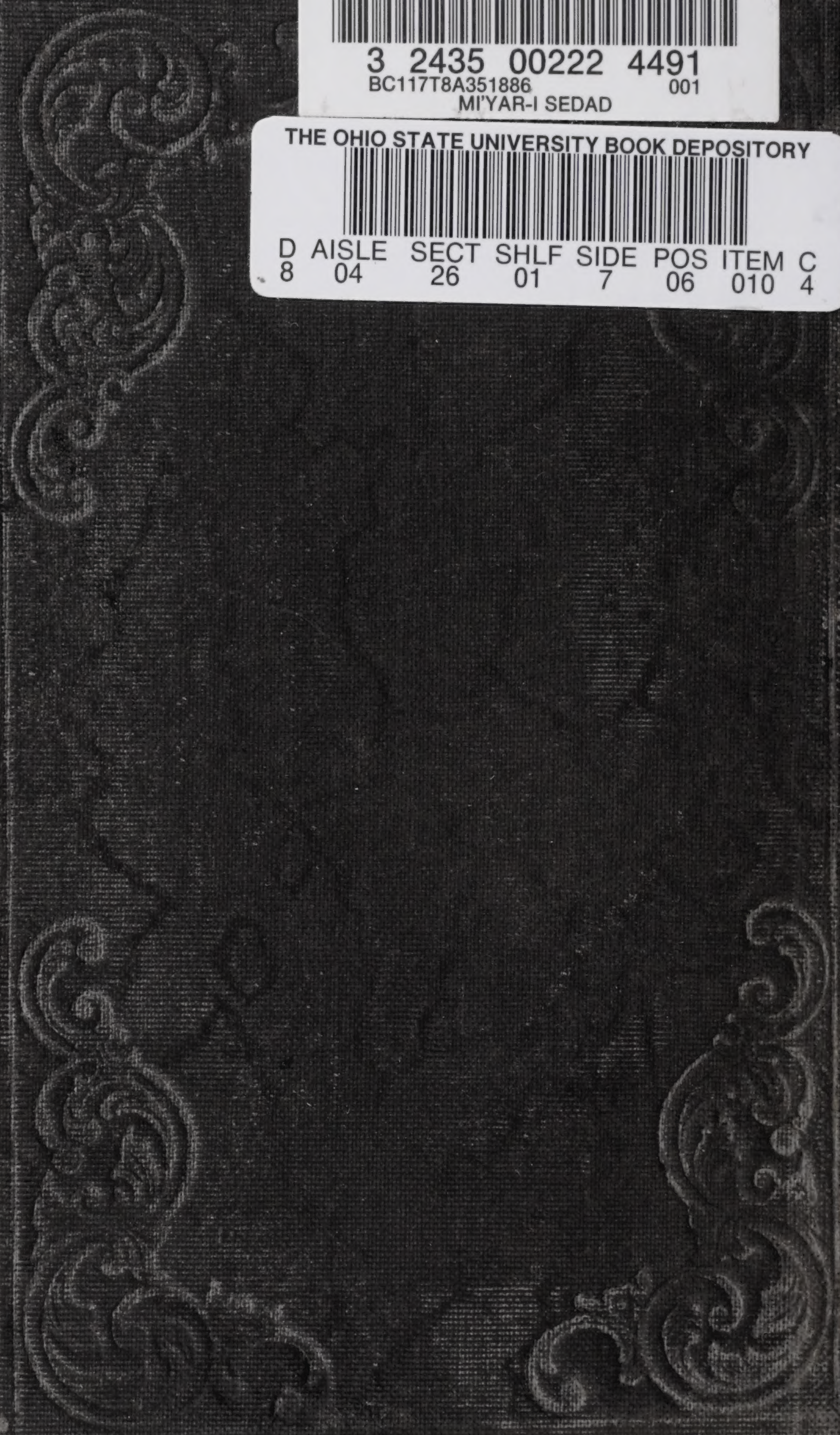

The Ohio State University
3 2435 00222 4491
BC117T8A351886 001
MI'YAR-I SEDAD

THE OHIO STATE UNIVERSITY BOOK DEPOSITORY
D AISLE SECT SHLF SIDE POS ITEM C
8 04 26 01 7 06 010 4

OHIO STATE
UNIVERSITY
LIBRARIES

معیار سداد

اثر خامهٔ احمد جودت

علم منطقدن مکاتب ابتدائیه‌ده تدریس اولنمق اوزره تألیف اولنمش
بر رساله‌در فقط قالین حروف ایله طبع اولنان محللری متن
مقامنده اوله‌رق مکاتب رشدیه‌ده دخی اوقوتدیریله بیلور .

طابع و صاحبلری : قره‌بت و قصبار

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۱۷ ذی القعده سنه ۳۰۲ تاریخلی
و ۵۳۰ نومرولی رخصتنامه‌سیله

ایکنجی دفعه اوله‌رق طبع اولنمشدر

استانبول

(قره‌بت و قصبار) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

۱۳۰۳

A6-632

BC117
T8 A35
1886

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

معنایه موضوع اولان لفظك دلالتی اوچ درلو اولورکه مطابقت . تضمن . التزامدر

چونکه لفظك موضوع لهی اولان معنانك تمامنه دلالتی مطابقت و جزئنه دلالتی تضمن در

مثلا اوطه لفظنك درت دیوار ایله طاوانك مجموعنه دلالتی مطابقت و بونلردن یالکز برینه دلالتی تضمن در

کذلك انسان لفظی حیوان ناطق یعنی ذی روح و صاحب نطق معناسنه موضوع اولدیغندن حیوان ایله ناطقك مجموعنه دلالتی مطابقت و ایکیسندن یالکز بریسنه دلالتی تضمن در

لفظك معناسنه ذهنده لازم كلان خارج برشيئه دلالتى التزامدر . نته كم ضرب لفظى التزاما ضارب ومضروبه دلالت ايلر زيرا ضرب برآدمك ديكرينى اورمسى ديمك اولديغندن ضربك معناسى تصور اولندقده بهمه حال ضارب ومضروب دخى خاطره كلور

بر لفظك جزئيله معناى مطابقنك جزئنه دلالت قصد اولنماز ايسه مفرد دنيلور وقصد اولنورسه مركب دنيلور مثلا انسان مفرددر زيرا بو لفظك مجموعى بالمطابقه حيوان ناطقه دلالت ايدر يوخسه مثلا الفيله حيوانه وديكر برحرفيله ناطقه دلالت ايتمز

وقاطع الشجر مركبدركه اغاج كسن ديمك اولوب حالبوكه قاطع كسن وشجر اغاج معناسنه دلالت ايلر وعبدالرحمن برشخصه علم اولديغى صورتده مجموعنك انجق اول شخصه دلالتى مراد اولنغله مفرددر اما رحمانك قولى معناسى مراد اولورسه اول حالده مركب اولور.

مفردك معناسى تشخص ايدرسه جزئى دينلور واكر تشخص ايتميوبده افراد كثيره يه صادق وشامل اولورسه كلى دينلور

نته كيم علملر يعنى زيد وعمرو وموسى وبكر واستانبول

وادرنه کبی برشخصك یاخود برشهرك نامی اولان اسملر هپ جزئیدر

اسم اشارتلر دخی بوقبیلدندر نته‌کیم شوآدمه باق بوکتابی کتور دینلدکده شو وبو لفظلری کبی

اما انسان کلیدر زیرا ذی روح وناطق اولان هرفرده انسان اطلاق اولنور وانسان مفهومی اول فردلر بیننده مشترك اولور

کذلك شهر لفظی دخی کلیدرکه استانبول وادرنه ومصر کبی بیوك بلده‌لره هپ شهر دنیلور

بوراسنی برمرتبه دها ایضاح ایده‌لم شویله‌که سن برشیئی بیلدیککك وقت ذهنکده اول شیئك صورتی حاصل اولور ایشته اول صورت سنك ذهنکده بولندیغی جهتله علمدر وبوجهتدن قطع نظرله معلوم ومفهومدر ومفهومك مجرد ذاتنه نظر ایله یعنی خارجدن بتون بتون قطع نظر ایله عقل آنك خارجده افرادکثیره‌یه صدق وشمولنی یعنی افراد کثیره‌نك آنده اشتراکنی تجویز ایلمز ایسه جزئیدر وتجویز ایدر ایسه کلیدر

مثلا زید جزئی وانسان کلیدر زیرا زید نامنده کوروب بیلدیکمز برشخصك ذهنمزده حاصل اولان صورتی خارجده انجق اول شخصه منطبق اولوب ذهنمز اول صورتده دیکر اشخاصك اشتراکنی تجویز ایلمز اما انسان مفهومنی تصور ایتدیکمزده ذهنمز خارجده افراد کثیره‌نك اول مفهومده اشتراکنی تجویز ایلر .

بالاده مذکور اولان ایضاحاتدن اکلاشلدیغی اوزره هر مفهوم

كلینك افراد ذهنیه‌سی غیر معدود وغیر محصور اولوب خارجده دخی افراد غیر معدوده‌سی بولنور

اما بعضیسنك خارجده افرادی معدود ومحصور اولور وبعضیسی برفرده منحصر اولوب بشقه افرادی بولنماز یاخود بولنه‌ماز وبعضیسنك خارجده هیچ برفردی بولنماز ویاخود بولنه‌ماز

مثلا انسانك خارجده افرادی غیر معدود وغیر محصور اولوب هر برینه انسان دنیلور

سیاره ایسه انسان كبی كلی اولدیغی حالده خارجده موجود اولان افرادی معدود ومحصوردر شویله‌كه فلاسفهٔ متقدمینه كوره یدی‌یه منحصر اولوب سبعهٔ سیاره دینلور وفلاسفهٔ متأخرین صكره‌دن دها زیاده سیاره‌لر كشف ایتدیلر ایسه‌ده ینه جمله‌سی معدود ومحصوردر

شمس دخی كوكب مضی دیو تصور اولنوب افراد كثیره‌سنك وجودی ممكن ایكن خارجده یالكز برفردی بولنور

واجب الوجود مفهومی دخی كلی ایسه‌ده الله تعالی حضرتلرندن بشقه برفردینك وجودی ممكن اولمدیغی برهان توحید ایله ثابت اولور

وعنقایی یوزی انسان یوزینه بكزر بر بیوك قوش دیو تصور ایتدیكمزده افراد كثیره‌سنك وجودی ممكن ایكن خارجده برفردی بولنماز

وشریك الباری مفهومنی تصور ایدركن بونك ایچون ذهنده افراد كثیره فرض اولنوب حالبوكه بو افراد فرضیه‌دن هیچ برینك خارجده وجودی ممكن دكلدر

مفهوم كلی افرادنده متفاوت اولور ایسه كلی مشكك دینلور .

قرمزی كبی‌كه افرادینك بعضیسی چوق قرمزی اولوب یكدیكره نسبتله قیرمزیلقده سیان اولمزلر

واکر مفهوم کلی افرادنده متفاوت اولمز ایسه کلیٔ متواطیٔ دینلور .
انسان کبی که افرادینک کافه‌سی حیوان ناطق مفهومنده سیاندرلر .

جزئی بعضاً اخص معناسنده قوللانیلورکه اعمک تحتنده مندرج دیمک اولور وبوکا جزئی اضافی دنیلور

نته‌کیم انسان مفهومی جزئی حقیقی اولان فردلرینه نسبتله کلی اولدیغی حالده حیوانه نسبتله جزئی اولور حیوان دخی ذاتا کلی اولدیغی حالده جسم نامی‌یه نسبتله جزئی اولور

هر لفظده ایکی احتمال واردر بری لفظی مراد اولمقدر نته‌کیم کلدی فعل ماضیدر دیدیکمزده مراد انجق کلدی لفظیدر .

دیکری لفظک معناسی مراد اولمقدر وجزئی ایسه معناسی مدلولی اولان شخصدن عبارتدر

اما کلی ایسه آنده ایکی احتمال واردر . شویله‌که یامفهومی مراد اولورنته‌کیم انسان کلیدر دیدیکمزده مراد انجق حیوان ناطق مفهومیدر .
ویاخود مفهومک ماصدق علیهی اولان افرادی مراد اولور . نته‌کیم انسان یرایچر دیدیکمزده انسانک افراد خارجیه‌سی مراد اولور .

لفظلرک معنالری بیننده نسب اربعه یعنی مساوات . مباینت . عموم وخصوص مطلق . عموم وخصوص من‌وجه ارانور

وهر ایکی مفهوم کلی بیننده بحسب الصدق والحمل یعنی مفوملرک ماصدق علیهلری اعتباریله بونسب اربعه‌دن بری بولنور .

شویله‌که ایکی کلینک هر بری دیکرک جمیع افرادینه صادق وشامل اولورسه یکدیکره مساوی اولورلر .

ناطق ایله ضاحک کبی که ایکیسی دخی انسانک اوصاف مخصوصه‌سندن اولوب هر ناطق ضاحکدر وهرضاحک ناطقدر دینلور .

واکر ایکی کلینک هیچ بریسی دیکرک هیچ بر فردینه صادق وشامل اولماز ایسه یکدیکره مباین اولورلر .

انسان ایله آت کبی که هیچ برانسان ات دکلدر وهیچ برات انسان دکلدر

واکر ایکی کلینك یالکز بری دیکرك جمیع افرادینه صادق وشامل اولورسه بینلرنده عموم وخصوص مطلق بولنور. یعنی بری مطلقا اعم ودیکری مطلقا اخص اولور .

مثلا حیوان یعنی ذی روح مفهومی انسانه نسبتله مطلقا اعم وانسان اکا نسبتله مطلقا اخصدر زیرا هر انسان حیواندر . اما هر حیوان انسان اولمیوب بلکه بعضیسی انسان وبعضیسی آت واینك وقوش کبی انسانك غیری اولان حیوانلردر .

واکر ایکی کلیدن هر بری دیکرك یالکز بعض افرادینه صادق وشامل اولورسه هربری دیکرینه نسبتله من وجه اعم ومن وجه اخص اولور وشوحاله کوره برماده‌ده متصادق وایکی ماده‌ده متفارق اولملری لازم کلور .

انسان ایله بیاض کبی که انسانلرك بعضیسی بیاضدر وبیاضلرك بعضیسی انساندر وبیاض انسانده ایکیسی دخی متصادق اولورلر وزنجی ایله لکلکده متفارق اولورلرکه زنجی انساندر لکن بیاض دکلدر ولکلك بیاضدر لکن انسان دکلدر

جزئی ایله اکا شامل اولان کلی بیننده عموم وخصوص مطلق بولنور وهر جزئی کندویه شامل اولمیان کلی‌یه مباین اولور

وجزئیلر دائما بربرینه مبایندر زیرا هیچ برشی کندیدن بشقه برشی اوله‌ماز

وبعضاً مفهوملر بیننده بونسب اربعه ماصدق علیه اعتباریله اولمیوب انجق بحسب التحقق یعنی ازمان واحواله کوره تحققلری اعتباریله ارانور . شویله‌که ایکی مفهوم هروقت وحالده بربرندن آیرلمازلر ایسه یکدیکره مساوی اولور

طلوع شمس ایله وجود نهار کبی که هر نه وقت کونش طوغارسه کوندوز اولور وهر نه وقت کوندوز اولورسه کونش طوغمش بولنور . واکر ایکی مفهوم هیچ بروقت وحالده برابر بولنمازلر ایسه یکدیکره مباین اولورلر

طلوع شمس ایله وجود لیل کبی که هر نه‌وقت کونش طوغارسه کیجه بولنه‌ماز وهر نه‌وقت کیجه اولورسه میداندە کونش بولنماز

واکر ایکی مفهومدن یالکز بری هروقت وحالده دیکرندن آیرلمیوب اما اوبری اندن بعض اوقات واحوالده آیریلور ایسه بینلرنده عموم وخصوص مطلق بولنور

خانه‌نك آیدنلغی ایله طلوع شمس کبی که کونش طوغدقده خانه‌دخی آیدنلق اولور اما هر نه وقت خانه ایدنلق اولسه کونش طوغمش اولمق لازم کلمز زیرا کیجه قندیل ایله دخی خانه‌ده ایدنلق اوله‌بیلور واکر ایکی مفهومدن هر قنغیسی بولندیغی حالده دیکری بعضاً بولنور وبعضاً بولنماز اولور ایسه بینلرنده عموم وخصوص من‌وجه بولنور.

کونشنك طوغمسی ایله روزکارنك اسمسی کبی که بعضاً کونش طوغارکن روزکار دخی اسر وبعضاً کونش طوغار ایکن روزکار اسمز وبعضاً کیجه‌لین روزکار اسر .

مفهوم کلی افراد ذهنیه سنه نسبتله ماهیت تسمیه اولنور وافراد خارجیه‌سنك ضمننده بولندیغی جهتله حقیقت تسمیه قلنور وماهیت هر مفهومه شامل اولور کرك خارجده افرادی بولنسون وکرك بولنمسون اما حقیقت انجق خارجـده افرادی بولنان مفهوملره مخصوص اولور وحقیقت انسان دینلدیکی کبی ماهیت انسان دخی دینلور اما ماهیت عنقا دینلدیکی کبی حقیقت عنقا دینلمز

بناء علی ذلك ماهیت ایله حقیقت بیننده عموم وخصوص مطلق بولنور.

بالاده مبسوط اولان مقدماتدن اكلاشلدی كه هر حقیقت كندی افراد خارجیه‌سی ضمننده بولنوب هر برینه محمول اولور

مثلا حقیقت انسان خارجده موجود اولان افراد انسانیه ضمننده بولنوب بونلرك هر بری انساندر انجق تشخصله یعنی اوزونلق قیصه‌لق بیاضلق قاره‌لق اسمرلك كبی عوارض مشخصه ایله یكدیكردن متمیز اولورلر

ایشته بوكا یعنی مع التشخص حقیقته هویت دینلور

ابحاث سابقه مفردلره دائر اولوب شمدی مركبلرك احوال مخصوصه‌سنه كله‌لم

مركب بعضاً نسبت ناقصه افاده ایدر شویله كه انك اوزرینه متكلمك سكوتی صحیح اولمیوب مخاطب بشقه سوزه منتظر اولور

نته‌كیم مهارتلی كاتب و كاتبك مهارتی دینلدكده سوز تمام اولمیوب مخاطب الت طرفنده نه دینله‌جك دیو منتظر اولور .

وبعضاً نسبت تامه افاده ایدرك بر كلام اولوب متكلمك سكوتی صحیح اولور انجق بودخی ایكی قسمدر

قسم اول كلام انشائیدر كه نفس الامره تطبیق ایله طوغریدر یاخود یلاندر دیمكه محل اولماز

فلان ایشی بویله یاپ دیو بر كمسنه‌یه امر یاخود فلان شی بویله میدر دیو استفسار ویاخود كاشكی بویله اولیدی دیو تمنی ایلمك كبی

قسم ثانی کلام اخباریدرکه نسبت تامهٔ خبریه‌یی مفید
اولان کلامدر نته‌کیم فلان شی بویله‌در یاخود بویله‌دکلدر
دینلدیکی کبی

مفردك معناسنی بیلمك تصوردن عبارت اولدیغی کبی
نسبت ناقصه‌یی و نسبت تامهٔ انشائیه‌یی بیلمك دخی تصور
قبیلندندر اما نسبت تامهٔ خبریه‌یی علی وجه الاذعان
بیلمك مثلا عالم حادثدر وعالم قدیم دکلدر دیو حکم ایتمك
تصدیقدر

الحاصل علم یاتصور ویاخود تصدیقدر وهر بری یابدیهی ویاخود
نظریدر • بدیهی نظر یعنی فکر ایله اکتسابه موقوف اولمیان علملر
صیجاقلغی وصوغوقلغی تصور وکون ایله کیجه برلشمز دیو تصدیق
کبی • نظری نظر وفکر ایله اکتسابه موقوف اولان علملر • ——
روح وملك وجنی تصور وعالم حادثدر دیو تصدیق کبی

فکر مجهوله توصل ایچون امور معلومه‌یی ترتیب ایلمکدر

فکر ایله انسان معلومات تصوریه‌دن مجهولات تصوریه‌یی ومعلومات
تصدیقیه‌دن مجهولات تصدیقیه‌یی کسب ایدر فقط بوخصوصده
بعضاً خطا ایلر

ایشته ذهنی بویله افکارده خطادن حفظ ایدن علم منطقدرکه معلومات تصوریه وتصدیقیه‌دن بحث ایدر.

هر علم برچوق مسائلی مشتملدر وبویله برچوق مسائلك سائر علوم
وفنوندن آیریلوبده برعلم مستقل اتخاذ اولنمسی جهت وحدتلری
اعتباریله‌در

جهت وحدت ایکیدر بری جهت وحدت ذاتیـه ودیکری جهت وحدت عرضیه‌در

جهت وحدت ذاتیه علمك موضوعی وجهت وحدت عرضیه علمك غایتیدر

برعلمك موضوعی اول علمده احوال ذاتیه‌سندن بحث اولنان شیدر وغایتی فائدهٔ مترتبه‌سیدر

مثـلا علم حسابك موضوعی عدددر وغایتی معلومات مخصوصه‌دن مجهولات عددیه‌یی استخراج ایتمکدر

وعلم منطقك موضوعی معلوماتدر غایتی دخی فكرك صحیح وفاسدینی تمییز ایتمکدر

هرعلم ایکی وجهله یعنی یاموضوعی ویاخود غایتی اعتباریله تعریف اولنور علم منطقی دخی موضوعی اعتباریله تعریف ایده‌جك اولدیغمزده معلوماتدن مجهولاته موصل اولدیغی جهتله بحث ایدر برعلمدر دیرز وغایتی اعتباریله تعریف ایده‌جك اولدیغمزده برعلمدرکه آنکله فكرك صحیح وفاسدی بیلنور دیرز

علم منطقك موضوعی معلومات تصوریه ومعلومات تصدیقیه‌یه منقسم اولدیغندن علم منطق دخی ایکی قسمه تقسیم اولنور قسم اول تصورات وقسم ثانی تصدیقاتدر

بناء علی ذلك بزدخی بو رساله‌یی ایکی مقاله اوزرینه ترتیب ایلدك مقالهٔ اولی تصورات حقنده ومقالهٔ ثانیه تصدیقات حقنده‌در

* * *

مقالهٔ اولی

(تصورات بیاننده اولوب ایکی بابی مشتملدر)

باب اول

ایساغوجی یعنی تصوراتك مبادیسی اولان کلیات
خمس مباحثی اولوب اوچ فصلی حاویدر

فصل اول

کلینك تقسیمی واقسامنك تعریفی حقنده‌در

کلی بشدرکه نوع جنس فصل خاصه عرض عام در زیرا ماهیتلر ایکیشر جزدن ترکب ایدر وبر ماهیتك ایکی جزئندن بری اول ماهیتدن اعم یعنی آنکله دیکر ماهیتلر بیننده مشترك اولور ودیکری اول ماهیته مساوی اوله‌رق آنی سائرلرندن تمییز ایلر یعنی آنی سائر ماهیتلردن آییروب بر مستقل ماهیت قیلار.

ایشته اول ماهیته نوع وجزء اعمنه جنس وجزء مساویسنه فصل دینلور وفصل جنسی مقسم ونوعی مقوم اولور.

مثلا انسان ماهیتی حیوان ایله ناطقدن مرکبدر و حیوان
جزء اعم اولوب انسانلره وسائر حیوانلره شامل اولور
ناطق ایسه انسانه مساوی اولوب آنی سائر حیوانلردن
تمییز وحیوانی تقسیم ایلر وانکله انسان ماهیتی متقوم
اولور یعنی آت و قوش کبی سائر حیوان ماهیتلرینه مباین
ومستقل بر ماهیت اولور شو حاله کوره انسان بر نوع
اولوب حیوان دخی آنك جنسی و ناطق فصلیدر .

كذلك مثلث قائم الزوایه ماهیتی مثلثك برنوعی اعتبار اولنمغله مثلث
آنك جنسی وقائم الزاویه فصلی اولور.

الحاصل جنس وفصلك بر لشمسیله بر ماهیت تحصل
ایدرکه نوعدر ایشته اکا بر طاقم صفتلر عارض اولور
وبو صفتلر اکر بر نوعه مخصوص اولورسه خاصه
دینلور واکر بر نوعه مخصوص اولمیوبده دیکر نوعلرده
دخی بولنورسه عرض عام دینلور .

نته کیم ضاحك انسانك خاصه‌سی و متنفس عرض
عامیدر زیرا ضاحك نوع انسانه مخصوصدر سائر انواع
حیواناتده ضحك طبیعی بولنماز متنفس ایسه انسانه
مخصوص اولمیوب حیوانتك دیکر نوعلرینه دخی عام وشامل
اولور .

كذلك زاویهٔ قائمه‌یی موتر اولان ضلعك مربعی اول زاویه‌یی محیط

اولان ایکی ضلعك مربعلری مجموعنه مساوی اولمق کیفیتی شکل مثلثدن قائم الزاویه نوعنك خاصه‌سیدر زیرا مثلثك دیکر نوعلرنده بولنماز اما مثلثك اوچ زاویه‌سی ایکی قائمه‌یه مساوی اولمق کیفیتی مثلث قائم الزاویه نوعنه کوره عرض عامدر زیرا بو کیفیت قائم الزاویه‌یه مخصوص اولمیوب مثلثك دیکر نوعلرنده دخی بولنور

ایشه علم منطقده مذکور و مشهور اولان کلیات خمس بونلر اولوب اوچ اولکیسی یعنی نوع و جنس و فصل کلیٔ ذاتی و خاصه ایله عرض عام کلیٔ عرضیدر

زیرا کلی اول امرده ایکی قسمه تقسیم اولنور شویله که برکلی دیکر برشی اوزرینه محمول اولدقده اول شی کرك جزئی اولسون وکرك کلی اولسون محمول اولان کلی اکر اول شیئك ذاتندن وحقیقتندن خارج دکل ایسه ذاتی وخارج ایسه عرضی دینلور

وذاتی یا اول شیئك حقیقتنك عینی یاخود جزء اعمی ویاخود جزء مساویسی اولور

عرضی دخی یا بر حقیقته مخصوص ویاخود حقایق مختلفه‌یه عام وشامل اولور

مثلا زید نام شخص انساندر دیدیکمزده انسان اول شخصك ذاتندن خارج اولمیوب بلکه حقیقتنك عینیدر زیرا هر شخصك حقیقتی نوعنك عینی اولوب یکدیکرندن انجق عوارض مشخصه ایله متمیز اولورلر بناء علی ذلك انسان ماصدق علیهی اولان فردلرینك ذاتیسیدر نته‌کیم انسان حیوان ناطقدر دیدیکمزده حیوان ناطق مفهومی انسانك حقیقتندن خارج اولمیوب بلکه آنك عینی اولمغله اودخی کلی ذاتیسیدر

کذلك انسان حیوان ناطقدر دیدیکمزده حیوان وناطق انسانك

حقیقتندن خارج اولمیوب بلکه حیوان آنك جزء اعمی و ناطق جزء مساویسی اولمغله ایکیسی دخی ذاتیدر

اما ضاحك انسانه مخصوص ومتنفس اندن اعم اوله‌رق انسانك حقیقتندن خارج اولمریله ایکیسی دخی عرضیدرلر

وکذلك برمثلث قائم الزاویه‌نك حقیقتی قائم الزاویه نوعنك عینیدر وجنسی اولان مثلث انك جزء اعمی وفصلی اولان قائم الزاویه جزء مساویسیدر. بناءعلی ذلك اوچی دخی اول حقیقتدن خارج اولمدقلری جهتله ذاتیدرلر

اماوتر قائمه‌نك مربعی دیکر ایکی ضلعك مربعلری مجموعنه مساوی اولمق کیفیتی که خاصه‌در واوچ زاویه‌سنك مجموعی ایکی قائمه‌یه مساوی اولمق کیفیتی که عرض‌عامدر مثلث قائم الزاویه‌نك حقیقتندن خارج اولمریله ایکیسیده عرضیدرلر

شمدی تحقیقات سابقه‌یه کوره کلیات خمسی بشقه بشقه تعریف و تحدید ایده‌لم

نوع	برحقیقتك عینی اولان کلی ذاتیدر
جنس	حقایق مختلفه‌نك ذاتیسی اولان کلیدر
فصل	یالکز بر حقیقتك ذاتیسی اولان کلیدر
خاصه	بر حقیقته مخصوص اولان عرضیدر
عرض عام	حقایق مختلفه‌یه شامل اولان عرضیدر

ایشته شو تفصیلاتدن کماینبغی اکلاشلدی که نوع وجنس وفصل ذاتی وخاصه ایله عرض عام عرضیدر ونوعلر جنسك جزئیاتی اولوب نوعك جزئیاتی ایسه حقیقتلری بر و انجق عوارض مشخصه ایله متغایر اولان شخصلردر وخاصه بر حقیقته مخصوصدر عرض عام ایسه برحقیقته مخصوص اولمیوب حقایق مختلفه‌یه شامل اولور.

بناء على ذلك نوع هم بحسب الشركه وهمده بحسب الخصوصیه نه‌در دیو واقع اولان سؤاله جواب اولور

مثلا عمر عثمان علی نام کیمسه‌لر ندر دیو سؤال اولندقده انساندر دیو جواب ویرلدیکی کبی یالکز برندن سؤال اولنوب مثلا عمر نام کیمسه ندر دینلسه کذلك انساندر دیو جواب ویریلور زیرا بالاده بیان اولندیغی اوزره هپسنك تمام حقیقتی انساندر

جنس ایسه انجق بحسب الشرکه ندر دیو اولنان سؤاله جواب اولور مثلا انسان آت وقوش ندر دیو سؤال اولندقده حیواندر دیو جواب ویریلور اما انسان ندر دیو سؤال اولنسه حیواندر دیو جواب ویریله‌مز زیرا سائلك مرادی انسانك تمام حقیقتی اولوب حیوان ایسه انك بر جزئیدر.

اما بر حقیقتدن یاخود بر هویتدن ذاتنده قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده ذاتیسی حسبیله قنغی شیدر یعنی جنسك قنغی قسم ذاتیسیدر دیمك اولمسیله سائلك مطلوبی ممیز ذاتی اولدیغندن بو سؤاله جوابا اول حقیقتك فصلی سویلنور.

مثلا انسان یاخود بکر نام شخص ذاتنده قنغی شیدر دینلدکده ناطقدر دیو جواب ویریلور

واکر بحسب العرض قنغی شیدر دینلورسه مطلوب انجق ممیز عرضی اولدیغندن اکا جواب اوله‌رق خاصه سویلنور.

مثلا انسان بحسب العرض قنغی شیدر دینلدکده ضاحکدر دیو جواب ویریلور اما عرض عام ذاتی اولمدیغی جهتله ندر سؤالنه جواب اوله‌مدیغی کبی بر حقیقتی دیکر حقیقتلردن تمییز ایلمدیکی جهتله قنغی شیدر سؤالنه دخی جواب اولماز.

شمدی شو ایضاحاته کوره دخی کلیات خمسی تعریف ایله برمرتبه‌دها ایضاح ایده‌لم

نوع بر کلیدر که حقیقتلری بر وانجق عوارض مشخصه ایله متغایر اولان جزئیات کثیره‌دن یاخود بو جزئیاتك یالکز برندن انلر ندر یاخود او ندر دیو سؤال اولندقده سویلنور.

جنس بر کلیدر که حقیقتلری مختلف اولان جزئیلردن انلر ندر دیو سؤال اولندقده سویلنور اما بو جزئیلرك یالکز برندن او ندر دیو سؤال اولندقده جواب اوله‌رق سویلنمز.

فصل بر کلیدر که بر شیدن ذاتنده قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده سویلنور.

خاصه بر کلیدر که بر شیدن بحسب العرض قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده سویلنور.

عرض عام بر کلیدر که حقایق مختلفه‌نك ماصدق علیهی اولان افرادینه وصف عرضی اوله‌رق صادق وشامل اولور.

ایشته بو وجهله کلیات خمس کما ینبغی معلوم و بر برندن متمیز اولور فقط بعضا اعتبارات مختلفه ایله برشیده متصادق اولورلر مثلا ماشی یعنی یورویجی مفهومنده خاصه ایله عرض عام متصادق اولور زیرا ماشی حیوانه نسبتله خاصه وانسانه نسبتله عرض عامدر وبر شی هم نوع وهم جنس وهم فصل وهم خاصه وهم عرض عام اوله بیلور.

نته‌کیم ملون یعنی رنکلی مکیفك نوعی ویشیلك جنسی وکثیفك فصلی وجسمك خاصه‌سی وحیوانك عرض عامیدر

زیرا مکیف بر کیفیت ایله متصف دیمك اوله‌رق رنکلی و آجی وطاتلی کبی نیجه مفهوملره شامل اولدیغندن ملون انك بر نوعیدر ویشیل وقاره وقیرمزی کبی رنکلی شیلره هپ ملون دینلدیکندن ملون بونلرك جنسیدر وکثیف مفهومی جسم ملون دیو تعریف اولنوب جسم لطیفدن انجق رنك ایله تمیز اولدیغنه مبنی اکا نسبتله فصلدر وجسم اولمیان شیلرده رنك اوله‌مدیغنه نظرا جسمه نسبتله دخی ملون خاصه اولور

ورنك کرك ذی‌روح اولان وکرك ذی روح اولمیان جسملرده بولندیغندن حیوانه نسبتله دخی ملون مفهومی عرض عام اولور

والحاصل کلی برجنس اولوب نوع وجنس وفصل و خاصه و عرض عام انك انواعیدر.

فقط بونلر ماهیات اعتباریه اولوب معتبرك اعتباریله یکدیکردن متمیز اولورلر وبروجه بالا اعتبارات مختلفه ایله بر ماده‌ده مجتمع اوله بیلورلر بوراسنی بر مرتبه دها ایضاح ایچون ماهیت حقیقیه ایله ماهیت اعتباریه‌یی بروجه‌آتی بیان ایده‌لم

ماهیت حقیقیه انسان وآت کبی خارجده موجود اولان ماهیتدر که بزم اعتباریمزك مدخلی اولمقسزین نفس الامرده کندوسندن خارج اولمیان شی انك ذاتیسی وخارج اولان عرضیسیدر

ماهیت حقیقیه‌نك ذاتیات وعرضیاتنی تمییز وتعیین ایسه اشیانك کنه وحقیقتنه واقف اولمغه موقوفدر بناء علی ذلك ماهیات حقیقیه‌نك ذاتیات وعرضیاتنی تمییز ایلمك بعض حکما عندنده متعسر وبعضیلری عندنده متعذردر

اما ماهیات اعتباریه بزم اعتبارمزله ذهنده موجود ومتمیز اولدیغندن ذاتیسنی عرضیسندن تمییز ایلمك امر سهلدر

مثلا علم صرف ونحوده بر شخصه یاخود دیکر بر شیئه دلالت ایدن کلمه‌یه اسم دینله‌رك اسم بر نوع اعتبار اولنمش اولمسیله کلمه انك جنسی واول وجهله دلالتی انك فصلی دیمك اولدیغندن اخری ساکن یا متحرك اولمق ودیکر کلمه‌یه مضاف اولوب اولمامق کیفیتلری اسمك عرضیاتندن اولور

کذلك علم هندسه‌ده اوچ ضلع ایله محاط اولان شکله مثلث دنیله‌رك مثلث بر ماهیت اعتباریه اولوب شکل انك جنسی واوچ ضلع ایله محاط اولمق فصلی اعتبار اولنمش اولمسیله بونلرك خارجنده اوله‌رق مثلثه عارض اولان حاللر هپ عرضی اولور

ایشته کلیات خمس دخی اولوجهله برر ماهیت اعتباریه اولوب ذاتیات و عرضیاتی اهل منطقك اعتبارینه کوره بالسهوله تمییز اولنور مثلا جنس بروجه بالا حقایق مختلفه‌نك ذاتیسی اولان کلیدن عبارت اولمسیله کلی انك جنسی وحقایق مختلفه انك ذاتیسی اولق فصلی اعتبار اولنمش اولدیغنه مبنی حقایق مختلفه‌دن ندر دیو اولنان سؤاله جواب اولمق کیفیتی انك خاصه‌سی و علی الاطلاق سؤاله جواب اولمق انك عرض عامی اولور

تکمله

سؤال

یوقاروده ناطق انسانه مساویدر دنیلدی حالبوکه طوطی دینلان قوش دخی نطق ایدر بناء علیه ناطق انساندن اعم اولمق لازمکلور

جواب

نطقك ایکی معناسی واردر بری سویلمك ودیکری کلیاتی ادراك ایلمکدر واولکیسی نطق ظاهری وایکنجیسی نطق باطنیدر ونطق ظاهری

اکرچه طوطیده دخی بولنور ایسه‌ده انك نطقی طبیعی اولمیوب انجق تعلیم ایله‌در انسان ایسه بالطبع ناطقدر اما نطق باطنی انسانه مخصوص بر کیفیتدر زیرا انسان کبی سائر حیوانلر دخی جزئیاتی مدرك ایسه‌لرده کلیاتی انجق انسان ادراك ایدر وبالطبع ناطق اولمسنك منشائی دخی بودر

شویله‌که انسان علم صرف ونحوده بیان اولنان قواعد کلیه اوزرینه بر طاقم موادی تصریف وکلمه‌لری یکدیکریله ترکیب ایدرك مافی‌الضمیرینی افاده ایده‌جك عباره‌لر ترتیب ایلر طوطی ایسه کندوسنه نه درلو سوزلر تعلیم اولنور ایسه انجق انلری سویلر وکلیاتی مدرك اولمدیغندن اول سوزلره قیاساً باشقه عباره‌لر ترتیب ایده‌مز بناء علی ذلك ناطق اکر ایکنجی معنایه حمل اولنور ایسه سؤال وارد اولماز واکر اولکی معنایه حمل اولنور ایسه مرادمز نطق طبیعیدر دیو جواب ویریز

سؤال

کرك نطق ظاهری وکرك نطق باطنی ضحك کبی انسانه انجق وجودندن صکره لاحق اولان وصفلردر بناء علی ذلك ناطق ایله ضاحکك انسانه نسبتی بردر شو حاله کوره ناطقی فصل وضاحکی خاصه عد ایلمك ترجیح بلا مرجحدر

جواب

ناطق ومتعجب وضاحك هپ انسانه مساوی وصفلردر فقط ضحکك منشائی تعجب اولوب تعجب دخی امور غریبه‌یی ادراك دیمك اولدیغندن کلیاتی ادراك معناسنه اولان نطق باطنی انلردن اقدم اولور بو بابده قاعده ایسه بر نوعه مخصوص اولان اوصاف مرتبه‌نك اقدمی ذاتی ودیکرلری عرضی عد اولنمقدر

سؤال

بو جواب اکر ماهیات حقیقیه‌نڭ ذاتیات ویا عرضیاتنی تمییز ایتمك متعسردر دینلره کوره تسلیم اولنسه دخی متعذردر دینلره کوره مسلم اوله‌ماز

جواب

فی‌الواقع ماهیات حقیقیه‌نڭ ذاتیات وعرضیاتنی تمییز ایتمك متعذردر دینلره کوره ناطق فصل وضاحك خاصه‌در دیو حکم اولنه‌ماز فقط علوم مدونه‌ده قواعد کلیه‌نڭ تفهیمی متعلم مبتدیلره تسهیل ایچون جزئیات ایله تمثیل اولنه کلدیکندن اهل منطق دخی بر طاقم امثلهٔ مرتبه وضعنه محتاج اولملریله جوهر وجسم نامی وحیوانی هپ ذاتیاته مثال اوله‌رق وضع ایتدکلری صره‌ده ناطقی دخی بر وجه بالا انسانه مخصوص اولان اوصافڭ اقدمی اولدیغی جهتیله فصل اعتبار وانسانی حیوان ناطق دیو تعریف ایلدیلر بوندن غرض انجق تمثیلدر تمثیل ایچون دخی اهل فنڭ وضع واعتباری کافیدر اما بونلرڭ نفس‌الامرده ذاتی اولدقلرینی اثبات ایتمك صددمزڭ خارجنده‌در .

لاحقه

ماهیت	یا جوهر ویاخود عرض اولور
جوهر	ذاتیله قائم اولان شیدر
عرض	غیریله قائم اولان شیدر

مثلا طاش جوهر وانڭ رنکی وقاتیلغی عرضدر زیرا طاش کندو کندویه قائم اولور رنڭ وقاتیلق ایسه کندو کندویه قائم اولمیوب بهر حال بر جسم ایله قائم اولور

کذلك نفس ناطقهٔ انسانیه جوهر وانك ادراکی عرضدر زیرا نفس ناطقه ذاتیله قائم اولوب ادراك ایسه انکله قائم اولور

جوهر یا مادی ویاخود مجرد اولور

جوهر مادی جسمدرکه ابعاد ثلثه‌یی یعنی طول وعرض وعمقی قابل اولان جوهردر

جوهر مجرد ایسه ابعاد ثلثه‌یی قابل اولماز نفس ناطقهٔ انسانیه کبی

جسم یا نشو ونمو ایله حصوله کلوب جسم نامی تسمیه اولنور ویاخود طاش کبی جامد اولور

جسم نامی دخی یا حیوان اولور ویاخود اغاچ واوت کبی حیواندن بشقه ذی نمو اولان جسملر اولور

حیوانی بونلردن تمییز ایدن حس ایله حرکت ارادیه اولدیغندن جسم نامی حیوان ماهیتنك جنسی وحس ایله حرکت ارادیه‌دن بری انك فصلی اولق لازمکلور حالبوکه ایکیسیده حیوانه مساوی اولوب قنغیسی فصل اولدیغنده تردد اولنمغله حیوانك تعریفنده ایکیسی دخی برابر انور وحیوان (حساس متحرك بالاراده اولان جسم نامیدر) دیو تعریف اولنور

فصل ثانی

(ذاتیاتك اقسامی بیاننده‌در)

نوع ایکی قسمدر قسم اول نوع حقیقی وقسم ثانی نوع اضافیدر .

نوع حقیقی بالاده بیان اولنان نوعدرکه جزئیاتی هویتلر یعنی

نوع ایله عوارض مشخصه‌دن مرکب اولان شخصلردر . بوکا نوع حقیقی و نوع الانواع دینلور و تحتنده بولنان کلی یه صنف تسمیه قلنور .

شویله که نوع حقیقی عوارض کلیه ایله مقید اوله‌رق صنفلره منقسم اولور .

صنف ایسه نوع ایله عوارض کلیه‌دن مرکب اولدیغنه مبنی مسأله ذاتیاتدن خارج قالور و نوعک خاصه‌سی قبیلندن اولور .

الحاصل نوع حقیقینک تحتنده بشقه نوع بولنماز .

نوع اضافی بر ماهیتدر که انکله دیکر بر ماهیتدن انلر ندر دیو سؤال اولندقده بر جنس اکا جواب اولور یعنی بر کلی ذاتیدر که فوقنده بر جنس بولنور

مثلا جوهره نسبتله جسم و جسمه نسبتله جسم نامی و جسم نامی یه نسبتله حیوان و حیوانه نسبتله انسان نوع اضافیدر زیرا جسم ایله نفس ناطقه‌دن انلر نه‌در دیو سؤال اولندقده جوهردر دیو جواب ویریلور و جسم نامی ایله طاش ندر دینلدکده جسمدر دیو جواب ویریلور و حیوان ایله اغاج ندر دینلدکده جسم نامیدر دینلور و انسان ایله آت ندر دینلدکده حیواندر دینلور .

ایشته بو درت مرتبه نوعلر هپ نوع اضافیدر اما نوع حقیقی بونلرک انجق دردنجیسنه اطلاق اولنور بو جهتله نوع اضافی نوع حقیقیدن اعم اولور .

وجنس دخی قریب وبعید دیو ایکی قسمه منقسم اولور .

شویله که فصل اولده بیان ایتدیکمز وجهله جنس بر ماهیتك جزء اعمیدر یعنی اول ماهیت ایله دیکر ماهیت بیننده مشترك بر جزءدر اعم ایسه اخصده مندرج اوله‌رق اعمك جزئی اخصك دخی جزئی اولور بو جهتله بر ماهیتده متعدد جزلر بولنه‌بیلور وجزء اخص دیکرلرینی جامع اوله‌رق اول ماهیتك تمام جزء مشترکی اولور ایشته اکا جنس قریب وانك جزئی اولان دیکر جزء مشترکلره جنس بعید دینلور .

مثلا حیوان انسان ماهیتنك جزء مشترکی اولدیغی کبی حیوانك جزء مشترکی اولان جسم نامی وانك جزء مشترکی اولان جسم وانك جزء مشترکی اولان جوهر دخی بالواسطه انسانك جزء مشترکی اولور . فقط اوچی دخی حیوانده مندرج اولمغله حیوان انسانك تمام جزء مشترکیدر بناء علی ذلك انسانه نسبتله حیوان جنس قریب وجسم نامی وجسم وجوهر جنس بعیدلر وحیوانه نسبتله جسم نامی جنس قریب وجسم ایله جوهر جنس بعید وجسم نامی‌یه نسبتله جسم جنس قریب وجوهر جنس بعیددر .

وایکی مختلف حقیقتدن انلر ندر دیو سؤال اولندقده سائلك مطلوبی انلرك بیننده کی تمام جزء مشترك اولدیغندن جنس قریبك تحتنده مندرج بر ماهیت ایله دیکر مشارکلرینك هر قنغی برندن بو ایکی شی ندر دیو سؤال اولندقده جواباً هپ اول جنس سویلنور .

اما جنس بعیدك مندرجاتنده جواب هپ بویله بر اولمیوب دکیشور مثلا انسان ایله آت ندر دینلدکده حیواندر دیو جواب ویرلدیکی کبی قیون وایتك وقوش وسائر انواع حیواناتدن هر قنغی بریسی انسان ایله برابر النوبده بو ایکیسی ندر دینلدکده هپ حیواندر دیو جواب ویریلور زیرا جمله‌سنك بیننده تمام جزء مشترك حیواندر اما انسان ایله اغاج ندر دینلدکده جسم نامیدر دیو جواب

ویریلور وانسان ایله طاش نه‌در دینلدکده جسمدر دینلور ایکن انسان ایله آت ندر دینلدکده جسمدر یاخود جسم نامیدر دیو جواب ویریلمز زیرا هیچ بریسی انسان ایله آت بیننده تمام جزء مشترك اولمیوب بلکه تمام جزء مشترك حیواندرکه جسم نامی بالذات وجسم بالواسطه انك جزلریدر

الحاصل بر ماهیت ایله جنسده مشارکلرینك هرقنغی برندن بو ایکی شی ندر دیو سؤال اولندقده جواباً هپ اول جنس سویلنور ایسه جنس قریبدر واکر بعضیلرنده اول جنس سویلنوبده دیکر بعضیلرنده جواب بشقه اولورسه جنس بعیددر.

بروجه بالا نوعك درت مرتبه‌سی اولدیغی کبی جنسك دخی درت مرتبه‌سی اولوب انجق نوعك مراتبی یوقاروده اشاغی اعتبار اولنه‌رق نوع سافله نوع الانواع ونوع حقیقی دینلور جنسك درجاتی ایسه اشاغیدن یوقارو اعتبار اولنه‌رق الك یوقاروده بولنان جنسه جنس الاجناس وجنس عالی دینلور وجنس عالی ایله جنس سافل ارهسنده‌کی جنس بعیدلره جنس متوسط دینلور

مثلا انسانه نسبتله حیوان جنس سافل وجسم نامی ایله جسم جنس متوسط وجوهر جنس عالیدر

ونوع حقیقیه جنس دینلمدیکی کبی جنس عالیه دخی نوع دینلمز بناء علیه جنس ایله نوع اضافی بیننده عموم وخصوص من وجه بولنور

فصل دخی یا فصل قریب یاخود فصل بعید اولور

شویله که اکر ماهیتی جنس قریبنده کی مشارکارینك جمله‌سندن تمییز ایدرسه فصل قریبدر واکر یالکز جنس بعیدده کی مشارکارندن تمییز ایلرسه فصل بعیددر

نته کیم ناطق انسانك فصل قریبیدر زیرا انی سائر حیواندن تمییز ایلر

اما حساس یاخود متحرك بالاراده حیوانك فصل قریبی وانسانك فصل بعیدیدر زیرا حیوانی جسم نامیده کی مشارکارینك جمله‌سندن تمییز ایلر وانسانی انجق جسم نامیده مشارکی اولان نباتاتدن تمییز ایدوب آت وسائر انواع حیواناتدن تمییز ایلمز

کذلك قابل ابعاد ثلثه جسمك فصل قریبی وانسان و حیوان وجسم نامینك فصل بعیدیدر زیرا جسمی جوهرده مشارکی اولان جمیع مجرداتدن تمییز ایدر اما سائرلرینی جمیع مشارکاتدن تمییز ایلمیوب انجق بعض مشارکاتدن تمییز ایلر

استطراد

بالاده ایراد اولنان امثله هپ جسم وجوهر سلسله‌سندن اولان کلیاتك مثاللریدر

حالبوکه جوهره مقابل اولان عرضك تحتنده دخی اجناس وانواع مرتبه واردر

مثلا بیاضلق وقیرمزیلق برر ماهیت حقیقیه اولوب بونلرك فوقنده رنك وانك فوقنده کیف واردر

بناء على ذلك بو مقامده عرضك اقسامى بيان اولنمق مناسب كورلمشدر

عرض طقوز قسمدركه . كم . كيف . اين . متى . وضع . ملك . اضافت . فعل . انفعال . در

بونلره مقولات تسعه دينلور وجوهرله برابر اون اولوب جملهسنه مقولات عشره دنيلور

ايشته بونلر اجناس عاليه اولوب اجسامك كافهسى جوهره منتهى اولديغى كبى عرضلر دخى باقى مقولات تسعهدن برينه منتهى اولور

وكم ايله كيف عرض غير نسبى اولوب باقى يديسى اعراض نسبيهدر

كم ذاتاً انقسامى قابل اولان عرضدر وايكى قسمه منقسمدر قسم اول كم منفصل وقسم ثانى كم متصلدر

كم منفصل عدددركه تقسيم اولنديغى تقديرده ايكى قسمك ارهسنده بر حد مشترك بولنماز مثلا اون عددى تنصيف اولندقده بش برنجى قسمده والتى ايكنجى قسمده قالوب بو ايكى قسمك ارهسنده بر حد مشترك بولنماز

كم متصل ايكى قسمدر قسم اول قارالذات وقسم ثانى غير قارالذات در قارالذات اجزاسى مجتمع ديمكدر بو دخى مقداردن عبارتدركه خط . سطح . جسم تعليميدر

خط يالكز طولا وسطح هم طولا وهم عرضا قابل انقسامدر وجسم تعليمى كه جسم طبيعينك طول وعرض وعمقى ديمكدر هم طولا وهم عرضا وهمده عمقا انقسامى قابلدر

وبونلر تقسيم اولندقلرى تقديرده قسملر بيننده متلاقى اولدقلرى بر حد مشترك بولنور

مثلا بر خط تنصيف اولندقده ايكى قسمك متلاقى اولدقلرى نقطه ايكيسى بيننده مشترك اولوب يالكز برينه مختص دكلدر

کم متصل غیر قارالذات زماندر وحال تسمیه اولنان آن زمان ماضی ایله زمان مستقبل اره‌سنده حد مشترکدر

بناء علی ذلك زمان کم متصلدر فقط غیر قارالذاتدر زیرا اجزاسی مستقر ومجتمع دکلدر بلکه صو کبی اقوب کیدر بر عرض سیالدر شویله که اجزاسی اولان انلردن بری کچر ودیکری کلوب او دخی کیدر هیچ بری استقرار بولماز ودیکریله مجتمع اولماز

کم منفصل علم آرتماتیقانك ومقدارلردن عبارت اولان کم متصل قارالذات علم هندسه‌نك موضوعیدر

ومقدارك برقسمی اولان خط مستقیم وغیرمستقیم وخطوط متوازیه وغیر متوازیه کبی قسملره منقسم اولور وخط مستقیم بر ماهیت اولوب خط انك جنسی ومستقیم فصلیدر وبونك جنس عالیسی مقولهٔ کمدر سائرلری دخی بوکا قیاس اولنه

نقطه ووحدت اصلا قابل انقسام اولمدقلری جهتله مقولهٔ کیفده داخل اولور

کیف بر عرضدرکه ذاتا یعنی ماهیتی حسبیله نه کم کبی انقسامی قبول ایدر ونه‌ده اعراض نسبیه کبی نسبتی اقتضا ایلر

سیاهلق وبیاضلق واجیلق وطاتلیلق کبی‌که بونلر ذاتا قابل انقسام دکللردر فقط معروضلرینك انقسامیله تبعا انلر دخی منقسم اولورلر مثلا بیاض کاغد ایکی‌یه تقسیم اولندقده بیاضلق دخی بو ایکی پارچه‌یه تبعیتله منقسم اولور

وجمله عرضلر غیریله قائم اولدقلری جهتله نسبتی اقتضا ایدرسه‌ده زیرده بیان اولنه‌جغی وجهله اعراض نسبیه‌نك ماهیتلرنده نسبت واردر کم ایله کیف ایسه من حیث الماهیه نسبتی اقتضا ایتمزلر

اشبو مقولهٔ کیف درت قسمه تقسیم اولنور قسم اول رنکلر وآجیلق وطاتلیلق کبی حواس خمس ظاهره ایله حس اولنان کیفیتلردر قسم ثانی کم متصل ومنفصله عارض اولان کیفیتلردر استقامت واستداره کبی

قسم ثالث کیفیات استعدادیه‌در قاتیلق ویموشاقلق کبی

قسم رابع کیفیات نفسانیه‌در بو دخی اکر محلنده راسخ و مستحکم اولورسه ملکه والا حال تسمیه اولنور

نته‌کیم کتابت ابتدای امرده حال قبیلندندر لکن کثرت ممارسه وتکرر عملیات ایله راسخ ومستحکم اولیجق اهلنه ملکه اولور

وبر علمی اوکرنوبده اول علمك اهل واربابی اولمق اول علمده کسب ملکه ایتمك دیمکدر مثلا فلان افندی علم هندسه بیلور دیدیکمزده انك هندسه‌ده ملکه‌سی واردر دیمك اولور یوخسه اشکال هندسه‌یی برکره کوزدن کچورمکله علم هندسه اربابندن اولمق لازم کلمز کله‌لم اعراض نسبیه‌یه

این بر شیئه بر مکانده بولنمسیله عارض اولان حالتدر بر کیسه‌نك اوطه‌ده یاخود عربه‌ده ویاخود قایقده بولنمسی کبی

متی بر شیئه بر زمانده بولنمسیله عارض اولان حالتدر فلان کون کونش طوتلمق کبی

وضع برشیئه بعض اجزاسنك دیکر بعض اجزاسنه وکندوسندن خارج شیلره نسبتی ایله عارض اولان هیئتدر ایاقده طورمق وصندالیه اوزرنده اوطورمق ومندر اوزرنده یاصلانمق ویاصدیغه طیانمق ویر اوزرنده اوتوروب دیزچوکمك ویاخود مربع‌نشین اولمق کبی

ملك بر شیئه کاملا کندوسنی یاخود بعض اجزاسنی محیط وانك انتقالیله منتقل اولان شیلر سببیله عارض اولان هیئتدر جبه یا ستری کیمك وصارق صارنمق ویوزك طاقمق کبی

اضافت بر حالت نسبیهٔ متکرره‌در یعنی بر نسبتله قیاس ایله بر شیئه عارض اولان دیکر نسبتدر اوغوللق بابالق کبی که اوغله نسبتله بابایه بابالق عارض اولدیغی کبی بابایه نسبتله دخی اوغلنه اوغوللق عارض اولور

فعل بر مؤثرك دیکر شیئه تأثیر ایدیشیدر نته‌کیم بر کیمسه‌یه قلمی کسر وشیشه‌یی قیرار ایکن عارض اولان حالت کبی

انفعال برشیئك دیکر شیدن متأثر اولشیدر نته‌کیم قلمه کسیلورکن وشیشه‌یه قیریلورکن عارض اولان حالت کبی

فصل ثالث

(عرضیاتك اقسامی بیانده‌در)

خاصه یا ماهیتك جمیع افرادینه شامل یعنی اکا مساوی اولور

مرکز دائره‌دن محیطه چیقان خطوط مستقیمه‌نك تساویسی کبی که بو تساوی کیفیتی اول خطلرك کافه‌سنه شامل اولور

ویاخود ماهیتك جمیع افرادینه شامل اولمیوب اندن اخص اولور

انسانه نسبتله طبیب ومهندس کبی که هر طبیب ومهندس انساندر لکن هر انسان طبیب ومهندس دکلدر

وضاحکدن بالقوه ضاحك معناسی مراد اولور ایسه انسانك هر فردینه شامل اولمغله قسم اولدن اولور

واکر بالفعل ضاحك مراد اولور ایسه انسانك هر فردینه شامل اولدیغنه مبنی قسم ثانیدن اولور

وخاصه یا نوعك خاصه سیدر بالاده ذكر اولنان مثاللر كبی ویاخود جنسك خاصه سیدر حیوانه نسبتله متنفس وجسمه نسبتله متحیز كبی

برجنسك خاصه سی تحتنده كی نوعك عرض عامی اولور انسانه نسبتله متنفس ومتحیز كبی

كرك خاصه وكرك عرض عام یا عرض مفارق ویاخود عرض لازم اولور .

عرض مفارق ماهیتدن انفكاكی ممكن اولان عرضدر .

كرك بالفعل وسرعت ویاخود بطائت ایله مفارقت ایلسون وكرك اصلا مفارقت ایلمسون .

نته كیم وجه انسانك اوتانمغله قیزارمسی وقورقمغله صارارمسی بالفعل وچابوق مفارقت ایلر عرضلردر وكنجلك بالفعل وفقط بطائت ایله انساندن مفارقت ایدن عرضدر وبالفعل زنكین اولمسی ممكن اولان كمسنه یه عارض اولا فقر دائم هر نقدر اندن بالفعل مفارقت ایتمسه دخی انفكاكی ممكن اولمغله ینه عرض مفارق قبیلندندر .

عرض لازم ماهیتدن انفكاكی ممتنع اولان عرضدر بو دخی اوچ قسمدر .

شویله كه اكر یالكز وجود خارجیده لازم اولور ایسه لازم وجود خارجی دینلور حرارتك آتشه لزومی كبی

واكر یالكز وجود ذهنیده لازم اولور ایسه لازم وجود ذهنی دینلور كلینك عنقایه لزومی كبی

واكر هم وجود خارجیده وهم ده وجود ذهنیده لازم اولور ایسه لازم الماهیه دینلور زوجیتك دردده لزومی كبی .

وبو لزومی ذهنك جزم ایتمسی اكر دلیله محتاج ایسه لزوم غیر بین

دینلور اوچ زاویه‌سی ایکی قائمه‌یه مساوی اولمق کیفیتنك مثلثه لزومی کبی‌که برقضیهٔ نظریه اوله‌رق برهان هندسی ایله اثباته محتاج اولور . وذهن اکر لازم وملزومی تصور ایتدکده بینلرنده‌کی لزومی جزم ایدیورسه لزوم بین دینلور.

ایکی قسم متساوی‌یه منقسم اولمق کیفیتنك دورده لزومی کبی که ذهن بو انقسام ایله دردی تصور ایتدکده بردلیله محتاج اولمقسزین اولوجهله انقسامك دورده لزومنی یعنی دردك قسمین متساویینه انقسامنی جزم ایدر.

بوکا لزوم بین بالمعنی الاعم دینلور برده لزوم بین بالمعنی الاخص واردر که ملزومك تصوری لازمك تصوریتی موجب اولمق دیمکدر نته‌کیم جهلك تصوری علمك تصوربنی موجب اولور ایشته علوم عقلیه اصحابنه کوره دلالت التزامیه‌ده معتبر اولان لزوم اشبو لزوم بین بالمعنی الاخصدر .

اما علوم عربیه اصحابی عندنده معتبر اولان لزوم فی الجمله لزوم ذهنیدر ولوکه اعانهٔ قرائن ایله اولسون بناءعلیه جمیع معانیٔ مجازیه‌یی مدلولات التزامیه‌یه درج وادخال ایلدیلر .

باب ثانی

(قول شارح یعنی تعریف بیاننده‌در)

تعریف یاحد یاخود رسم اولور و بونلرك هر بری یاتام ویاخود ناقص اولور .

حد تام برشیئك جنس قریبی ایله فصل قریبندن ترکب ایدر انسانی حیوان ناطق ایله تعریف کبی .

حد ناقص برشیئك جنس بعیدی ایله فصل قریبندن ترکب ایدر انسانی جسم ناطق ایله تعریف کبی .

یالکز فصل قریب ایله تعریف دخی حد ناقص قبیلندندر انسانی ناطق ایله تعریف کبی .

رسم تام برشیئك جنس قریبی ایله خاصه‌سندن ترکب ایدر انسانی حیوان ضاحك ایله تعریف کبی .

واکر برشیئك جنس قریبی وفصل قریبی ایله خاصه‌سی دخی برلکده ایراد اولنور ایسه بو دخی رسم تامدر فقط بوکا حد تامدن اکمل رسم تام دینلور انسانی حیوان ناطق ضاحك ایله تعریف کبی .

الحاصل تعریف اکر یالکز ذاتیاتدن ترکب ایدرسه حد اولور فقط ذاتیاتك کافه‌سنی حاوی اولورسه حد تام دینلور بو دخی جنس قریب ایله فصل قریبدن ترکب ایتمکه توقف ایدر اما جنس قریبك یرینه جنس بعید قونلدقده یاخود یالکز فصل قریب ایله تعریف اولندقده ذاتیاتك بعضیسی ناقص اولور.

مثلا حیوان یرینه جسم دینلدکده نامی وحساس انسانك ذاتیاتندن اولدقلری حالده تعریف انلری حاوی اولماز کذلك یالکز ناطق ایله تعریف اولندقده تمام جزء مشترك اولان حیوان خارج قالور بناء علی ذلك بونلره حد ناقص دینلور .

وتعریف یالکز ذاتیات ایله اولمیوبده ذاتی وعرضیلردن مرکب یاخود یالکز عرضیلردن عبارت اولورایسه رسم ناقص دینلور مثلا انسانی جسم ضاحك یاخود ناطق ضاحك ویاخود متنفس ضاحك دیو تعریف ایلسك رسم ناقص اولور .

کذلك یالکز خاصه ایله تعریف دخی رسم ناقص قبیلندندر انسانی ضاحك ایله تعریف کبی

وکذلك انسانك تعریفنده ایکی آیاقلری اوزره یورر طرناقلری کنش دریسی تویسز مستقیم القامه ضاحك بالطبع دینلسه رسم ناقص اولور. برشیئی تقسیم وتمثیل ایله ایضاح دخی رسم ناقص قبیلندندر نته‌کیم مقداری تعریف وایضاح مقامنده مقدار یاخط یاخود سطح ویاخود جسم تعلیمیدر دیو تقسیم اولنور وجنس حیوان کبی ونوع انسان کبی دیو تمثیل ایله تفهیم وایضاح قیلنور ومطلقا تعریف یاحقیقی ویاخود اسمی اولور تعریف حقیقی خارجده وجودی معلوم اولان برماهیتی تعریفدر بروجه بالا انسانی حد تام ویا ناقص ویاخود رسم تام ویاناقص ایله تعریف کبی

تعریف اسمی براسمدن فهم اولنان معنایی وجود خارجیسندن قطع نظر ایله کشف وایضاح ایتمکدر عنقا مفهومنی تعریف کبی

علوم مدونه‌ده موضوع اولان اصطلاحاتك تعریفاتی دخی بوقبیلدندر بالاده بیان اولندیغی اوزره صنفلر عوارض مخصوصهٔ کلیه ایله مقید نوعلر دیمك اولوب ایروجه برر حقیقت دکللردر بناء علی ذلك بونلر دخی ماهیات اعتباریه قبیلندن اولدقلری جهتله بونلرك تعریفی دخی تعریف اسمی قبیلندن اولور ونوع حقیقی انلرك تعریفلرنده جنس اعتباری اوله‌رق بولنور نته‌کیم رومی انسان ابیض وزنجی انسان اسود دیو تعریف اولنور

تعریفلرده اطراد وانعکاس شرطدر

اطراد تعریفك اغیارینی مانع اولمسی یعنی معرفك افرادندن اولمیان برشیئك تعریفنده داخل اولمامسی دیمکدر

انعکاس تعریفك افرادینی جامع اولمسی یعنی افراد معرفدن اولان بر شیئك تعریفدن خارج قالمامسی دیمکدر

فقط بعضیلر حد ناقصده اعم ایله ورسم ناقصده هم اعم وهمده اخص ایله تعریفی تجویز ایتمشلردر

وهر حالده تعریف معرفدن دها واضح وجلی کرکدر

بناء علیه برشیئی کندوسندن دها خفی اولان لفظ ایله تعریف ایلمك صحیح دکلدر

نته‌کیم آتشی لطافتده روحه بکزر برشیدر دیو تعریف کبی

کذلك برشیئی وضوح وخفاده کندوسنه مساوی اولان لفظ ایله تعریف دخی صحیح اولماز

نته‌کیم روحی موجب حس وحرکت اولان شیدر دیو تعریف کبی .

برشیئ بیلنمسی بالذات یاخود بالواسطه کندوسنه موقوف اولان شیله تعریفدن دخی احتراز اولنملیدر

نته‌کیم کیفیتی مدار مشابهت اولان شیدر دیو تعریف ایتدکدنصکره مشابهتی دخی کیفیتده اتفاقدر دیو تعریف کبی که کیفیتی بیلمك مشابهتی بیلمکه ومشابهتی بیلمك کیفیتی بیلمکه توقف ایدیور بو ایسه دور باطلدر ونته‌کیم ایکی برنجی چفتدر دیو تعریف اولندقدنصکره چفت دخی قسمین متساوینه منقسم اولان شیدر دیو تعریف اولنوب بعده اول متساویلر شول ایکی شیدرکه یکدیکردن فضله‌سی اولمازدیو تعریف اولندقدنصکره اول ایکی شی ایکیدر دینلسه ایکی‌یی بیلمك چفتی بیلمکه وآنی بیلمك متساوینی بیلمکه وانلری بیلمك یکدیکردن فضله‌سی اولمیان ایکی شیئی بیلمکه وانلری بیلمك ایکی‌یی بیلمکه والحاصل دونوب طوله‌شه‌رق ایکی‌یی بیلمك ایکی‌یی بیلمکه توقف ایدر بودخی دور باطلدر

وبرده تعریفلرده الفاظ غریبه ومعناسی قولایلقله اکلاشلیه‌جق تعبیرات مبهمه استعمالی جائز دکلدر

تفصیلات سابقه‌دن اکلاشلدیکه تعریفدن غرض برعلم جدید حاصل ایتمکدر اودخی معرفی حدلرده اولدیغی اوزره کنه حقیقتیله ورسملرده اولدیغی اوزره سائرندن متمیز اوله‌جق وجهله موضح اوله‌رق تصوردن عبارتدر

فقط بعضاً تعريفدن اويله برتصور جديد حاصل ايلمك مراد اولميوب بلكه مخاطبك خزانۀ ذهننده مخزون ومحفوظ اولان صورتی خاطرينه كتورمك مقصود اولور ايشته بوكا تعريف تنبيهی دنيلور تعريف لفظی دخی بو قبيلدندر

تعريف لفظی برلفظ مبهمی دلالتده اندن دها واضح اولان برلفظ ايله تفسير ايلمكدر خيمه‌يی چادر واستری قاطر ايله تفسير ايلمك كبی

تذنيب

حدلر بعضاً اجزاء خارجيه‌دن تركب ايدر

نته‌كيم اوطه‌يی درت ديوار ايله برسقفدن عبارتدر ديو تعريف ايتديكمزده حد تام اولور

فقط اهل منطقك نظری كلياته منحصر اولديغنه مبنی انلرك بحثلری اجزاء ذهنيه‌دن مركب اولان تعريفلره منحصردر

مقالهٔ ثانيه

(تصديقات بياننده اولوب درت بابى مشتملدر)

باب اول

(قضاياى مطلقه بياننده اولوب درت فصلى مشتملدر)

فصل اول

قضيه نك تعريف و تقسيمى بياننده در

مقدمه نك آخرنده بيان اولنديغى اوزره نسبت تامهٔ خبريه يى مفيد اولان كلامه كلام اخبارى دنيلور كه واقعدن يعنى نفس الامردن حاكى اولان جملهٔ خبريه در • وبو نسبت خبريه يى على وجه الاذعان بيلمك تصديق ديمك اولمسيله كلام اخبارى تصديقى متضمن اولور •

ايشته علم منطقده بو كلام اخبارى يه قضيه دنيلور

وقضيه (برسوزدركه آنى سويلينه بو سوزنده صادقدر ياخود كاذبدر يعنى بو سوزى واقعه مطابقدر ياخود دكلدر دينلمك صحيح اولور) ديو تعريف اولنور

بو تعريفده (سوز) جنس و (دينلمك صحيح اولور) جملهسى فصل اولور

اجزاء قضیه اوچدر محکوم علیه ومحکوم به ورابطه‌در شویله که قضیه‌نك اولکی جزئنه محکوم علیه وایکنجی جزئنه محکوم به وایکیسنك بیننده‌کی نسبت تامه‌یه دلالت ایدن شیئه رابطه دنیلور

مثلا هوا آچقدر دیدیکمزده هوایه آچیق دیو حکم ایتمش اولدیغمزدن هوا محکوم علیه وآچیق محکوم به و (در) لفظی رابطه‌در

وفعللر هم اوچ زماندن برینه دلالت ایلر وهمده رابطه اولور نته‌کیم هوااچیلدی . هواآچیلور. هواآچیلیور . هوا آچیله‌جق . دیدیکمزده هوا محکوم علیه وآچیلدی . آچیلور . آچیلیور . آچیله‌جق فعللری هم محکوم به وهمده رابطه اولور .

قضیه‌نك متضمن اولدیغی تصدیقدن اول اوچ شیئك تصوری لازم کلور شویله که اولا محکوم علیه وثانیا محکوم به وثالثا بینلرنده‌کی نسبت تصور وبعده تصدیق یعنی حکم اولنور

ونسبتك وقوعیله حکم اولنور ایسه قضیهٔ موجبه ولاوقوعیله حکم اولنور ایسه سالبه اولور .

قضیهٔ موجبه‌نك مثاللری شمدی بالاده سبقت ایلدی بومثاللرك منفیلری دخی قضیهٔ سالبه‌یه مثال اولور نته‌کیم هوا آچیق دکلدر وهوا آچیله‌جق دکلدر دنیلور

قضیه یاحملیه ویاخود شرطیه اولور شویله که اکر محکوم به محکوم علیه‌در یاخود دکلدر دیو حکم اولنور ایسه قضیهٔ حملیه دنیلور که طرفینی مفرده منحل اولور یعنی رابطه آتیلور ایسه طرفینی مفرد قالور وبونك محکوم علیهنه موضوع ومحکوم بهنه محمول دنیلور.

نته‌كيم هوا آچيقدر هوا آچيق دكلدر قضيه‌لری حمليه و (در) رابطهٔ ايجابيه و (دكلدر) رابطهٔ سلبيه‌در و بو رابطه‌لرطی اولندقده هوا وآچيق لفظلری قالور كه ايكيسی دخی مفرددر وايكی صورتده دخی هوا موضوع وآچيق محمولدر

واكر رابطه طی اولندقده طرفين برر قضيه‌يه منحل اولورايسه قضيهٔ شرطيه دنيلور ومحكوم عليه مقدم ومحكوم به تالی ديو تسميه اولنور

شرطيه دخی يامتصله وياخود منفصله اولور٠

زيرا شرطيه‌ده محكوم به اولان مضمون قضيه‌نك محكوم عليه اولان مضمون قضيه‌يه اتصاليله يعنی موجبه‌سنده بو اتصالك وقوعی وسالبه‌سنده لاوقوعی ايله حكم اولنور ايسه متصله دنيلور

واكر ايكی مضمون قضيه‌نك يكديكرندن انفصاليله يعنی موجبه‌سنده بو انفصالك وقوعی وسالبه‌سنده لاوقوعی ايله حكم اولنورايسه منفصله دنيلور .

نته‌كيم (هر نه زمان كونش طوغار ايسه كوندوز اولور) ديديكمزده (كونش طوغار) مضمونه (كوندوز اولور) مضمونك وقوع اتصالی ايله حكم ايتمش اولديغمزدن شرطيهٔ متصله‌نك موجبه‌سی اولور و (كونش طوغار ايسه اخشام اولور دكلدر) ديديكمزده (كونش طوغار) مضمونه (اخشام اولور) مضمونك لاوقوع اتصالی ايله

حکم ایتمش اولدیغمزدن شرطیهٔ متصله‌نك سالبه‌سی اولور وایکیسنده دخی (کونش طوغار) جمله‌سی مقدم واولکیسنده (کوندوز اولور) وایکنجیسنده (اخشام اولور دکلدر) جمله‌لری تالیدر

ونته‌کیم (یا کوندوز اولور یاخود کونش باتمش بولنور) دیدیکمزده کوندوز اولمق ایله کونش باتمق مضمونلرینك یکدیکردن وقوع انفصالنه یعنی ایکیسی بر وقتده بولنمدقلرینه حکم ایتمش اولدیغمزدن شرطیهٔ منفصله‌نك موجبه‌سی اولور و (یا کوندوز اولور یاخود آی کورینور دکلدر) دیدیکمزده کوندوز اولمق ایله آی کورنمك مضمونلرینك یکدیکردن لاوقوع انفصالنه یعنی کوندوزین دخی آی کورینه‌بیله‌جکی جهتله بونلرك بیننده انفصال ومباینت اولمادیغنه حکم ایتمش اولدیغمزدن شرطیهٔ منفصله‌نك سالبه‌سی اولور ایکیسنده دخی (کوندوز اولور) جمله‌سی مقدم واولکیسنده (کونش باتمش بولنور) وایکنجیسنده (آی کورینور دکلدر) جمله‌لری تالی‌در

ایکی اولکی مثاللرده رابطهٔ اتصال اولان (ایسه) وایکی صکره‌کی مثاللرده رابطهٔ انفصال اولان (یا) ایله (یاخود) طی اولندقده مقدم وتالی بر قضیهٔ حملیه اوله‌رق قالور.

بعضا قضیهٔ حملیه‌نك محمولی ادات تردید ایله تعدد ایدوب بوكا حملیهٔ مرددة المحمول دینوركه منفصله‌یه شبیه برقضیهٔ حملیه‌در

نته‌كه (یاعدد چفت اولور یاخود عدد تك اولور) دیدیكمزده شرطیهٔ منفصله اولور اما (عدد یاچفت یاخود تكدر) دیدیكمزده قضیهٔ حملیهٔ مرددة المحمول اولور.

واكر حكم قصد اولنمیوبده مجرد عددك مفهومی تفهیم وایضاح اولنمق مراد اولورسه عددی تقسیم دیمك اوله‌رق اصلا قضیه اولمیوب بلكه تصورات قبیلندن اولور

زیرا مقالهٔ اولانك باب ثانیسنده بیان اولندیغنه كوره تقسیملر تعریفات قبیلندندر تعریف ایسه هرنقدر برقضیه صورتنده ایسه‌ده حكمی حاوی اولمدیغی جهتله حقیقةً قضیه اولمیوب تصورات قبیلندندر .

چونكه تعاریف معرفك عینی اولوب فقط اجمال وتفصیل جهتیله بینلرنده فرق واردركه معرف مجمل اولوب تعریف انك تفصیلیدر قضیه‌نك معناسی ایسه موضوعك محمولده اندراجی ومحمولك موضوعه شمولی ایله حكم ایتمكدن عبارتدر بوجهتله معرفك یرینه تعریف وانك یرینه معرف اقامه اولنسه مقصده خلل كلمز مثلا (انسان دیدیكمز حیوان ناطقدر) دنیله‌جك یرده (حیوان ناطق دیدیكمز انساندن عبارتدر) دنیله‌بیلور اما (انسان حیواندر) دنیله‌جك یرده (حیوان انساندر) دنیله‌مز

وبرده تصورجه معرف هرنقدر من وجه معلوم ایسه‌ده من وجه مجهول دیمك اولدیغی جهتله اكا تعریف ایله علم تفصیلی حاصل ایدیلور قضیه‌ده ایسه موضوع ومحمول من حیث التصور معلوم دیمك اوله‌رق بینلرنده‌كی نسبتك وقوعی یاخود لاوقوعی ایله حكم اولنور

الحاصل کرك تعریف وکرك تقسیم تصورات قبیلندن اوله‌رق ایکیسی دخی قضیه دکللردر

بناء علی ذلك ایکیسنه دخی ذاتا اعتراض اولنه‌ماز یعنی نیچون بویله تعریف وتقسیم ایدیورسین دینله‌مز فقط (بوتعریف معرفك عینیدر افرادینی جامع واغیارینی مانعدر وبولفظك معناسی بودر وبوتقسیم اقسامنی حاصردر یعنی خارجده برقسم قالمامشدر ومقسمدن خارج اولان برشی تقسیمه داخل اولمامشدر واقسامك هیچ بریسی مقسمك قسمی دکلدر تمامیله اصولنه موافقدر) کبی دعوالری متضمن اولورلر ایشته بودعاوی ضمنیه‌یه اعتراض اولنه‌بیلور

نته‌که برمصور کاغد اوزرنده رسم یاپارکن ایستدیکی وجهله تصویر ایدر نیچون بوراسنی بویله یاپیورسین دینله‌مز فقط مثلا بر کمینك رسمنی الدقده بو رسم فلان کمینك کورونشنه موافقدر فن مناظر قاعده‌لرینه مطابقدر دیو ضمنا دعوی ایتمش اوله‌جغندن بو خطی زیاده اوزاتمشسین شوراسنی بویله یاپمشسین نسبتدن چیقمش او کمینك کورونشنه موافق دکلدر دیو اعتراض اولنه‌بیلور .

فصل ثانی

(قضیهٔ حملیه بیاننده‌در)

موضوع قضیه‌نك مفهومنه موضوع ذکری واصل محکوم علیهه موضوع حقیقی دینلور

وموضوع اکر جزئی ایسه مفهومی هم موضوع ذکری وهمده موضوع حقیقی اولور

نته كه (موسى افنـدى كاتبدر) ديديكمزده موسى لفظنك مفهومى موسى نام ذاتدركه كاتبدر ديو محكوم عليه اولان دخى اودر

وموضوع اكر كلى اولوبده نفس ماهيت اوزرينه حكم اولنور ايسـه كذلك موضوع ذكرى ايله موضوع حقيقى برلشور

نته كه (حيوان جنسـدر ديديكمزده جنسيت ايله حيوان لفظنـك مفهومى اولان نفس ماهيت اوزينه حكم ايتمش اولورز بناء عليه حيوان مفهومى هم موضوع ذكرى وهم موضوع حقيقى اولور

فقط كلينك بو وجهله استعمالى انجـق بعض علوم مدونه اصطلاحاتنـه دائر اولان قضيه‌لرده‌در يوخسـه قضاياى سائره‌ده كلينك مفهومى هپ مرآت ملاحظه اولوب اصل محكوم عليه انك ماصدق عليهى اولان افراددر بو صورتده ايسه موضوع ذكرى بشقه وموضوع حقيقى بشقه اولور شويله كه اول كلينك مفهومى موضوع ذكرى اولوب اكا وصف موضوع وعنوان موضوع دينور وافرادى موضوع حقيقى اولوب اكا دخى ذات موضوع دينلور

نته كه حيوان يرايچر ديديكمزده حيوان مفهومى عنوان موضوع وحيوانك افرادى ذات موضوع اولور .

الحاصل قضیه‌نك موضوعی کلی اولدیغی حالده مفهومی اکثریا عنوان موضوع اولوب ماصدق علیهی دخی موضوع حقیقی یعنی ذات موضوع اولور

قضیه‌نك محمولی ایسه ذات موضوعك وصفی اولمق اوزره محکوم به اولمسیله محمولدن دائما مفهوم مراد اولور

وذات موضوعك عنوان موضوع ایله اتصافنه عقد وضع ومحمول ایله اتصافنه عقد حمل دینلور

مثلا انسان غافلدر دینلدکده انسانك ماصدق علیهی اولان افرادك انسانیت ایله اتصافی عقد وضع وغفلت ایله اتصافلری عقد حمل در

قضیه‌ء حملیه‌نك موضوع ذکریسی جزئی حقیقی ایسه قضیه‌ء شخصیه وقضیه‌ء مخصوصه تسمیه اولنور بکر افندی کاتبدر بکر افندی مهندس دکلدر دینلدیکی کبی

وموضوع ذکریسی کلی اولوبده حکم اکر ذات موضوعه سرایتی قصد اولنمقسزین مجرد عنوان موضوع اوزرینه اولور ایسه قضیه‌ء طبیعیه دینلور انسان کلیدر انسان حیوان ناطقدر دینلدیکی کبی .

وموضوع کلی اوزرینه حکم اکر افرادینه سرایت قصدیله اولوبده افرادك هر بری یاخود بعضیسی دیو کمیتی بیان اولنماز ایسه قضیه‌ء مهمله دینلور انسان غافلدر انسان آکاه دکلدر دینلدیکی کبی

واکر افرادك کمیتی بیان اولنور ایسه قضیه‌ء محصوره

ومسوره تسمیه اولنور وکمیته دلالت ایدن لفظه دخی سور دینلور.

بو دخی ایکی وجهله اولور شویله که یا هر فرد اوزرینه حکم اولنوب قضیهٔ کلیه دینلور ویاخود بعض افراد اوزرینه حکم اولنوب قضیهٔ جزئیه دینلور.

الحاصل قضیهٔ محصوره کمیت افراد اعتباریله کلیه وجزئیه دیو ایکی قسمه منقسم اولور وبونلرك هر بری کیفیت یعنی ایجاب وسلب اعتباریله دخی ایکیشر قسمه تقسیم اولنور وبو جهتله محصورات درت اولور.

وجزئیته نسبتله کلیتده وسلبه نسبتله ایجابده شرف بولندیغندن محصورات اربعه نك اشرفی موجبهٔ کلیه وایکنجی درجه سی سالبهٔ کلیه واوچنجی درجه سی موجبهٔ جزئیه والك اشاغیسی سالبهٔ جزئیه در.

وموجبهٔ کلیه انجق محمولك موضوع ذکری یه مساوی ویاخود اندن اعم اولدیغی صورتده صادق اولور.

نته کیم هر انسان ناطقدر هر انسان حیواندر دینلدیکی کبی

وسالبهٔ کلیه انجق محمول ایله موضوع ذکری بیننده بحسب الحمل مباینت اولدیغی صورتده صادق اولور.

نته کیم انسانك هیچ بریسی آت دکلدر آتك هیچ بریسی انسان دکلدر دینلور وموجبهٔ جزئیه محمول ایله موضوع ذکری بیننده بو وجهله مباینت اولمیان یرلرده صادق اولور

نته کیم بعض حیوان انساندر بیاضلرك بعضیسی انساندر دینلور

وسالبهٔ جزئیه محمولك موضوعه مساوی یاخود اندن مطلقا اعم اولمدیغی صورتلرده صادق اولور

نته‌کیم بعض حیوان انساندر بعض حیوان بیاض دکلدر دنیلور

سالبهٔ جزئیه‌نك سوری بو وجهله (بعض وکل) لفظلری اولوب انجق پك چوق دفعه سالبهٔ جزئیه سوری اولمق اوزره رفع ایجاب کلی تعبیری قوللانیلورکه (هر بری دکل) لفظلریدر

نته‌کیم بعض حیوان انسان دکلدر بعض حیوان بیاض دکلدر مقامنده هر حیوان انسان دکلدر هرحیوان بیاض دکلدر دینلور

تفصیلات سابقه‌دن مستفاد اولورکه بحسب التحقق موجبهٔ کلیه ایله سالبهٔ کلیه وسالبهٔ جزئیه بینلرنده مباینت اولوب موجبهٔ کلیه‌نك صادق اولدیغی یرده سالبه‌لر وانلرك صادق اولدقلری یرلرده موجبهٔ کلیه صادق اولماز

کذلك موجبهٔ جزئیه ایله سالبهٔ کلیه بیننده مباینت اولوب برینك صادق اولدیغی یرده دیکری صادق اولماز

وموجبهٔ کلیه موجبهٔ جزئیه‌دن مطلقا اخصدر زیرا کلیتك صادق اولدیغی یرده جزئیت دخی صادق اولور اما جزئیتك هر صادق اولدیغی یرده کلینك صدق لازم کلمز

بناء علی ذلك (هر انسان حیواندر) قضیه‌سی صادق اولیجق (بعض انسان حیواندر) قضیه‌سی دخی صادق اولور اما (بعض حیوان انساندر) قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده (هر حیوان انساندر) قضیه‌سی صادق اولماز

بناء علی ذلك سالبهٔ کلیه دخی سالبهٔ جزئیه‌دن مطلقا اخصدر

نته‌کیم (هیچ بر انسان آت دکلدر) قضیه‌سی صادق اولدیغی کبی (بعض انسان آت دکلدر) قضیه‌سی دخی صادق اولور اما (بعض

حيوان انسان دكلدر) قضيه‌سى صادق اولديغى حالده (هيچ بر حيوان انسان دكلدر) قضيه‌سى صادق اولماز

وموجبهٔ جزئيه ايله سالبهٔ جزئيه بيننده عموم وخصوص من وجهٔ بولنور

نته‌كيم (بعض حيوان انساندر) قضيه‌سى صادق اولديغى كبى (بعض حيوان انسان دكلدر) قضيه‌سى دخى صادق اولور و (بعض انسان حيواندر) قضيه‌سى صادق اولديغى حالده (بعض انسان حيوان دكلدر) قضيه‌سى صادق اولماز كذلك (بعض انسان آت دكلدر) قضيه‌سى صادق اولديغى حالده (بعض انسان آتدر) قضيه‌سى صادق اولماز

قضيهٔ مهمله قضيهٔ جزئيه حكمنده‌در يعنى بريننك صادق اولديغى يرده ديكرى دخى صادق اولور وعلوم وفنونده قضيهٔ مهمله قضيهٔ جزئيه مقامنده قوللانيلور

فقط محاورات وادبياتده بعضا مهمله‌نك قضيهٔ كليه مقامنده قوللانلديغى واردر

نته‌كيم اوروپا اهاليسى چالشقاندر دينلور وكافهٔ اهالیٔ اوروپا مراد اولنور وبو مثللو قضاياى ادبيه‌نك كليتى عرف وعادته مستنددر يوخسه مسائل حكميه كبى براهين عقليه ايله مثبت دكلدر

قضيهٔ شخصيه قضيهٔ كليه حكمنده‌در زيرا زيرده بيان اولنه‌جغى وجهله قضيهٔ شخصيه بعضا قضيهٔ كليه مقامنده قوللانيلور

قضيهٔ طبيعيه اعيان موجوداتدن بحث ايدن علوم حكميه‌ده استعمال اولنماز

قضاياى محصوره‌ده حكم اكر موضوعك خارجده وجودى اعتباريله اولور ايسه قضيهٔ خارجيه دينلور

واكر موضوعك خارجده وجودينى فرض وتقدير ايله اولور ايسه قضيهٔ حقيقيه دينلور

مثلا (هر آتش صیجاقدر) دینلدکده اکر (خارجده بولنمش یاخود بولنه‌جق اولان هر آتش صیجاقدر) معناسی قصد اولنور ایسه قضیهٔ خارجیه اولور وصیجاقلقله انجق مقدما یاخود شمدی خارجده بولنمش ویاخود بوندنصکره خارجده بولنه‌جق اولان آتشلر اوزرینه حکم ایدلمش اولور

واکر (هرشی‌که خارجده بولنسه آتش اوله اول شی خارجده بولندیغی تقدیرده صیجاقدر) معناسی قصد اولنور ایسه قضیهٔ حقیقیه اولور وحکم مذکور آتشك خارجده بولنمش ویاخود بولنه‌جق اولان آتشلره منحصر قالمیوب بلکه هم بونلره وهمده اتشك خارجده وجودی مفروض اولان افراد ممکنه‌سنه شامل اولور شو حاله کوره قضیه‌نك موضوعی خارجده هیچ بر فردی بولنمیان کلی اولور ایسه قضیهٔ خارجیه اوله‌میوب انجق قضیهٔ حقیقیه اولور

نته‌کیم (عنقا اوچار) دینلدکده قضیهٔ خارجیه اولمق احتمالی اولمیوب انجق قضیهٔ حقیقیه اولور زیرا خارجده هیچ بر وقت بر فردی بولنمدیغندن معنای اوله حمل اولنه‌میوب انجق (هر شی که خارجده بولنسه عنقا اوله اول شی خارجده بولندیغی تقدیرده اوچار) دیمك اولور

واکر قضیه‌نك موضوعی انجق ذهنده موجود اولان شیلردن ایسه قضیهٔ ذهنیه دینلورکه حکم انجق افراد ذهنیه اوزرینه اولور

نته‌کیم کلیات خمس تکدر وجنس کلیٔ ذاتیدر وعرض‌عام کلیٔ عرضیدر دینلدیکی کبی

وقضیهٔ ذهنیه‌نك موضوعی ممتنع اولوبده انجق فرض ایله ذهنده موجود اولور ایسه ذهنیهٔ فرضیه دینلور

نته‌کیم اجتماع نقیضین محالدر دینیلدکده ذهنده وجودی فرض اولنان اجتماع نقیضین اوزرینه محالیت یعنی امکانسزلق ایله حکم ایدلمش اولور

قضیه‌نك کرك موضوعنه وکرك محمولنه سلب ونفی قارشمیوبده ایکیسی دخی وجودی ایسه محصله تسمیه اولنور (انسان حیواندر) و (انسان آت دکلدر) کبی لکن اکثریا محصله تعبیری موجبه‌یه تخصیص اولنه‌رق سالبه‌سنه دخی بسیطه دینیلور

واکر قضیه‌نك یالکز موضوعی عدمی اولور ایسه معدولة الموضوع واکر یالکز محمولی عدمی اولور ایسه معدولة المحمول واکر ایکیسی دخی عدمی اولور ایسه معدولة الطرفین تسمیه اولنور (دیری اولمیان جاددر) و (عقرب کوزسزدر) و (حدینی بیلمیان حقیقت بین اولمیاندر) قضیه‌لری کبی .

موجبهٔ معدولة المحمول ایله سالبهٔ بسیطه بیننده فرق بودرکه موجبهٔ معدولة المحمولده محمول عدمینك وقوع ثبوتی ایله حکم اولنور بو ایسه ربط السلب دیمکدر وسالبهٔ بسیطه محمول وجودینك لاوقوعیله حکم اولنوب بو دخی سلب الربط دیمکدر .

وبرده علی العموم موجبه‌لرك صدقی موضوعك وجودینه توقف ایدر . زیرا برشیئی برشیئله اثبات ایتمك مثبت لهك ظرف ثبوتده یعنی خارجده اثبات اولنه‌جق ایسه خارجده وذهنده اثبات اولنه‌جق ایسه ذهنده موجود اولمسنك فرعیدر نته‌کم ثبت العرش ثم انقش دیرلر

وبرشی معدوم اولدیغی حالده اکا بر وصفك اثباتی ممکن اولماز سالبه‌لرك صدقی ایسه وجود موضوعه توقف ایتمز زیرا برشی معدوم اولیجق هر وصف اندن سلب اولنه‌بیلور الحاصل موجبهٔ معدولة المحمول موضوعك وجودینی اقتضا ایدر سالبهٔ بسیطه ایسه موضوعك وجودینی اقتضا ایتمز .

بناء على ذلك هر نرده موجبهٔ معدولة المحمول صادق اولور ايسه سالبهٔ بسيطه دخى صادق اولور .

اما سالبهٔ بسيطه‌نك صادق اولديغى يرده موجبهٔ سالبة المحمولك صادق اولمسى لازم كلمز .

نته كم (شريك البارى بصير دكلدر) قضيه‌سى بسيطه اوله‌رق صادق اولور اما موجبهٔ معدولة المحمول اولان (شريك البارى بى بصردر) قضيه‌سى صادق اولماز .

فصل ثالث

(قضاياى شرطيه بياننده‌در)

شرطيهٔ متصله يا لزوميه وياخود اتفاقيه اولور .

زيرا متصله‌نك مقدم وتاليسى بيننده عليت كبى بر علاقهٔ معلومه‌دن طولايى اتصالك وقوعى ياخود لاوقوعى ايله يعنى مقدمك تاليى مستلزم اولمسى ياخود اولمامسى ايله حكم اولنور ايسه لزوميه تسميهٔ اولنور .

نته كم هر نه وقت كونش طوغار ايسه كوندوز اولور يعنى كوندوز اولمق لازم كلور وهر نه وقت كوندوز اولور ايسه كونش طوغمش اولور يعنى كونش طوغمش اولمق لازم كلور وهر نه وقت كوندوز اولور ايسه عالم ضيادار اولور يعنى عالمك ضيادار اولمسى لازم كلور دنيلدكده اشبو اوچ قضيه‌نك برنجيسنده مقدمك تاليه وايكنجيسنده تالينك مقدمه علت اولمسندن واوچنجيسنده ايكيسى دخى بر علتك معلولى اولملرندن طولايى لزوم اتصالك وقوعيله يعنى مقدمك تاليى مستلزم وتالينك مقدمه لازم اولمسيله حكم ايدلمش ديمك اولديغندن اوچى دخى متصلهٔ لزوميه‌نك موجبه‌سى اولور .

متصله‌ده تضایف دخی علیت کبی بر علاقهٔ معتبره اولمغله مقدم وتالی متضایفین اولدقلری حالده انلردن مرکب اولان شرطیهٔ متصله‌دخی لزومیه‌در

نته‌کیم بکر افندی عبدالله اغانك باباسی ایسه عبدالله اغا بکر افندینك اوغلی اولور دنیلدکده بکر افندی عبدالله اغانك باباسی اولیجق عبدالله اغا دخی انك اوغلی اولمسی لازم کلور دیمك اولمسیله بو شرطیهٔ متصله دخی لزومیهٔ موجبه اولور

وکونش طوغار ایسه یلدزلر کورینور دکلدر یعنی یلدزلر کورنمك لازم کلمز دنیلدکده لزوم اتصالك لاوقوعیله یعنی مقدم بر سبب معلومدن طولایی تالی‌یی مستلزم دکلدر دیو حکم ایدلمش اولمسیله لزومیهٔ سالبه اولور

واکر متصله‌نك مقدم وتالیسی بیننده بر علاقهٔ معلومه اولمدیغی حالده اتفاقی یعنی تصادفی اوله‌رق تالینك مقدمه اتصالی یعنی مقدم نفس الامرده متحقق اولدیغی حالده تالینك دخی تحققی واقعدر یاخود واقع دکلدر دیو حکم اولنور ایسه متصلهٔ اتفاقیه تسمیه اولنور.

نته‌کیم هر نه‌وقت انسان ناطق اولور ایسه آت دخی صاهلدر دینلدکده انسان ناطق اولدقجه آت دخی صاهل اوله کلور دیمك اولمسیله اتفاقیهٔ موجبه اولور وانسان موجود اولور ایسه البته عنقا دخی موجود اولور دکلدر دنیلدکده اتفاقیهٔ سالبه اولور

وبعضا متصلهٔ اتفاقیه‌ده مقدمك نفس الامرده تحققی التزام اولنمیوب تحققنی فرض ایله اکتفا اولنور

نته‌کیم کللر اچلمسه بیله بلبللر اوتر دنیلورکه بالفرض کللر هیچ اچلمسه دخی بلبللر ینه اوتر دیمك اولور

شرطیهٔ منفصله دخی یا عنادیه ویاخود اتفاقیه اولور . زیرا منفصله نك مقدمیله تالیسنك نقیضی بیننده یکدیکره علت یاخود ایکیسی بر علته معلول اولمق کبی بر علاقهٔ معلومه دن طولایی انفصالك وقوعی یاخود لا وقوعی ایله حکم اولنور ایسه عنادیه دینلور .

نته کیم (بهمه حال یا کونش طوغمشدر یاخود کیجه موجوددر) و (یا کوندوز موجوددر یاخود کونش باتمشدر) و (یا عالم ضیادار در یاخود کیجه موجوددر) دینلدکده اشبو اوچ قضیه نك برنجیسنده مقدم تالینك نقیضنه و ایکنجیسنده تالینك نقیضی مقدمه علت و اوچنجیسنده ایکیسی بر علته معلول اولدیغنه بناء انفصالك وقوعیله حکم ایدلمش اولدیغندن اوچی دخی عنادیهٔ موجبه اولور

و (بهمه حال یا کیجه اولور یاخود ییلدیزلر کورینور دکلدر) دینلدکده بر سبب معلومدن طولایی تالینك مقدمدن انفصالی واقع دکلدر یعنی بینلرنده عناد و مباینت یوقدر دیو حکم ایدلمش اولمسیله عنادیهٔ سالبه اولور

و منفصله نك مقدمیله تالیسنك نقیضی بیننده بر علاقهٔ معلومه اولمدیغی حالده اتفاقی اوله رق تالینك مقدمدن انفصالی واقعدر یاخود واقع دکلدر دیو حکم اولنور ایسه منفصلهٔ اتفاقیه دینلور .

نته کیم (یا انسان موجود اولور یاخود عنقا موجود اولور) دینلدکده منفصلهٔ اتفاقیهٔ موجبه اولور و (یا انسان ناطق اولور یاخود حمار ناهق اولور دکلدر) دینلدکده منفصلهٔ اتفاقیهٔ سالبه اولور

مطلقا منفصله یا حقیقیه ویاخود مانعة الجمع ویاخود مانعة الخلو اولور .

زیرا منفصله نك ایکی جزئی بیننده صدقا وکذبا منافات بولنور ایسه حقیقیه دنیلورکه هم مانعة الجمع وهمده مانعة الخلو اولوب ایکی جزئی برلکده صادق اولمدیغی کبی ایکیسی بردن کاذب دخی اولماز یعنی نه وجودده مجتمع اولورلر ونه‌ده ایکیسی بردن مرتفع اولورلر بهمه حال ایکیسندن بری بولنور

نته‌کیم عدد یاچفت اولور یاخود تك اولور دنیلدکده هم مانعة الجمع وهمده مانعة الخلوا اولور زیرا عددهم چفت وهم تك اولمدیغی کبی هم چفت وهم تك اولمامق دخی اولماز

واکر منفصله نك ایکی جزئی بیننده یالکز صدقا منافات بولنور یعنی اجتماعلری جائز اولمیوبده ارتفاعلری جائز اولور ایسه مانعة الجمع دنیلور

نته‌کیم برشی یا حجر اولور ویاخود شجر اولور دنیلدکده مقدم وتالی بیننده یالکز صدقا منافات واردر دیو حکم ایدلمش اولور چونکه برشی هم حجر هم شجر اوله‌ماز اما حجرده شجرده اولمیوبده حیوان اوله‌بیلور

واكر منفصله نك جزلرى بيننده يالكز كذبا منافات بولنور يعنى ارتفاعلرى جائز اولميوبده اجتماعلرى جائز اولور ايسه مانعة الخلو دنيلور

نته كيم بر شى يا لاحجر اولور ويا خود لاشجر اولور دنيلدكده مقدم وتالى بيننده يالكز كذبا منافات واردر ديو حكم ايدلمش اولور چونكه نفيك نفيى اثباتدر بو جهتله لاحجرك منفيسى حجر ولاشجرك منفيسى شجر اولور ولاحجر ايله لاشجر ايكيسى بردن مرتفع اولسه لر بر شى هم حجر هم شجر اولمق لازمكلور بناء عليه ايكيسنك دخى ارتفاعلرى جائز اولماز اما ايكيسى برلكده بولنه بيلور نته كيم بالاده ذكر اولنديغى اوزره حيوان هم لاحجر وهم لاشجردر

بونلر هپ اقسام ثلثهٔ منفصله نك موجبه لرى اولوب متضمن اولدقلرى نسبت انفصاليه رفع وسلب اولندقده سالبه اولورلر

نته كيم (يا كونش طوغار ويا خود روزكار اسر دكلدر) دنيلدكده مقدم وتالى بيننده هم صدقا وهم كذبا انفصال ومنافاتك لاوقوعيله حكم ايدلمش اولديغندن منفصلهٔ حقيقيهٔ سالبه اولور

وهر قنغى ماده ده مانعة الجمعك موجبه سى صادق اولور ايسه انك سالبه سى كاذب ومانعة الخلوك سالبه سى صادق اولور

وهر قنغى ماده ده مانعة الخلوك موجبه سى صادق اولور ايسه انك سالبه سى كاذب ومانعة الجمعك سالبه سى صادق اولور

منفصله نك بو اقسام ثلثه سى حمليهٔ مرددة المحمول ايله تقسيملرده دخى جارى اولور

وبعضا منفصله‌نك اجزاسی ایکیدن زیاده اولور

نته‌کیم علم آرتماتیقاده عدد یا زائد یاخود ناقص اولور ویاخودمساوی اولور دنیلور

چونکه بر عددك مجموع کسور تسعه‌سی کندوسندن زیاده اولور ایسه مساوی دنیلور

نته‌کیم اون ایکی عدد زائددر زیرا نصفی التی وثلثی درت وربعی اوچ وسدسی ایکی اولوب بونلرك مجموعی ایسه اون بشه بالغ اولمغله اون ایکیدن زائد اولور ودرت ناقصدر زیرا نصفی ایکی وربعی بردر بونلرك مجموعی ایسه اوچدرکه درتدن ناقصدر والتی عدد مساویدر زیرا نصفی اوچ وثلثی ایکی وسدسی بردر بونلرك مجموعی ایسه التیدر

بوندن صکره معلوم اوله‌که قضایای شرطیه‌نك دخی محصوراتی واردر فقط حملیه‌لرك محصوراتی موضوعك افرادی اعتباریله اولوب شرطیه‌لرك محصوراتی ایسه زمان اعتباریله‌در

شویله‌که شرطیه‌لرده‌کی حکم اکر جمیع ازمان اوزرینه اولور ایسه شرطیهٔ کلیه اولور

نته‌کیم هر قنغی وقت کونش طوغار ایسه کوندوز اولور دنیلدکده متصلهٔ کلیهٔ موجبه اولور وهیچ بر وقت کونش طوغار ایسه کیجه اولور دکلدر دنیلدکده متصلهٔ کلیهٔ سالبه اولور

منفصلهٔ کلیه‌ده دخی البته ودائما وبهمه‌حال تعبیرلری قوللانیلوب مثلا البته یا کونش طوغار یاخود کیجه موجود اولور دنیلدکده منفصلهٔ کلیه اولور

وحکم اکر بعض ازمان اوزرینه اولور ایسه شرطیهٔ جزئیه اولور

نته‌کیم بعضا روزکار اسر ایسه یاغمور یاغار دنیلور

واکر بویله کلیت وجزئیته تعرض اولنمیوبده یالکز شویله اولور

ایسه یاخود شویله اولدقده بویله اولور ویاخود یا فلان‌شی شویله ویا فلان شی بویله‌در دنیلدکده شرطیهٔ مهمله اولور

وحکم اکر مشخص ومعین بر وقت اوزرینه اولور ایسه شرطیهٔ شخصیه اولور

نته‌کیم بوسنه کونش برج حملك برنجی درجه‌سنه حلول ایتدکده نوروز سلطانی اولوب یکی تقویم اول اندن اعتباراً بدأ ایدر دنیلدکده متصلهٔ شرطیهٔ شخصیه اولور

و (یا سنهٔ هجریهٔ شمسیه حسابنی شمسك هجرت نبویه سنه‌سنده برج حملك برنجی درجه‌سنه حلول ایتدیکی زماندن یورتملی یاخود شمسك او سنه میزان برجنك برنجی درجه‌سنه حلول ایلدیکی زمانی اشبو سنهٔ هجریهٔ شمسیه‌نك مبدئی اعتبار ایتملی‌در) دیدیکمزده منفصلهٔ شخصیه اولور

فصل رابع

(احکام قضایا بیاننده اولوب ایکی مبحثی مشتملدر)

مبحث اول

(تناقض بیاننده‌در)

تناقض ایکی قضیه‌نك ایجاب وسلب ایله اویله بر اختلافیدرکه بو اختلاف بالذات اول ایکی قضیه‌دن برینك صادق ودیکرینك کاذب اولمسنی اقتضا ایدر

نته‌کیم بکر افندی کاتبدر بکر افندی کاتب دکلدر دنیلدکده

بو ایکی قضیه‌دن برینك صادق دیکرینك کاذب اولمسی لازم کلور

بو وجهله اختلاف ایسه انجق ایکی قضیه‌نك محکوم علیه ایله محکوم بهده و بونلرك هر درلو قید و شرطلرنده اتحادلرندن صکره تحقق ایلر و بونلردن برنده مختلف اولسه‌لر تناقض بولنماز

مثلا بکر افندی کاتبدر قضیه‌سیله ولی اغا کاتب دکلدر قضیه‌سی بیننده تناقض بولنمدیغی کبی بکر افندی کاتبدر قضیه‌سیله بکر افندی مهندس دکلدر قضیه‌سی بیننده دخی تناقض یوقدر

کذلك بکر افندی صائمدر بکر افندی صائم دکلدر (یعنی رمضانده صائمدر ایام سائره‌ده صائم دکلدر) و بکر افندی قائمدر بکر افندی قائم دکلدر (یعنی جامعده قائمدر زقاقده قائم دکلدر) و بکر افندی بابادر بکر افندی بابا دکلدر (یعنی عبدالله افندینك باباسیدر ولی اغانك باباسی دکلدر) قضیه‌لری متناقض اولماز

وکذا کوبده‌کی شراب مسکردر کوبده‌کی شراب مسکر دکلدر (یعنی بالقوه مسکردر بالفعل مسکر دکلدر) وقپلان بیاضدر قپلان بیاض دکلدر (یعنی بعض محلی بیاضدر بعض محلی بیاض دکلدر) وروزکار انسانی اوشودر روزکار انسانی اوشوتمز (یعنی صوغوق اولور ایسه اوشودر صوغوق اولماز ایسه اوشوتمز) دیلور ایسه تناقض بولنماز

زیرا بو قضیه‌لر موضوع ومحمولده متحد ایسه‌لرده زمانده مکانده واضافتده وقوه وفعلده وجزء وکلده وشرطده متحد دکللردر .

کذلك ولی اغا تفنك آتار قضیه‌سی ولی اغا طوب آتماز قضیه‌سنه وبکر افندی عربجه بیلور قضیه‌سی بکر افندی فارسیجه بیلمز قضیه‌سنه مناقض دکلدر .

الحاصل تناقضك تحققی ایکی قضیه‌نك محکوم علیه ایله محکوم بهده وبونلرك کافهٔ قیود ملحوظه‌سنده اتحادلریله مشروطدر

ومحصوراتده ایکی قضیه‌نك کمیتجه اختلافلری دخی شرطدر یعنی بری کلیه اولور ایسه دیکری جزئیه اولمق لازمدر زیرا بعضاً قضیهٔ کلیه‌لرك ایکیسی دخی کاذب اولور (هر انسان کاتبدر هیچ بر انسان کاتب دکلدر) قضیه‌لری کبی وبعضا جزئیلرك ایکیسی دخی صادق اولور (بعض انسان کاتبدر بعض انسان کاتب دکلدر) قضیه‌لری کبی بوجهتله ایجاب کلینك نقیضی سلب جزئی وسلب کلینك نقیضی ایجاب جزئی اولور

بناء علی ذلك موجبهٔ کلیه‌نك نقیضی انجق سالبهٔ جزئیه وسالبهٔ کلیه‌نك نقیضی انجق موجبهٔ جزئیه‌در

نته‌کیم (هر انسان حیواندر) قضیه‌سنك نقیضی (بعض انسان حیوان دکلدر) قضیه‌سیدر و(هیچ بر انسان حیوان

دكلدر) قضيه سنك نقيضى (بعض انسان حيواندر) قضيه سيدر .

ايكى مفهوم مفردك برى وجودى وديكرى عدمى اولمق حسبيله اختلافلرينه دخى تناقض دنيلور

شويله كه ايكيسى برشيئه صادق اولمازلر وايكيسى دخى بر موجوددن مرتفع اولمازلر انسان ايله لاانسان كبى كه هرقنغى شى اولور ايسه اولسون ياانساندر ياخود لاانساندر

فقط معدومدن ايكيسى دخى مرتفع اولورلر زيرا معدوم نه انساندر ونه ده لا انساندر

اما بروجه بالامتناقض اولان قضيه لر بر موضوعده مجتمع اولمدقلرى كبى برموضوعدن مرتفع دخى اولمازلر بو موضوع كرك موجود اولسون وكرك معدوم اولسون .

زيرا برشيئك برشيئه ثبوتى مثبت لهك وجودينه توقف ايدر سلب ايسه وجود موضوع اقتضا ايتمز نته كيم قضيهٔ حمليه فصلنده مرور ايلدى .

تناقض بروجه بالا حمليه لرده اولديغى كبى شرطيه لرده دخى اولور . نته كيم (هرنه زمان كونش طوغار ايسه كوندوز اولور) قضيه سنك نقيضى (بعضاً كونش طوغار ايسه كوندوز اولور دكلدر) قضيه سيدر و(هيچ بروقت كونش طوغار ايسه كيجه اولوردكلدر) قضيه سنك نقيضى (بعضاً كونش طوغار ايسه كيجه اولور) قضيه سيدر .

مبحث ثانى

(عكوس قضايا بيانده در)

عكس ايكى قسمدر كه عكس مستوى وعكس نقيضدر

عكس مستوى بر قضيه نك ايجاب وسلبى وصدق وكذبى حالى اوزره قاله رق موضوعى محمول ومحمولى موضوع قيلنمقدر

يعنى هر قنغى ماده ده اولورسه اولسون اصل قضيه موجبه ايسه ينه موجبه وسالبه ايسه ينه سالبه اولمق وصادق ايسه ينه صادق وكاذب ايسه ينه كاذب قالمق اوزره موضوعى محمول ومحمولى موضوع قيلنمقدر .

ايشته اصل قضيه نك بويله تبديل وتغييرينه عكس تعبير اولنديغى كبى بعضا بو تغييرايله حاصل اولان قضيه يه دخى عكس دينلور .

موجبهٔ كليه عكس مستوى ايله موجبهٔ كليه يه منعكس اولماز زيرا هر انسان حيواندر قضيه سى صادق اولور حالبوكه هر حيوان انساندر قضيه سى صادق اولماز

بناء على ذلك موجبهٔ كليه نك عكس مستويسى موجبهٔ جزئيه اولور

نته كيم هر انسان حيواندر قضيه سنك عكس مستويسى بعض حيوان انساندر قضيه سيدر

كذلك موجبهٔ جزئيه نك عكس مستويسى دخى موجبهٔ جزئيه در

نته كيم بعض بياض انساندر قضيه سى بعض انسان بياضدر قضيه سنه منعكس اولور

وبعض حيوان انساندر قضيه سى بعض انسان حيواندر قضيه سنه منعكس اولور

سالبهٔ کلیه عکس مستوی ایله سالبهٔ کلیه یه منعکس اولور نته کیم هیچ بر انسان حجر دکلدر قضیه سی صادق اولیجق عکس مستویسی اولان هیچ بر حجر انسان دکلدر قضیه سی دخی صادق اولور

وسالبهٔ جزئیه نك لزوما عکس مستویسی یوقدر

زیرا بعض موادده عکسی صادق اولور ایسه ده بعض موادده صادق اولماز

نته کیم بعض انسان حجر دکلدر قضیه سی صادق اولدیغی کبی بعض حجر انسان دکلدر قضیه سی دخی صادق اولور ایسه ده بعض حیوان انسان دکلدر قضیه سی صادق اولدیغی حالده بعض انسان حیوان دکلدر قضیه سی صادق اولماز .

اهل منطقك نظری ایسه کلیاته منحصر اولدیغندن اویله خصوص ماده یه اعتبار ایتمیوب سالبهٔ جزئیه نك عکس مستویسی یوقدر دیرلر.

عکس نقیض بر قضیه نك ایجاب وسلبی وصدق وکذبی کما کان باقی اوله رق موضوعنك نقیضی محمول ومحمولنك نقیضی موضوع قیلنمقدر

عکس مستویده سالبه لرك حکمی نه ایسه عکس نقیضده موجبه لرك حکمی اودر و انده موجبه لرك حکمی نه ایسه بونده دخی سالبه لرك حکمی اودر

بناء علی ذلك موجبهٔ کلیه نك عکس نقیضی موجبهٔ کلیه در . نته کیم هر انسان حیواندر قضیه سنك عکس

نقيضنده هر لا حيوان لا انساندر وبعبارة اخرى هر نه كه حيوان اولميه انسان دكلدر دنيلور

وموجبهٔ جزئيه‌نڭ لزوما عكس نقيضى يوقدر

وسالبهٔ كليه ايله سالبهٔ جزئيه‌نڭ عكس نقيضى سالبهٔ جزئيه اولور .

كرڭ عكس مستوى وكرڭ عكس نقيض بروجه بالا حمليه‌لرده جارى اولديغى كبى متصلهٔ لزوميه‌ده دخى جارى اولور

نته‌كيم هر نه زمان كونش طوغمش اولور ايسه كوندوز اولور قضيه‌سنڭ عكس مستويسى بعضاً كوندوز اولور ايسه كونش طوغمش اولور قضيه‌سى اولور عكس نقيضنده دخى هر نه زمان كوندوز اولمازسه كونش طوغمش اولماز دينلور

ديكر قضاياى شرطيه‌يه كلنجه متصلهٔ اتفاقيه‌نڭ مقدم وتاليسى بيننده رابطهٔ لزوم واستلزام اولمديغى جهتله بونلرڭ عكسنده فائده يوقدر .

قضاياى منفصله‌ده ايسه جزلرڭ يكديكرينه نسبتله امتيازى اولمديغندن بونلرڭ عكسنه اصلا اعتبار يوقدر .

باب ثانى

(صور اقيسه بياننده اولوب بش فصلى مشتملدر)

فصل اول

(قياسڭ تعريف وتقسيمى بياننده‌در)

انسان برقضیه‌یی علی وجه الاذعان بیلمك ایستدکده فکر ایله بومقصدینی اکتساب ایلر

شویله‌که اول قضیه‌یه مناسب وکندوسنجه معلوم ومصدق اولان قضیه‌لری بولوب یکدیکریله ترکیب وترتیب ایدرك بردلیل یپار وانکله‌اول قضیه‌یه علم تصدیقی حاصل ایدر

مثلا سن اهو دیدکاری حیوانی هیچ کورمدیکك حالده قیرده آنی کورسه‌ك طاش یااغاج یاخود حیوان اولمق احتماللری خاطریکه کله‌بیلور فقط آهوسنی کوروبده قاچمغه باشلادیغی کبی کوررسین‌که کندو اراده‌سیله حرکت ایدیور یعنی کندو کندویه قوشوب کیدیور وبیلورسین‌که کندو کندویه قوشوب کیدن شی حیواندر ایشته بوایکی قضیه‌یی بریره کتوره‌رك بر دلیل یاپوب انك بر حیوان اولدیغنه حکم ایدرسین .

کذلك فرض ایده‌لم که قرق سکز قیه پرنجك قاچ غروشه اولدیغنی بیلمیورز اما اون ایکی قیه پرنجك یتمش ایکی غروشه الندیغنی بیلیورز ایشته بو معلوماتمزدن مجهولمز اولان عددی استخراج ایده‌بیلورز شویله‌که اون ایکینك یتمش ایکیه نسبتی قرق سکزك مجهول اولان عدده نسبتی کبی اولدیغنی تفکر ایدرك علم حسابده بیان اولنان اربعهٔ متناسبه قاعده‌سیله اون ایکی قیه پرنج یتمش سکز غروشه اولیجق قرق سکز قیه پرنجك ایکیوز سکسان سکز غروشه‌اولدیغنی استخراج ایلرز .

وکذلك بیلورزکه بر خط مستقیم اوزرینه واقع اولان دیکر بر خط مستقیمڭ ایکی طرفنده‌کی زاویه‌لر یاقائمه اوله‌رق یکدیکره مساوی اولورلر ویاخود بری منفرجه اوله‌رق قائمه‌دن بیوك ودیکری حاده اوله‌رق قائمه‌دن کچوك اولور وایشته بومعلوماتمزی علم هندسه‌ده بیان اولندیغی اوزره ترتیب ایدرك بردلیل یاپوب اندن دیکر برقضیه استنباط ایلرز

شویله‌که (برخط مستقیم اوزرینه واقع اولان دیکر برخط مستقیم اکر عمود ایسه ایکی طرفنده‌کی زاویه‌لر قائمه اولورلر واکر عمود دکل ایسه ایکی طرفنده‌کی زاویه‌لرڭ بری منفرجه اوله‌رق قائمه‌دن بیوك ودیکری حاده اوله‌رق قائمه‌دن کچوك اولور ومنفرجه طرفندن برعمود چیقاردیغمزده انك ایکی طرفنده حادث اولان زاویهٔ قائمه‌لرڭ مجموعی اول زاویهٔ منفرجه ایله حاده‌نك مجموعنه منطبق اولدیغندن بومنفرجه ایله حاده‌نك مجموعی ایکی قائمه‌یه مساوی اولور) دیو ترتیب ایتدیکمز دلیل ایله ثابت اولورکه برخط مستقیم اوزرینه واقع اولان دیکر خط مستقیمك ایکی طرفنده‌کی زاویه‌لر یا قائمه اولورلر ویاخود ایکی قائمه‌یه مساوی اولورلر .

ایشته انسان دائما بویله معلومی اولان قضیه‌لردن دلیللر ترتیب ایله هنوز معلوم ومصدقی اولمیان نتیجه‌لری اکتساب ایدر علوم ومعارف وصنایع دخی بوطریق ایله ترقی ایدوب کیدر بناءعلیه علومك تزایدی تلاحق افکار ایله دردیرلر بوتفصیلاتدن اکلاشلدیغی اوزره بردلیل ایکی یاخود دها زیاده قضیه‌لردن مرکب بر فقره‌درکه انك تصدیقی دیکر برقضیه‌نك تصدیقنی مستلزم اولور

دلیلك بو وجهله مستلزم اولدیغی قضیه دعوی ومطلوب ونتیجه تسمیه اولنور ودلیلك جزلری اولان قضیه‌لرك هر برینه مقدمه دنیلور

دلیلك نتیجه‌سی مقدمه‌لرینك اخسنه تابعدر مثلا کلیه‌یه نسبتله جزئیه وموجبه‌یه نسبتله سالبه اخس اولدیغندن بر دلیلك بر مقدمه‌سی کلیه ودیکری جزئیه ایسه نتیجه‌سی جزئیه چیقار وبر مقدمه‌سی موجبه ودیکری سالبه ایسه نتیجه‌سی سالبه چیقار کذلك مقدمه‌لرك بری یقینی ودیکری ظنی ایسه نتیجه‌سی ظنی چیقار

دلیل اوچ قسمه منقسم اولور شویله‌که دلیل یا کلی ومطرد اوله‌رق بالذات نتیجه‌یی مستلزم اولور یاخود بالذات مستلزم اولمیوب بلکه بر یبانجی مقدمه واسطه‌سیله مستلزم اولور ویاخود کلی وقطعی اوله‌رق مستلزم اولمیوب بلکه جزئیت اوزره مستلزم اولور

قسم اول قیاسدر که بو بابده مقصد اصلی انك مباحثی اولوب زیرده تفصیلا بیان اولنه‌جقدر.

قسم ثانی قیاس مساوات دیدکلری دلیل کبی و قسم ثالث اماره دلیللری کبی‌در

قیاس مساوات ایکی قضیه‌دن مرکب بر دلیلدر که اولکی قضیه‌نك محمولنك متعلقی ایکنجی قضیه‌ده موضوع اولور وبر مقدمهٔ اجنبیه واسطه‌سیله نتیجه‌یی مستلزم اولور

نته‌کیم (ایکی ایله دردك مجموعی التی‌یه مساویدر التی دخی اوچ ایله اوچك مجموعنه مساویدر) دیو ترتیب ایتدیکمز دلیل بر قیاس

مساوات اولوب (ایکی ایله دردڭ مجموعی اوچ ایله اوچڭ مجموعنه مساویدر) نتیجه‌سنی مستلزم اولور لکن استلزامی بالذات اولمیوب انجق بر یبانجی مقدمه‌نڭ واسطه‌سیله‌در واول مقدمه‌دخی (هر نه‌که بر شیئڭ مساویسنه مساوی اوله اول شیئه مساویدر) قضیه‌سیدر ومقدمهٔ اجنبیه صادق اولماز ایسه مطلوب حاصل اولماز

نته‌کیم (انسان جماده مبایندر جماد دخی حیوانه مبایندر) دیدیکمزده (انسان حیوانه مبایندر) نتیجه‌سی چیقماز زیرا بونڭ مقدمهٔ اجنبیه‌سی اولان (بر شیئه مباینڭ مباینی اول شیئه مبایندر) قضیه‌سی صادق دکلدر

کذلك (ایکی دردڭ نصفیدر درت دخی سکزڭ نصفیدر) دیدیکمزده ایکی سکزڭ نصفی اولمق لازم کلمز زیرا بر شیئڭ نصفنڭ نصفی اول شیئڭ نصفی دکلدر

وکذلك (اینجو حقه‌نڭ ایچنده‌در حقه دخی صندق ایچنده‌در) کلامز بر قیاس مساوات اولوب (اینجو صندق ایچنده‌در) نتیجه‌سنی مستلزم اولور زیرا بونڭ مقدمهٔ اجنبیه‌سی اولان (بر ظرفڭ ایچنده‌کی مظروفڭ ایچنده بولنان شی اول ظرفڭ ایچنده اولور) قضیه‌سی صادقدر فقط بو دخی ظروف خارجیه‌یه مخصوصدر یوخسه ظرفلرڭ بری ذهنی اولورسه مقدمهٔ اجنبیه صادق اولماز بو جهتله استلزام دخی بولنماز نته‌کیم (اجتماع نقیضین ذهنده موجوددر ذهن دخی خارجده موجوددر) قضیه‌لری صادق ایکن نتیجه کاذب اولور

دلیلڭ قسم ثالثندن اولان اماره دلیللرنده استلزام جزئی بولنمق حسبیله ظنی مفید اولور لکن علم یقینی حاصل ایتمز

نته‌کیم قاره بلوطلر یاغمورڭ یاغمسنه دلیل ایسه‌ده چوق دفعه تخلف ایتدیکندن مجرد بر ظنی موجب اولور

استقراء ناقص ایله تمثیل دخی دلیلڭ اشبو قسم ثالثندن معدوددر

استقراء ناقص بر كلينڭ اكثر جزئياتنى تتبع ايله برحكم كلى اوزرينه استدلالدر

نته‌كيم حيوانڭ انواعنى تتبع ايتديكمزده كوره‌يورزكه انسان وآت واينك وقيون وسائر معلومز اولان حيوانلرڭ تمساح دنيلان بالقدن ماعداسى اغزيله بر شى چكنر ايكن هپ آلت چكه‌سنى اوينادييور اويله ايسه تمساحدن ماعدا حيوانلر هپ الت چكه‌سنى اوينادر ديو حكم ايلرز لكن انواع حيواناتڭ كافه‌سى كوريلوبده تحقيق واستقصا اولنمامش ايدوكندن بو حكممز ظنى‌در

اما استقراء تام زيرده بيان اولنه‌جغى وجهله قياس مقسم قبيلندن اوله‌رق علم يقينى افاده ايدر

تمثيل ايكى شيئڭ بر سببده اشتراكلرينه بناءً برنده بر حكم بولنديغندن ديكرينه دخى اول حكمى اثبات ايلمكدر

نته‌كيم تركيبده عالم اوطه‌كبيدر يعنى اوطه نصل مركب ايسه عالم دخى اويله مركبدر اوطه ايسه حادثدر اويله ايسه عالم دخى حادثدر ديدكمزده بر دليل تمثيلى اولور

ايشته بوكا اصطلاح فقهاده قياس دنيلور اما اهل منطق عندنده مجرد ظنى موجب وقياس منطقينڭ تعريفندن خارجدر

بز شمدى علم منطقده مقصد اصلى اولان قياسڭ تعريف و بيانته كله‌لم :

قياس (قضيه‌لردن مركب بر دليلدركه هر نه وقت اول قضيه‌لر تسليم اولنور ايسه اندن بالذات بر قضيهٔ ديكر لازم كلور) ديو تعريف اولنور

نته‌كيم (عالم حادثدر زيرا عالم متغيردر و هر متغير حادثدر اويله ايسه عالم حادثدر) ديديكمزده اولا (عالم حادثدر)

قضیه‌سی بر دعوادر و (عالم متغیردر و هر متغیر حادثدر) قضیه‌لری ایکی مقدمه وایکیسنک مجموعی بر قیاسدر ایشته بو قیاس تصدیق اولندیغی کبی مطلوب اولان (عالم حادثدر) نتیجه‌سنی بالذات مستلزم اولور

دعوی ومطلوب ونتیجه دیدیکمز قضیه قیاسک ایچنده مندرج اولور وبو جهتله قیاس ایکی قسمه تقسیم اولنور. شویله که نتیجه قیاسده اکر یالکز مادة مندرج اولوبده صورة یعنی هیئت مجموعه‌سیله مندرج اولماز ایسه قیاس اقترانی تسمیه اولنور

نته‌کیم بالاده ایراد اولنان مثالده نتیجه‌نک هیئتی بوزیله‌رق موضوعی اولان عالم اولکی مقدمه‌ده ومحمولی اولان حادث ایکنجی مقدمه‌ده مندرج اولمغله قیاس اقترانیدر

واکر نتیجه‌نک عینی یاخود نقیضی هم مادة وهمده صورة یعنی هیئتیله قیاسده مندرج اولورسه قیاس استثنائی تسمیه قلنور

ونتیجه‌نک عینی مندرج ایسه استثنائی مستقیم ونقیضی مندرج ایسه استثنائی غیرمستقیم دنیلور

نته‌کیم (کوندوز موجوددر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا هر نه زمان کونش طوغمش اولورسه کوندوز

موجوددر لکن کونش طوغمشدر) دیدیکمزده بر قیاس استثنائی مستقیم اولوب اندن مطلوبمز اولان (کوندوز موجوددر) نتیجه‌سی چیقارکه هیئتیله قیاسك اولکی مقدمه‌سنده مندرجدر .

و (کونش طوغمش دکلدر) دعواسنی اثبات ایچون (اکر کونش طوغمش اولیدی کوندوز موجود اولوردی حالبوکه کوندوز موجود دکلدر) دیدیکمزده برقیاس استثنائی غیرمستقیم اولوب اندن مطلوبمز اولان (کونش طوغمش دکلدر نتیجه‌سی چیقارکه نقیضی کذلك هیئتیله قیاسك اولکی مقدمه‌سنده مندرجدر

قیاس استثنائینك مباحثی آزدر ابتدا آنی بیان ایده‌لمده بعده قیاس اقترانینك تفصیلاتنه کیریشه‌لم

فصل ثانی

(قیاس استثنائی بیانده‌در)

قیاس استثنائی ایکی مقدمه‌دن مرکب اولوب اولکیسی دائما قضیهٔ شرطیه اولدیغندن اکا مقدمهٔ شرطیه دینور . وایکنجیسی که اکثریا لکن یا انجق یاخود حالبوکه دیو باشلار برقضیهٔ استثنائیه دیمك اولمسیله اکا دخی مقدمهٔ استثنائیه دینور

مقدمهٔ شرطیه‌نك موجبهٔ کلیه اولمسی و متصله ایسه لزومیه و منفصله ایسه عنادیه اولمسی شرطدر زیرا موجبهٔ کلیه اولماز ایسه کلی و مطرد اوله‌رق نتیجه‌یی مستلزم اولماز قضایای اتفاقیه‌ده ایسه اصلا استلزام یوقدر ۰

مقدمهٔ استثنائیه قیاس استثنائیٔ مستقیمده مقدمهٔ شرطیه‌نك برجزئنی وضع و اثبات دیمك اولمسیله واضعه تسمیه اولنور و قیاس استثنائیٔ غیر مستقیمده مقدمهٔ شرطیه‌نك برجزئنی رفع و سلب دیمك اولمسیله رافعه تسمیه قیلنور و مقدمهٔ شرطیه متصله ایسه مقدمك عیننی استثنا تالینك عیننی و تالینك نقیضنی استثنا مقدمك نقیضنی انتاج ایلر ۰

نته‌کیم (هر نه زمان کونش طوغمش اولورسه صفحه ضیادار اولمق لازم کلور) کلاممزکه برمقدمهٔ شرطیه‌در اکا (لکن کونش طوغمشدر) واضعه‌سنی ضم ایتدیکمزده اشبو ایکی مقدمه‌نك مجموعی برقیاس استثنائیٔ مستقیم اولوب (اویله ایسه صفحه ضیاداردر) دیو انتاج ایلر

و اول مقدمهٔ شرطیه‌یه (لکن صفحه ضیادار دکلدر) رافعه‌سنی ضم ایتدیکمزده برقیاس استثنائیٔ غیر مستقیم اولوب (اویله ایسه کونش طوغمش دکلدر) دیو انتاج ایلر

اما مقدمك نقیضنی استثنا تالینك نقیضنی انتاج ایتمدیکی

کبی تالینك عینی استثنا دخی مقدمك عینی انتاج ایلمز .

نته‌کیم مثال مذکورده (لکن کونش طوغمش دکلدر) دنیلسه (صفحه ضیادار دکلدر) دیو انتاج ایلدیکی کبی (صفحه ضیادادردر) دنیلدیکی تقدیرده دخی (کونش طوغمشدر) دیو انتاج ایتمز .

زیرا متصلهٔ لزومیه‌نك مقدمی ملزوم وتالیسی لازمدر لازم ایسه ملزومه نسبتله اعمدر حالبوکه اخصك بولنمسی اعمك بولنمسنی واعمك بولنماسی اخصك بولنمامسنی اقتضا ایدر سه‌ده اعمك بولنمسی اخصك بولنمسنی واخصك بولنمامسی اعمك بولنمامسنی اقتضا ایلمز

نته‌کیم مثال مذکورده کونشك طوغمسی صفحه‌نك ضیادار اولمسنی وصفحه‌نك ضیادار اولمامسی کونشك طوغمامش اولمسنی مستلزم اولور اما کونشك طوغمامش اولمسی صفحه‌نك ضیادار اولمامسنی وصفحه‌نك ضیادار اولمسی کونشك طوغمش اولمسنی مستلزم اولماز زیرا صفحه‌نك قندیل ایله دخی ضیادار اولمسی محتملدر

واکر دنیلورسه‌که تالی مقدمه مساوی اولدقده هر برینك عینی استثنا دیکرینك عینی وهر برینك نقیضنی استثنا دیکرینك نقیضنی منتج اولور .

نته‌کیم (هرنه زمان کونش طوغمش اولورسه کوندوز موجود اولمق لازمکلور) مقدمهٔ شرطیه‌سنه (لکن کونش طوغمشدر) واضعه‌سنی ضم ایتدیکمزده (کوندوز موجوددر) دیو منتج اولدیغی کبی (لکن کوندوز موجوددر) واضعه‌سنی ضم ایتدیکمزده دخی (کونش طوغمشدر) نتیجه‌سنی مستلزم اولور واول شرطیه‌یه (لکن کوندوز موجود دکلدر) رافعه‌سنی ضم ایتدیکمزده (کونش طوغمش دکلدر) دیو منتج اولدیغی کبی (لکن کونش طوغمش دکلدر)

رافعه‌سنی ضم ایتدیکمزده دخی (کوندوز موجود دکلدر) نتیجه‌سنی مستلزم اولور

بو سؤاله جواباً دیرزکه تالینك مقدمه مساوی اولدیغی تقدیرده تالینك عینی استثنا مقدمك عینی مستلزم ومقدمك نقیضنی استثنا تالینك نقیضنی مستلزم اولمسی صورت قیاسدن ناشی ومنبعث اولمیوب بو استلزام انجق خصوص ماده‌یه مبتنیدرکه تالینك مقدمدن اعم اولدیغی یرلرده بو استلزام بولنماز منطقجه معتبر اولان استلزام ایسه انجق کلی ومطرد اولان استلزام اولوب خصوص ماده‌یه مبتنی اولان شیلره اعتبار اولنماز

نته‌کیم محمولك موضوعه مساوی اولدیغی صورتده موجبهٔ کلیه عکس مستوی ایله موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولور

مثلا (هر انسان ناطقدر) قضیه‌سنك عکس مستویسی اوله‌رق (هر ناطق انساندر) قضیه‌سی صادق اولور

لکن اهل منطق عندنده بویله خصوص ماده‌یه اعتبار اولمدیغندن عکس مستوی بحثنده موجبهٔ کلیه موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولماز موجبهٔ کلیه‌نك عکسی موجبهٔ جزئیه‌در دیرلر بزشمدی قضایای منفصله‌دن مرکب اولان قیاس استثنائی بحثنه کله‌لم

قیاس استثنائینك مقدمهٔ شرطیه‌سی منفصله اولدیغی صورتده اکر منفصلهٔ حقیقیه ایسه ایکی جزئندن برینك عینی استثنا دیکرینك نقیضنی انتاج ایتدیکی کبی برینك نقیضنی استثنا دخی دیکرینك عینی انتاج ایدر بو جهتله اندن درت درلو نتیجه النه‌بیلور •

مثلا (یاشو عدد چفت اولور یاخود تك اولور) مقدمهٔ شرطیه‌سنی تمهید ایتدکدن صکره (لکن چفتدر) دیدیکمزده (اویله ایسه تك دکلدر) و(لکن تکدر) دیدیکمزده اویله ایسه (چفت دکلدر) ولکن چفت

دکلدر) دیدیکمزده (اویله ایسه تکدر) و (لکن تك دکلدر دیدیکمزده (اویله ایسه چفتدر) دیو انتاج ایلر .

واکر مانعة الجمع ایسه یالکز ایکی جزدن برینك عینی استثنا دیکرینك نقیضنی منتج اولور واندن انجق ایکی نتیجه النه بیلور

مثلا (یابو شی حجردر یاخود بوشی شجردر) مقدمهٔ شرطیه‌سنی تمهید ایتدکدنصکره (لکن حجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه شجر دکلدر) و (لکن شجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه حجر دکلدر) دیو منتج اولور

واکر مانعة الخلو ایسه یالکز ایکی جزدن برینك نقضینی استثنا دیکرینك عینی منتج اولور وبوندن دخی انجق ایکی نتیجه النه بیلور

مثلا (بوشی لاحجردر یاخود بوشی لاشجردر) دیدکدن صکره (لکن حجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه لاشجردر) و (لکن شجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه لاحجردر) دیو منتج اولور .

فصل ثالث

(قیاس اقترانینك اشکال اربعه‌سی بیاننده‌در)

مطلوبك موضوعی (حد اصغر) ومحمولی (حد اکبر) وقیاسك ایکی مقدمه‌لرنده تکرر ایدن جزء مشترك (حد اوسط) وحد اصغرك بولندیغی مقدمه (صغری) وحد اکبرك بولندیغی مقدمه (کبری) وبو ایکی مقدمه‌نك ترکبندن حاصل اولان هیئت مجموعه (شکل) تسمیه اولنور

نته‌کیم (عالم حادثدر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر) دیدیکمزده (عالم) حد

اصغر و (حادث) حد اکبر و (متغیر) حد اوسط و عالم (متغیردر) مقدمه‌سی صغری و (هر متغیر حادثدر) مقدمه‌سی کبری و بو ایکی مقدمه‌نك هیئت ترکیبیه‌سی بر شکل در

اشکال درتدر زیرا حد اوسط اکر صغراده محمول و کبراده موضوع اولورسه شکل اولدر

واکر ایکیسنده دخی محمول اولورسه شکل ثانیدر

واکر ایکیسنده دخی موضوع اولورسه شکل ثالثدر

واکر صغراده موضوع و کبراده محمول اولورسه شکل رابعدر

نته‌کیم بالاده مذکور اولان مثالده حد اوسط اولان (متغیر) صغراده محمول و کبراده موضوع اولمغله شکل اولدن بر قیاس اولوب (عالم حادثدر) دیو نتیجه ویرر .

و (هر انسان حیواندر و هیچ بر طاش حیوان دکلدر) دیدیکمزده شکل ثانیدن بر قیاس اولوب (هیچ بر انسان طاش دکلدر) دیو نتیجه ویرر

و (هر انسان حیواندر و هر انسان ناطقدر) دیدیکمزده شکل ثالثدن بر قیاس اولوب (بعض حیوان ناطقدر) دیو نتیجه ویرر

شکل اولده صغرانك موجبه و کبرانك کلیه اولمسی شرطدر

بو شرطه رعایت اولنماز ایسه عقیم اولوب مطرد اوله‌رق نتیجه ویرمز

بناء علی ذلك شکل اولك منتج اولان ضربلری یعنی نوعلری درتدر

ضرب اول ایکی مقدمه‌سی دخی موجبهٔ کلیه اولوب موجبهٔ کلیه‌یی منتج اولور

نته‌که (هر جسم مرکبدر و هر مرکب حادثدر) دیدیکمزده (هر جسم حادثدر) دیو نتیجه ویرر

ضرب ثانی صغراسی موجبهٔ کلیه و کبراسی سالبهٔ کلیه اولوب سالبهٔ کلیه‌یی منتج اولور

نته‌کیم (هر جسم مرکبدر و هیچ بر مرکب قدیم دکلدر) دیدیکمزده (هیچ بر جسم قدیم دکلدر) دیو نتیجه ویرر

ضرب ثالث صغراسی موجبهٔ جزئیه و کبراسی موجبهٔ کلیه اولوب موجبهٔ جزئیه‌یی منتج اولور

نته‌که (اجسامك بعضیسی مرکبدر و هر مرکب حادثدر) دیدیکمزده (اجسامك بعضیسی حادثدر) دیو نتیجه‌ویرر

ضرب رابع صغراسی موجبهٔ جزئیه و کبراسی سالبهٔ کلیه اولوب سالبهٔ جزئیه‌یی منتج اولور

نته‌که (اجسامك بعضیسی مرکبدر و هیچ بر مرکب

قدیم دکلدر) دیدیکمزده (اجسامك بعضیسی قدیم دکلدر دیو نتیجه ویرر

قضیهٔ شخصیه قضیهٔ کلیه حکمنده اولوب شکل اولده کبری اوله بیلور

نته که (شو کلان موسی افندیدر موسی افندی کاتب ماهردر) دیدیکمزده (شو کلان کاتب ماهردر) دیو نتیجه ویرر

شکل ثانیده دخی ایکی مقدمه سندن برینك موجبه و دیکرینك سالبه وکبرا سنك بهمه حال کلیه اولمسی شرطدر

بناء علی ذلك شکل ثانینك دخی ضروب منتجه سی درتدر

وضرب اول وثانیسی سالبهٔ کلیه یی وضرب ثالث ورابعی سالبهٔ جزئیه یی انتاج ایدر

مثاللری بروجه آتی ترتیب اوزره ذکر اولنور شویله که (هر جسم مرکبدر وهیچ بر نفس ناطقه مرکب دکلدر) دیدیکمزده (هیچ بر جسم نفس ناطقه دکلدر) دیو نتیجه ویرر

و (اجسام مولده دن هیچ بری بسیط دکلدر وهر قدیم بسیطدر) دیدیکمزده (اجسام مولده دن هیچ بری قدیم دکلدر) دیو نتیجه ویرر

و (اجسامك بعضیسی مرکبدر وهیچ بر قدیم مرکب دکلدر) دیدیکمزده (اجسامك بعضیسی قدیم دکلدر) دیو نتیجه ویرر

و (اجسامك بعضیسی بسیط دکلدر وهر قدیم بسیطدر) دیدیکمزده (اجسامك بعضیسی قدیم دکلدر) دیو نتیجه ویرر

شکل ثالثده دخی صغراسنك موجبه و ایکی مقدمه سندن برینك بهر حال کلیه اولمسی شرطدر وضروب منتجه سی التیدر بعضیلری موجبهٔ

جزئیه‌یی وبعضیلری سالبهٔ جزئیه‌یی منتج اولور ارتق بونلری تعداد وتفصیل ایله اطناب کلامه حاجت کورلمز

شکل رابعده دخی یا صغراسنک کلیه اولمسیله برابر ایکی مقدمه‌سنک دخی موجبه اولمسی ویاخود ایکی مقدمه‌سندن بریسنک کلیه اولمسیله برابر بریسنک موجبه ودیکرینک سالبه اولمسی صورتلرندن بری بولنمق شرطدر وموجبهٔ کلیه‌یی اصلا منتج اولمیوب اکثریا شکل ثالث کبی یا موجبهٔ جزئیه‌یی ویاخود سالبهٔ جزئیه‌یی منتج اولور فقط برضربنده یعنی صغراسی سالبه اوله‌رق ایکی مقدمه‌سی دخی کلیه اولدیغی صورتده سالبهٔ کلیه‌یی انتاج ایدر

نته‌کیم (هر بر انسان حجر دکلدر وهر ناطق انساندر) دیدیکمزده (هیچ بر حجر ناطق دکلدر) دیو نتیجه ویرر

الحاصل شکل اولدن محصورات اربعه‌نک هر بری استنتاج اولنور وشکل ثانیدن یالکز سالبه‌لر وشکل ثالثدن یالکز جزئیه‌لر وشکل رابعدن کذلک جزئیه‌لر ایله برده سالبهٔ کلیه استنتاج اولنوب اشرف محصورات اولان موجبهٔ کلیه‌یی شکل اولدن بشقه هیچ بریسی انتاج ایلمز

واشبو اشکال اربعه‌دن کثیر الاستعمال واصل معیار العلوم شکل اولدر زیرا انک ترتیبی نظم طبیعی اوزره‌در

شویله‌که محمول بعضا موضوعه مساوی اولورسه‌ده اکثریا اندن اعمدر بو جهتله بر مفهومک بر موضوعه محمول اولمسی موضوعه شمولی وموضوعک آنده اندراجی دیمک اولور ذهن ایسه مشمولدن شامله قولایلقله انتقال ایدر وبو طریقله حد اصغری اوسطه وحد اوسطی حد اکبره درج ایتدکدنصکره حد اوسطی اره‌دن طی ایتدیکی کبی نتیجه‌یه واصل اولیویرر

شکل رابع ایسه شکل اولک طبان طبانه ضدی اولدیغی جهتله طبیعتدن پک بعیددر

وشكل ثانينك ثالث ورابعه نسبتله استعمالى دها زياده‌در

وشكل اولك انتاجى بيندر اما ديكر شكللرك انتاجى خفى اولوب شكل اوله رد ايله ياخود ديكر دليللر ايله اثبات اولنور بونلرى كتب مطوله‌ده مفصلا مذكوردر بو رساله‌مزك اوقدر تفصيله تحملى يوقدر فقط ايضاح مرام ايچون بعضيلرينى بوراده بيان ايده‌لم

شويله‌كه شكل ثانينك ضرب اولنده كبرايى مستويا عكس ايتديكمزده شكل اوله رد اولنمش اولور وضرب ثانيسنده كبرايى صغرى وصغرانك عكس مستويسنى كبرى قيلوب بعده نتيجه‌سنى دخى مستويا عكس ايتديكمزده شكل اولك ضرب ثانيسنه رد ايدلمش اولور

وشكل ثالثدن بروجه بالا (هر انسان حيواندر وهر ناطق انساندر) ديو ايراد ايتديكمز مثالده صغرايى مستويا عكس ايتديكمزده شكل اولك ضرب ثالثنه رد ايدلمش اولور

وكذلك (هر جسم مركبدر وبعض جسم حادثدر) ديديكمزده شكل ثالثدن بر قياس اولوب (بعض مركب حادثدر) ديو نتيجه ويرر بونك صغراسنى كبرى وكبراسنك عكس مستويسنى صغرى قيلوب (بعض حادث جسمدر وهر جسم مركبدر) ديديكمزده شكل اولدن بر قياس اوله‌رق (بعض حادث مركبدر) ديو نتيجه ويرر وبو نتيجه‌يى مستويا عكس ايتديكمزده مطلوبمز اولان (بعض مركب حادثدر) نتيجه‌سى ميدانه چيقار

وشكل رابعدن بروجه بالا (هر انسان حيواندر وهر ناطق انساندر اوله ايسه بعض حيوان ناطقدر) ديو ايراد ايتديكمز مثالده صغرايى كبرى وكبرايى صغرى قيلوب (هر ناطق انساندر وهر انسان حيواندر) ديديكمزده شكل اولدن (هر ناطق حيواندر) نتيجه‌سنى ويرر بو نتيجه‌نك عكس مستويسى ايسه (بعض حيوان ناطقدر) قضيه‌سى اولور ٠

ينه شكل رابعدن بروجه بالا (هيچ بر انسان حجر دكلدر) وهر

ناطق انساندر) ديو ايراد ايلديكمز مثالكه (هيچ بر حجر ناطق دكلدر) ديو نتيجه ويرر بونده دخى صغرايى كبرى وكبرايى صغرى قيلوب (هر ناطق انساندر وهيچ بر انسان حجر دكلدر) ديديكمزده شكل اوله رد اولنه‌رق (هيچ بر ناطق حجر دكلدر) نتيجه‌سى حاصل اولوب سالبهٔ كليه ايسه مستويا سالبهٔ كليه‌يه منعكس اولديغندن بو نتيجه‌يى عكس ايتديكمزده اصل مطلوب اولان (هيچ بر حجر ناطق دكلدر) نتيجه‌سى چيقار

و (هر انسان حيواندر وهيچ بر فرس انسان دكلدر) ديديكمزده شكل رابعدن بر قياس اولوب (بعض حيوان فرس دكلدر) ديو نتيجه ويرر زيرا ايكى مقدمه‌سنى دخى مستويا عكس ايتديكمزده شكل اولدن (بعض حيوان انساندر وهيچ بر انسان فرس دكلدر) قياسى حصوله كله‌رك مذكور نتيجه‌يى ويرر

بروجه بالا حد اوسط اكر صغراده موضوع يا محمول اولورسه قياس متعارف تسميه اولنور بالاده ايراد اولنان مثاللر هپ بو قبيلدندر . واكر موضوع يا محمولى اولميوب ده ايكيسندن برينك متعلقاتندن اولورسه قياس غير متعارف تسميه اولنور وقياس متعارف كبى بالذات نتيجه‌يى مستلزم اولور وبوندن دخى اشكال اربعه منعقد اولور وهر شكلنده بروجه بالا معين اولان شرطلره رعايت اولنمق لازم كلور

نته‌كه (اينجو محصول صدفدر وهر صدف حيوان بحريدر) ديديكمزده حد اوسط اولان صدف صغراده محمول اولميوب انجق محمولك مضاف اليهى اوله‌رق كبراده دخى موضوع اولمغله شكل اولدن بر قياس غير متعارف اولوب (اينجو محصول حيوان بحريدر) ديو نتيجه ويرر كذلك (ولى اغا موسى افندينك اوغليدر موسى افندى بر كاتب ماهردر) ديديكمزده حد اوسط اولان موسى افندى صغراده محمولك

مضاف اليهی وکبراده موضوع اولمغله شکل اولدن برقیاس غیرمتعارف اولوب (ولی اغا برکاتب ماهرڭ اوغلیدر) دیو نتیجه ویرر و (اینجو محصول صدفدر وهیچ بر حیوان بری صدف دکلدر) دیدیکمزده حد اوسط اولان صدف صغراده محمولڭ مضاف الیهی وکبراده نفس محمول اولمغله شکل ثانیدن برقیاس غیر متعارف اولوب (اینجو محصول حیوان بری دکلدر) دیو نتیجه ویرر

سائر شکللر دخی بونلره قیاس اولنه

معلوم اوله که قیاس غیر متعارفده صغری ایله کبرانڭ محموللری متحد اولدیغی صورتده قیاس مساوات هیئتنه کیروب اندن ایکی درلو نتیجه النور .

شویله که محموللرڭ ایکیسی دخی نتیجه‌ده اثبات اولنور ایسه قیاس غیر متعارق اولوب بالذات نتیجه‌یی مستلزم اولور واکر محموللرڭ بریسی اسقاط اولنه‌رق نتیجه النور ایسه قیاس مساوات اوله‌رق بالذات نتیجه‌یی مستلزم اولمیوب بلکه بالاده بیان اولندیغی اوزره نتیجه‌سنڭ صادق اولمسی مقدمهٔ اجنبیه‌نڭ صادق اولمسنه منوطدر .

مثلا (ایکی ایله دردڭ مجموعی اوچ ایله اوچڭ مجموعنه مساویدر واوچ ایله اوچڭ مجموعی التی‌یه مساویدر) دیدیکمزده (ایکی ایله دردڭ مجموعی التینڭ مساویسنه مساویدر) نتیجه‌سی بالذات لازم کلوب بو اعتباره کوره قیاس غیر متعارق اولور واکر (ایکی ایله دردڭ مجموعی التی‌یه مساویدر) نتیجه‌سی النور ایسه قیاس مساوات اولوب بو نتیجه‌یی انجق مقدمهٔ اجنبیه واسطه‌سیله مستلزم اولور ومقدمهٔ اجنبیه‌سی (برشیئه مساوینڭ مساویسی اول شیئه مساویدر) قضیه‌سی اولوب بو ایسه صادق اولدیغندن مذکور نتیجه دخی صادقدر .

کذلك (ایکی دردڭ یاریسیدر ودرت سکزڭ یاریسیدر) دیدیکمزده بالذات (ایکی سکزڭ یاریسنڭ یاریسیدر) دیو نتیجه ویروب قیاس

متعارف اولور واکر (ایکی سکزك یاریسیدر) دیو نتیجه النور
ایسه قیاس مساوات اولور ویارمك یاریسی ربع اولمق حسبیله
بوقیاس مساواتك مقدمهٔ اجنبیه‌سی اولان (یارمك یاریسی یارمدر)
قضیه‌سی صادق اولمدیغندن اول نتیجه دخی صادق اولماز

تمثیل دخی بووجهله‌درکه ادات تشبیه ایله برابر نتیجه النورسه
قیاس غیر متعارف اولور واکر ادات تشبیه طی اولنه‌رق نتیجه
النورسه دلیل تمثیلی اولور

نته‌کیم (عالم اوطه کبیدر واوطه‌ایسه حادثدر اویله ایسه عالم‌حادث
کبیدر) دنیلورسه قیاس غیر متعارف اولور واکر اویله ایسه عالم
حادثدر) دیو نتیجه النورسه ظنی مفید اولان دلیل تمثیلی قبیلندن
اولور .

قیاس اقترانی بروجه بالا یالکز حملیه‌لردن ترکب ایدرسه
اقترانیٔ حملی تسمیه اولنور

واکر یالکز شرطیه‌لردن یاخود حملیه ایله شرطیه‌لردن
ترکب ایدرسه اقترانیٔ شرطی تسمیه قلنور

اقترانیٔ حملی بالاده‌برتفصیل‌بیان اولندی اقترانیٔ شرطی
دخی فصل آتیده بیان ایدیله‌جکدر

فصل رابع

(اقترانیٔ شرطی بیاننده‌در)

اقترانی شرطی یاایکی متصله‌دن ویاایکی منفصله‌دن یاخود
متصله ایله حملیه‌دن ویاخود منفصله ایله‌حملیه‌دن ویاخود

متصله ایله منفصله دن ترکب ایدر بو جهتله اقترانیٔ شرطی بش قسمه منقسم اولور

قسم اول که ایکی متصله دن ترکب ایدر بونده اقترانیٔ حملی کبی اشکال اربعه منعقد اولور

شویله که حد اوسط اکر صغراده تالی و کبراده مقدم اولورسه شکل اول و اکر ایکیسنده دخی تالی اولورسه شکل ثانی و اکر ایکیسنده دخی مقدم اولورسه شکل ثالث و اکر صغراده مقدم و کبراده تالی اولورسه شکل رابعدر نته که (هر نه زمان کونش طوغارسه کوندوز اولور و هر نه زمان کوندوز اولورسه ایدینلق اولور) دیدیکمزده شکل اولدن بر قیاس شرطی اولوب (اویله ایسه هر نه زمان کونش طوغارسه ایدینلق اولور) دیو نتیجه ویرر

و (هر نه زمان صفه ایدینلق اولورسه کوندوز اولور دکلدر و هر نه زمان کونش طوغمش اولورسه کوندوز اولور اویله ایسه هر نه زمان صفه ایدینلق اولورسه کونش طوغمش اولور دکلدر) دیدیکمزده شکل ثانیدن بر قیاس اقترانیٔ شرطی اولور

و (هر نه زمان کونش طوغارسه صفه ضیادار اولور و هر نه زمان کونش طوغارسه کوندوز اولور اویله ایسه

بعضاً صفه ضیادار اولورسه کوندوز اولور) دیدیکمزده شکل ثالثدن اولور

و (هرنه زمان کونش طوغارسه صفه ضیادار اولور وکوندوز اولورسه کونش طوغمش اولور اویله ایسه بعضاً صفه ضیادار اولورسه کونش طوغمش اولور) دیدیکمزده شکل رابعدن اولور

قسم ثانی که ایکی منفصله‌دن ترکب ایدر ایکی مقدمه‌سندن برینك کلیه وهر برینك موجبه اولمسی وایکیسنك دخی یامنفصلهٔ حقیقیه یاخود مانعة الخلو اولملری شرطدر ·

نته که (یاعددتك اولور یاخود عدد چفت اولوریاچفت دخی تك قسملره منقسم اولور یاخود چفت قسملره منقسم اولور) دیدیکمزده (یاعدد تك اولور یاخود تك قسملره منقسم اولور ویاخود چفت قسملره منقسم اولور) دیو نتیجه ویرز ·

اشبو قسم ثانیده مقدم وتالینك جزلری تکرر ایدوب بووجهله اشکال اربعه منعقد اولور وحملیه‌لر بیننده معتبر اولان شرطلر بوجزء مشترکلر بیننده ارانور .

قسم ثالث که متصله ایله حملیه‌دن ترکب ایدر بونده متصله صغری وحملیه کبری اولوب تکرر ومشارکت دخی

صغرانك تاليسيله كبرى بيننده بولنه‌رق اشكال اربعه منعقد اولور و برقضيهٔ شرطيه‌يی انتاج ايدر

نته‌كه (هرنه زمان برشی مركب اولورسه متغير اولور وهر متغير حادثدر) ديديكمزده شكل اولدن برقياس شرطی اولوب (هرنه‌زمان برشی مركب‌اولورسه حادث‌اولور) ديو نتيجه ويرر .

و (هرنه زمان برشی جسم اولورسه متحيزدر وهيچ برمتحيز قديم دكلدر) ديديكمزده شكل ثانيدن برقياس شرطی اولوب هرنه‌زمان برشی جسم اولورسه قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر. ديكر شكللر دخی بونلره قياس اولنه .

قسم رابع كه منفصله ايله حمليه‌دن تركب ايدر بونده اكر حمليه‌نك عددی اجزاء منفصله‌نك عددينه كوره اولديغی حالده اشبو حمليه‌لرك محمولاری دخی متحد اولورسه برقضيهٔ حمليه‌يی منتج اولور ايشته بوكا قياس مقسم دنيلور بونده منفصله‌نك موجبهٔ كليه اولسيله برابر يا حقيقيه وياخود مانعة الخلو اولمسی دخی شرطدر

نته‌كه (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور معدن ايسه مركبدر نبات دخی مركبدر حيوان دخی مركبدر) ديديكمزده منفصله ايله حمليه‌دن

مركب بر قياس شرطى اولوب (مواليد مركبدر) ديو نتيجه ويرر .

مرويدركه برتاريخده دشمن قارشوسنده بولنان براردويى انسزين دشمن باصمغله نوبتجى بولنان قره‌غوللرك محاكمه‌سنده كندولرينه (اكر نوبت بكليور ايديسه‌كز نيچون اردويه خبر ويرمديكز واكر بكله‌ميور ايديسه‌كز نيچون قانونه مخالف حركت ايلديكز ايكى صورتده دخى قورشونه ديزلمكه مستحقسكز) ديو اول قره‌غوللرك قورشونه ديزلمرينه حكم اولنمشدر

ايشته بومحاكمه برقياس مقسمدر تصويرى بووجهله‌دركه (يابوقره‌غوللر دشمنك حركتنى اردويه خبر ويرمامشلردر ياخود نوبت بكله‌ميوبده قانونه مخالف حركت ايلمشلردر دشمنك حركتنى اردويه خبر ويرميان قره‌غول ايسه قورشونه ديزلمكه مستحقدر نوبت بكله‌ميوبده قانونه مخالف حركت ايدن هرقره‌غول دخى قورشونه ديزلمكه مستحقدر اويله ايسه بوقره‌غوللر قورشونه ديزلمكه مستحقدر) .

واكر حمليه‌لرك محمولرى مختلف اولور ايسه نتيجه‌سى شرطيهٔ منفصله اولور

نته‌كه (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور معدن ايسه جماددر نبات دخى ناميدر حيوان دخى حساسدر) ديديكمزده (مواليديا جماداولور ياخود نامى اولور وياخود حساس اولور) ديو نتيجه ويرر .

و اکر حملیه‌نك عددی اجزاء منفصله‌نك عددندن اقل اولور ایسه کذلك منفصله‌یی انتاج ایدر

نته‌که (موالید یامعدن اولور ویانبات اولور ویاخود حیوان اولور حیوان ایسه حساسدر) دیدیکمزده (موالید یامعدن اولور ویانبات اولور ویاخود حساس اولور) دیو نتیجه ویرر .

کذلك (موالید یامعدن اولور ویانبات اولور ویاخود حیوان اولور معدن ایسه جماددر نبات دخی نامیدر) دیدیکمزده (موالید یاجماد اولور ویانامی اولور ویاخود حیوان اولور) دیو نتیجه ویرر .

قسم خامس که متصله ایله منفصله‌دن ترکب ایدر صغراسی متصله وکبراسی منفصلهٔ موجبه اولدیغی حالده جزء مشترك مکرر اکر برنده مقدم ودیکرنده تالی اولور ایسه نتیجه‌سی منفصله اولور واکر جزء مشترك مقدم ویاتالینك جزئی اولورسه نتیجه‌سی متصله اولور .

نته‌که (هرنه‌وقت اولورسه اولسون عالم حادث ایسه موجدی فاعل مختار اولمق لازم کلور وعالمك موجدی یافاعل مختار اولور یاخود فاعل موجب اولور) دیدیکمزده (یاعالم حادث اولور یاخود موجدی فاعل مختار اولور) دیو نتیجه ویرر

و (هرنه وقت عالم متغیر ایسه حادثدر حالبوکه دائما یاهر حادث ممکن اولور یاخود واجب اولمیان واجب اولور) دیدیکمزده (هرنه وقت عالم متغیر ایسه دائما یاعالم ممکن اولور یاخود واجب اولمیان واجب اولور) دیو نتیجه ویرر .

فصل خامس

(قیاس مرکب بیانندەدر)

قیاس اکر یالکز ایکی مقدمەدن مرکب اولورسه قیاس بسیط تسمیه اولنور ٠

نته که بالاده امثلهٔ کثیرەسی مرور ایلدی ٠

واکر ایکیدن زیاده مقدمەلردن مرکب اولور ایسه قیاس مرکب تسمیه اولنور وموصول النتایج ومفصول النتایج دیو ایکی قسمه تقسیم اولنور

شویله که اکر هرقیاس بسیطك نتیجەسی تصریح اولنەرق کندوسنه وصل ایله دیکر بر قیاس بسیط حاصل اولمق ایچون دیکر مقدمەیه ضم اولنورسه موصول النتایج دنیلور و اکر بسائطك بعضیلرندن نتیجەسی فصل اولنور ایسه مفصول النتایج دنیلور

مثلا (شو قرالتی جسمدر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا شو قرالتی انساندر وهر انسان حیواندر اویله ایسه شوقرالتی حیواندر) دنیلدکدنصکره (شوقرالتی حیواندر وهر حیوان جسمدر اویله ایسه شو قرالتی جسمدر دنیلدکده موصول النتایج قبیلندن اولور

بر قید ایله تقیید اولنور وقضیه‌نك صدقی اول قیدك دخی صحیح اولمسنه متوقف اولور ایشته اول قیده جهت قضیه دنیلور .

متقدمینه كوره جهت قضیه نسبت ایجابیه‌نك بر حال وكیفیتی اوله‌رق اوچه منحصردر یعنی وجوب وامتناع وامكاندر

مثلا باری تعالی حضرتلرینك وجودی واجبدر یعنی ذاتی وجودینی اقتضا ایدر وشریك البارینك وجودی ممتنعدر یعنی محالدركه كندو كندوسنك خارجده موجود اولمامسنی اقتضا ایدر ومخلوقاتك وجودی ممكندركه ممتنع اولسه‌لر وجوده كله‌مزلردی وذاتلری وجودلرینی اقتضا ایتمیوب عدملرندن بر امر محال لازم كلمدیكی جهتله وجودلری واجب دخی دكلدر كذلك عنقانك وجودی ممكندركه واجب اولسه هر وقت موجود اولمسی لازم كلوردی وموجود اولسه اندن بر محال لازم كلمیه‌جكندن ممتنع دخی دكلدر

وكذلك اتشك صیجاق اولمسی واجب وصوغوق اولمسی ممتنعدر اما سونمسی ممكندر

وجوب ضرورت دیمكدر یعنی بر شیئك ضروری اولمسیدر

ضرورت اكر ذات موضوعدن نشئت ایدرسه وجوب ذاتی دنیلور نته‌كه (الله تعالی حضرتلری بالضروره دیریدر وهرشیئی عالمدر) دنیلدكده بو حكمك ضرورتی وجوب ذاتیدر یعنی الله تعالی‌نك ذاتندن ناشیدر زیرا الله تعالی حضرتلری واجب الوجود اولوب عدمی محالدر یعنی امكانسزدر وذاتی بو صفتلری موجبدر وضرورت اكر ذات موضوعدن نشأت ایتمش اولمازایسه وجوب بالغیر دنیلور كرك ضرورت ذاتیه اولسون وكرك ضرورت وصفیه ویاخود ضرورت وقتیه اولسون

مثلا انسان موجود اولدقجه ناطق اولمسی ضرورت ذاتیه و یازو یازار ایکن پارمقلرینك متحرك اولمسی ضرورت وصفیه وقمرك وقت حیلولتده منخسف اولمسی ضرورت وقتیه‌در

ایشته ضرورتك بو اوچ قسمی دخی وجوب بالغیردر وجوب ذاتی دکلدر زیرا انسان وقمرك وجودلری واجب دکلدرکه حتی انلره بر وصفك ثبوتی واجب بالذات اوله بیلسون

امکان بر شی کندو وجود وعدمنی مقتضی اولمامق دیمك اوله‌رق ایکی قسمه منقسمدر قسم اول امکان خاص وقسم ثانی امکان عامدر

امکان خاص ایکی طرفدن یعنی هم وجود وهمده عدم طرفندن ضرورتی سلب ایتمکدر

(انسان کاتبدر) دیدیکمز کبی که انسانك کرك کاتب اولمسی وکرك کاتب اولمامسی کندوسنجه بر امر ضروری دکلدر

امکان عام یالکز بر طرفدن ضرورتی سلبدر

نته‌کیم (هر اتش صیجاقدر) دیدیکمزده هر آتشك صیجاق اولمامسنده ضرورت اولمدیغی اکلاشیلور والا هیچ بر اتش صیجاق اولمامق لازم کلور اما صیجاق اولمسنده ضرورت اولوب اولمدیغی مسکوت عنه قالور وفی نفس الامر صیجاقلق آتشه نسبتله ضروریدر

الحاصل متقدمینه کوره جهت قضیه وجوب وامتناع وامکاندن عبارتدر واوچی دخی نسبت ایجابیه‌نك قیدیدر

اما متأخرینه کوره جهت قضیه کرك نسبت ایجابیه‌نك وکرك نسبت سلبیه‌نك حال وکیفیتی اوله‌رق حصر وتعداد اولنه‌ماز فقط موجهات دیو بینلرنده مشهور وموضوع بحث اولان بر طاقم قضایای موجهه اولمغله بوراده انلرك بیانه مبادرت اولنور

موجهات مشهوره ایکی قسمدر قسم اول موجهات بسیطه وقسم ثانی موجهات مرکبه‌در

موجهات بسیطه سکزدر یعنی ضروریهٔ مطلقه ومشروطهٔ عامه ووقتیهٔ مطلقه ومنتشرهٔ مطلقه ودائمهٔ مطلقه وعرفیهٔ عامه ومطلقهٔ عامه وممکنهٔ عامه‌در

موجهات مرکبه یدیدر یعنی مشروطهٔ خاصه و عرفیهٔ خاصه و وقتیه ومنتشره ووجودیهٔ لادائمه ووجودیهٔ لاضروریه وممکنهٔ خاصه‌در

چونکه اصل جهت قضیه ضرورت ودوام وفعل وامکان اولوب ایشته بونلردن مذکور اون بش موجهه تولد ایدر

شویله‌که ذات موضوع موجود اولدقجه نسبت تامهٔ خبریه‌نك ضرورتیله حکم اولنور ایسه ضروریهٔ مطلقه تسمیه اولنور

نته‌که (هر انسان موجود اولدقجه بالضروره حیواندر) یاخود (هیچ بر انسان موجود اولدقجه بالضروره فرس دکلدر) دنیلور

واکر وصف موضوع دائم اولدقجه نسبت تامهٔ خبریه‌نك ضرورتیله حکم اولنورسه مشروطهٔ عامهٔ تسمیه اولنور

نته‌که (هر کاتب مادام‌که کاتبدر یعنی کتابت ایدرکن بالضروره پارمقلری متحرکدر) یاخود (برکاتب مادام‌که کاتبدر بالضروره پارمقلری ساکن دکلدر) دنیلور

واکر وقت معینده نسبت تامهٔ خبریه‌نك ضرورتیله حکم اولنورسه وقتیهٔ مطلقه دنیلور

نته‌که (وقت حیلولتده بالضروره قمر منخسفدر یاخود بالضروره منور دکلدر) دنیلدیکی کبی

واکر معین اولمیان بر وقتده نسبت تامهٔ خبریه‌نك ضرورتیله حکم اولنورسه منتشرهٔ مطلقه دنیلور

نته‌که (کونلردن برکون بالضروره قمر منخسف اولور یاخود بالضروره منور اولماز) دنیلدیکی کبی

واكر ذات موضوع موجود اولدقجه نسبت تامهٔ خبریه‌نك دواميله حكم اولنورسه دائمهٔ مطلقه تسميه اولنور

نته‌كه (هر انسان موجود اولدقجه دائما حيواندر ياخود دائما فرس دكلدر) دنيلور

واكر وصف موضوع دائم اولدقجه نسبت تامهٔ خبریه‌نك دواميله حكم اولنورسه عرفيهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كه (هر كاتب مادام كاتبدر دائما پارمقلرى متحركدر ياخود دائما پارمقلرى ساكن دكلدر) دنيلور

واكر نسبت تامهٔ خبریه‌نك فعليتى ايله يعنى ولوكه بر دفعه اولسون فعله چيقمسيله حكم اولنورسه مطلقهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كه (هر كوكرجين بالفعل طائردر وهيچ بر عنقا بالفعل طائر دكلدر) دنيلور

كذلك فلان كيمسه فريضهٔ حجى ادا ايتدى ياخود ايتمدى دنيلدكده مطلقهٔ عامه اولور

اكر نسبت تامهٔ خبریه‌نك امكانيله يعنى اول نسبته مخالف اولان طرفدن ضرورت ذاتيه‌نك سلبيله حكم اولنور ايسه ممكنهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كيم (امكان عام ايله هر آتش صيجاقدر ياخود هيچ بر آتش صوغوق دكلدر) دنيلديكى كبى

شوراسى معلومك اولسونكه (امكان عام ايله) عباره‌سى اكر نسبتك قيدى اولورسه اول حالده قضيهٔ ممكنه اولور اما اكر محمولك قيدى اولورسه قضيهٔ مطلقه اولور وضروريهٔ مطلقه ضمننده تحقق ايده بيلور

مثلا امكان عام ايله نسبتى تقييد ايدرك (امكان عام ايله هر انسان كاتبدر) ديديكمزده ممكنهٔ عامه اولور اما امكان عام ايله كتابتى تقييد

ایدرك (هر انسان امکان عام ایله کاتبدر) دیدیکمزده قضیهٔ مطلقه اولور وضروریهٔ مطلقه ضمننده تحقق ایلر زیرا انسانه کوره بالفعل کتابت ضروری دکل ایسه ده انسان موجود اولدقجه کاتب اوله بیلمسی امر ضروریدر

ایشته اهل منطق عندنده مشهور اولان بسائط ثمانیه اشبو سکز قضیهٔ موجهه دن عبارتدر کله‌لم شمدی مرکباته

بعضا لادوام ذاتی ایله مشروطهٔ عامه تقییداولنه‌رق مشروطهٔ خاصه تسمیه اولنور وبعضا عرفیهٔ عامه تقیید اولنه‌رق عرفیهٔ خاصه تسمیه قلنور

مثلا (هر کاتب مادامکه کاتبدر بالضروره پارمقلری متحرکدر لکن بحسب الذات دائما دکل) دنیلدکده مشروطهٔ خاصه اولور وبالضروره یرینه دائما دنیلور ایسه عرفیهٔ خاصه اولور

ولادوام ذاتی ایله بعضاً وقتیهٔ مطلقه تقیید اولنه‌رق وقتیه تسمیه اولنور وبعضاً منتشرهٔ مطلقه تقیید اولنه‌رق منتشره تسمیه قلنور وبعضاً مطلقهٔ عامه تقیید اولنه‌رق وجودیهٔ لادائمه دنیلور

مثلا (وقت حیلولتده بالضروره قمر منخسفدر لکن دائما وبالذات دکل) دنیلدکده وقتیه اولور و (بر کون بالضروره قمر منخسف اولور لکن دوام ذاتی ایله دکل) دنیلدکده وجودیهٔ لادائمه اولور

وبعضاً لاضرورت ذاتیه ایله مطلقهٔ عامه تقیید اولنه‌رق وجودیهٔ لاضروریه تسمیه اولنور وبعضاً ممکنهٔ عامه تقیید اولنه‌رق ممکنهٔ خاصه تسمیه قلنور

مثلا (بالفعل هر حیوان متنفسدر لکن ضرورت ذاتیه ایله دکل) دنیلدکده وجودیهٔ لاضروریه اولور و (امکان عام ایله هر حیوان متنفسدر لکن ضرورت ذاتیه ایله دکل) دنیلدکده ممکنهٔ خاصه اولور

وبعضاً ممكنهٔ خاصه‌ده امكان خاص تعبيريله اكتفا قيلنور زيرا امكان خاص ايكى طرفدن دخى ضرورت ذاتيه‌يى سلب ديمكدر نته‌كيم (امكان خاص‌ايله هر انسان كاتبدر) دينلدكده ممكنهٔ خاصه اولور كه انسانك كاتب اولمامسنده ضرورت ذاتيه يوق ديمك اولور

ايشته بوموجهات سبعه‌يه مركبات دنيلوركه لفظا برر قضيه ايسه‌لرده معنى ايكيشر حكمى متضمن اولورلر وبوحكملرك برى ايجاب وديكرى سلبدر زيرا لادوام مطلقهٔ عامه‌يه ولاضرورت ممكنهٔ عامه‌يه اشارتدر

بناء عليه مشروطهٔ خاصهٔ موجبه بر مشروطهٔ عامهٔ موجبه ايله برده مطلقهٔ عامهٔ سالبه‌دن وممكنهٔ خاصه ايكى ممكنهٔ عامه‌دن مركب اولور

ايشته منطقجيلر بيننده مشهور اولان موجهات بالاده بيان اولنان اون بش قضيهٔ موجهه دركه سكزى بسيط ويديسى مركبدر

وبعضاً موضوعك بعض اوقاتنده نسبتك فعليتى ايله حكم اولنوب حينيهٔ مطلقه تسميه اولنور وبوكا لادوام ذاتى الحاق اولننور ايسه حينيهٔ لادائمه دنيلور ودها بونلركبى برطاقم موجهات واردر لكن شهرتلرى اولمديغندن بورسالهٔ مختصره‌ده انلرك تفصيلاتيله اطناب مقاله حاجت كورلمز

سؤال

قضاياى موجهه قضيهٔ مطلقه‌نك اقساميدر قضيه‌نك معناسى ايسه نسبتك وقوعى ياخود لاوقوعى ايله حكم ايتمكدن عبارتدر يعنى دوزجه فلان شى نفس الامرده شويله‌در ياخود شويله دكلدر وياخود بويله اولور يا اولماز ديو حكم ايتمكدر حالبوكه فعليتك معناسى

دخی بودر بوندن بشقه برشی دکلدر شو حاله کوره موجهاتك اقسامندن معدود اولان مطلقهٔ عامه حقیقت حالده مقسم اولان قضیهٔ مطلقه‌نك عینی اولمق لازم کلور

جواب

اوت مطلقهٔ عامه معنی بر قضیهٔ مطلقه‌در فقط لفظا بالفعل دیو تقیید ومضمونی صراحة تأیید اولنمق ملابسه‌سیله موجهاتدن معدود اولور

سؤال

اویله ایسه مطلقهٔ عامه‌نك قسیمی اولان ممكنه‌نك قضیه اولماسی لازم کلور زیرا انده فعلیت اولدیغندن حکم دخی بولنماز

جواب

اوت ممكنه‌ده حکم یوقدر فقط جهتی اولان امکان برحکمی متضمن اولور زیرا موضوع ایله محمول بیننده‌کی نسبتك ضروری اولدیغنی افاده ایدر وبوجهتله قضایادن معدود اولور

مقصد ثانی

(موجهاتك احکامی بیاننده‌در)

ایکی قضیهٔ مطلقه بیننده تناقضك تحققی ایچون لازم کلان شرطلر مقالهٔ ثانیه‌دن باب اولك فصل رابعنده بیان اولنمشیدی

موجهاتده اول شرطلردن بشقه ایکی قضیه‌نك جهتده مختلف اولملری دخی شرطدر

زیرا هرشیئك نقیض حقیقیسی اول شیئك رفعیدر یعنی (فلان شی بویله‌در) قضیه‌سنك نقیضی (بویله دکلدر) قضیه‌سیدر ۰

امکان عام ایسه حکمه مخالف اولان طرفدن ضرورت ذاتیه‌یی سلب دیمکدر

بناء علیه ضروریهٔ مطلقه‌نك نقیضی ممکنهٔ عامه‌در ودائمهٔ مطلقه‌نك نقیضی مطلقهٔ عامه‌در سائرلری دخی انلره قیاس اولنه

موجهاتك عکسلرینه کلنجه موجبه‌لرنده ضروریهٔ مطلقه ودائمهٔ مطلقه ومشروطهٔ عامه وعرفیهٔ عامه مستویا حینیهٔ مطلقه‌یه منعکس اولور

مثلا (هر انسان موجود اولدقجه بالضروره یاخود دائما حیواندر) دیدیکمزده عکس مستویسی (حیوانك بعضیسی حیوان اولدیغی حینده انساندر) قضیه‌سی اولورکه حینیهٔ مطلقه‌در دیکرلرینك مثاللری دخی بوکا قیاس ایله استخراج اولنور

ینه موجبه‌لرده مشروطهٔ خاصه ایله عرفیهٔ خاصه متساویا حینیهٔ لادائمه‌یه ومطلقهٔ عامه‌ایله وقتیه‌لر ووجودیه‌لرمستویا مطلقهٔ عامه‌یه منعکس اولور

مقصد اولده مذکور اولان اون بش قضیهٔ موجهه‌نك سالبهٔ کلیه‌لرنده برطاقی مستویا منعکس اولور وبر طاقی منعکس اولماز وسالبهٔ جزئیه‌لرنك عکس مستویسی اولمیوب انجق مشروطهٔ خاصه‌سی ایله عرفیهٔ خاصه‌سی خاصه‌یه منعس اولور

عکس نقیضی ایسه عکس مستوینك ضدینه‌در یعنی عکس مستویده موجبه‌لرڭ حالی نه ایسه عکس نقیضده سالبه‌لرڭ حالی اولوجهله‌در وعکس مستویده سالبه‌لرڭ حالی نه ایسه عکس نقیضده دخی موجبه‌لرڭ حالی اولوجهله‌در بوبحثلرڭ تفصیلاتی مطولاتده‌در.

فصل ثانی

(مختلطات بیانده‌در)

موجهاتك یكدیگریله تركبندن حاصل اولان قیاسلره مختلطات دنیلور ·

شكل اولك بحسب الجهة شرطی صغراسنك فعلیتیدر یعنی ممكنه اولمیوبده یا مطلقهٔ عامه ویاخود اندن اخص اولان دیگر اون ایكی موجهه‌لردن بری اولمقدر

وقیاسك كبراسی وصفیات اربعه‌دن یعنی ایكی مشروطه ایله ایكی عرفیه‌دن بشقه برموجهه اولورایسه نتیجه‌سی جهتده عینیله كبری كبیدر

مثلا (بالضروره هرانسان موجود اولدقجه حیواندر ودائما هرحیوان موجود اولدقجه متنفسدر) دیدیگمزده شكل اولدن صغراسی ضروریهٔ مطلقه وكبراسی دائمهٔ مطلقه اوله‌رق بر قیاس مختلطه اولوركه دائمهٔ مطلقه اوله‌رق (دائما هرانسان موجود اولدقجه متنفس اولور) دیو نتیجه ویرر

اگر قیاسك كبراسی وصفیات اربعه‌دن بریسی اولورسه نتیجه‌سی جهتده صغری كبیدر

شو قدر كه اگر صغرا وجودیهٔ لاضروریه ایسه نتیجه‌ده لاضرورت

قيدى حذف اولنەرق مطلقۀ عامه اولور وبرده صغراده ضرورت ياخود لادوام اولوبده كبراده بوقيدلر بولنماز ايسه انلر دخى نتيجەده حذف اولنور

ديكر اشكال ثلثەنك دخى بحسب الجهة شرائط مخصوصەسى واردر لكن انلرك بيانته بورسالۀ مختصره متحمل دكلدر .

باب رابع

(مواد اقيسه بياننده اولوب درت فصلى مشتملدر)

فصل اول

(تصديقاتك انواعى بياننده‌در)

نسبت خبريەنك ايكى جهتى كه وقوع ولاوقوعدر ايكيسى عند العقل متساوى اولور يعنى برشى بويلەميدر دكلميدر ديو عقل برجهتى ترجيح ايلمز ايسه بوايكى جهته تعلق ايدن علمه شك دنيلور

واكر عقل برجهتى ترجيح ايلر ايسه اول جهته تعلق ايدن علمه تصديق واعتقاد دنيلور

ايشته بو اعتقاد اكر جازم يعنى جهت اخرى احتمالى بالكليه منقطع اولور وجهله ثابت ونفس الامره مطابق ايسه يقين تسميه اولنور

واکر جازم وثابت اولوبده نفس الامره مطـابق دکل ایسـه جهل مرکب تسمیـه اولنور واکر جازم اولوبده ثابت اولماز ایسه تقلید تسمیه اولنور

وبو اوچ صورتده دخی مجزومك نقیضنه تعلق ایدن علمه تخییل دنیلور

واعتقـاد اکر جازم یعنی قطعی اولمیـوبده عقل برجهتی ترجیح ایتمکلـه برابر دیکر جهتی دخی مرجوح اوله‌رق تجویز ایلرایسه ظن تسمیه اولنور ومظنونك نقیضنه تعلق ایدن علمه وهم دنیلور

مثلا عالمك حادث اولدیغی دلیل صحیح ایله جزما تصدیق واثبات ایدنلرك بو اعتقادی جازم وثابت و واقعه مطابق اولمغله علم یقینیدر

وحکمانك دلیل فاسد ایله عالمك قدمنی جزما اعتقاد ایتملری واقعه مطابق اولمدیغی جهتله جهل مرکبدر

وبر دلیل ایله استدلال ایتمکسزین مجرد علمادن استماع ایله عالمك حدوثنی جزما تصدیق ایدن برجاهلك بو اعتقادی تقلیددر

کرك بروجـه بالا عن دلیـل وکرك بویله تقلید ایله عالمك حادث اولدیغی جزما اعتقاد ایدنلره کوره عالمك قدمنی

وحكمايه كوره عالمك حدوثنى تصور ايتمك تخييلدر .
وكيجه نابمحل طولاشان كيسه نك سارق اولديغنه حكم اولنمسى ظندر وسارق اولميوبده طولاشمسى ديكر برسببه مبنى اولمق احتمال مرجوحى وهمدر

بوتفصيلاتدن اكلاشلدى كه شك وتخييل و وهم هپ تصورات قبيلندندر ويقين وجهل مركب وتقليد وظن هپ تصديقاتدر

بناء على ذلك قضيه يايقينيه ياتقليديه وياظنيه وياخود جهليهٔ مركبه‌در

يقينيه دخى يابديهيه وياخودنظريه‌در

بديهيه عقلك فكر ايله يعنى ترتيب مقدمات ايله استدلاله محتاج اولمقسزين جزما حكم وتصديق ايلديكى قضيه‌در .
برايكينك ياريسيدر وكل جزئندن بيوكدر برشى كنديئك غيرى دكلدر قضيه‌لرى كبى نته‌كيم اشاغيده تفصيل اولنه‌جقدر

نظريه عقلك بردليل واسطه‌سيله حكم وتصديق ايلديكى قضيه‌دركه مقدماتى يقينياتدن اولديغى حالده اول قضيه دخى يقينيه اولور

مثلا (عالم حادثدر) قضيه‌سى يقينيه‌در فقط بديهيه اولميوب

نظریه‌درکه (زیرا عالم متغیردر و هر متغیر حادثدر) دیو بر قیاس ترتیب اولنور و (اویله ایسه عالم حادثدر) نتیجه‌سی النور و بو نتیجه اول دلیل واسطه‌سیله یقیناً تصدیق اولنور تقلیدیه مقلدك زعمنجه بدیهیدر نظری دكلدر فقط عندنده دلیل ایله ثابت اولمدیغندن برکسنه انی تغلیط ایله شبهه‌یه دوشوره‌رك اعتقادینی بوزه‌بیلور .

ظنیه بعض قرائن و اماراتدن مأخوذ اولان قضیه‌درکه عقل آنی حکم ایتمکله برابر نقیضنی دخی تجویز ایلر بو جهتله ظنیاتك جمله‌سی نظریدر

جهلیهٔ مرکبه اول قضیه‌درکه قوهٔ واهمه‌یه اتباعا عقل آنی بدیهی یاخود دلیلنك مقدمه‌لرینی یقینی زعمیله قطعیا حکم و تصدیق ایلر

بو جهتله جهلیات مرکبه‌نك بعضیسی زعما بدیهی و بعضیسی نظریدر

و یقینیاتك جمله‌سی صادق یعنی نفس الامره مطابق و جهلیات مرکبه‌نك جمله‌سی کاذبدر .

بو بحثی کرکی کبی ایضاح ایچون بوراده بعض مسائل حکمیه‌نك استطرادا بیانی مناسب کورلمشدر

استطراد

عند الحکما انسانده حواس خمسهٔ ظاهره یعنی سمع وبصر وشم وذوق ولمس اولدیغی کبی دماغنده مرکوز حواس خمسهٔ باطنه یعنی حس مشترك وخیال وقوهٔ واهمه و قوهٔ حافظه وقوهٔ متصرفه اولوب بونلر هپ قوای جسمانیه‌در

حس مشترك دماغك آیینه‌سی کبیدر حواس ظاهره ایله هرنه ادراك اولنورسه صورتی اکا منعکس اولور وبومقوله صور محسوسه خیالده محفوظ قالور

وقوهٔ واهمه‌نك بوصورتلرده ادراك ایلدیکی معانئ جزئیه قوهٔ حافظه‌ده محفوظ اولور

مثلا انسان بر یرتیجی حیوان کورسه صورتی حس مشترکه منعکس وخیالده محفوظ اولور وقوهٔ واهمه‌نك انده مضرت تصور ایدرك اورکوب قورقسی کبی معانئ جزئیه قوهٔ حافظه‌ده قالور

قوهٔ واهمه قوای باطنه‌نك حکمداری مقامنده‌در دائما قوهٔ متصرفه واسطه‌سیله صور جزئیه‌ده ضم وتفریق ایله تصرف ایدر

مثلا قیونك باشنی کسر قوردك اکلنه یاپشدیرر وایکی باشلی وسیوری طرناقلی قورقنج صورتلر تخیل ایدر اشته انسانك اویورکن کوردیکی احلام یعنی قاریشق دوشلر بوندن نشات ایلر بوجهتله قوهٔ متصرفه‌یه قوهٔ متخیله دخی دنیلور

الحاصل قوهٔ واهمه محسوساتدن منتزع اولان معانئ جزئیه‌یی ادراك ایدر بوجهتله حسه تابع اولور ومحسوساتده طوغری حکم ایدر

نته‌کیم انسان برکوزل شخص ایله بر چرکین شخص کوردکده واهمه‌سی

انك حسن جمالنه وبونك چیركینلكنه حكم ایدر واكا محبت وبوندن نفرت ایلر

اما كلیاتی ادراك ایده‌مز ومحسوس اولمیان شیلر حقنده محسوساته قیاساً ویردیكی حكملر كاذب اولور

مثلا هر موجود برمكان وجهتده بولنور واكا اشارت حسیه ایله اشارت اولنور دیو حكم ایدر ومجرداتی انكار ایلر

كلیاتی ادراك ایدن انجق عقلدركه قوهٔ متصرفه‌یی صورت ذهنیه‌ده اعمال ایله انلردن معانیٔ كلیه انتزاع ایدر مثلا اشخاصدن نوعلر وانلردن جنسلر انتزاع وبونلری یكدیكره ضم ایله قیاسلر ترتیب ایدرك علوم یقینیه اكتساب ایلر

ایشته فكر دیدیكمز بودر وبوجهتله متصرفه‌یه قوهٔ مفكره دنیلور وانسان انجق عقل وفكر ایله حیوانات سائره‌دن ممتاز اولور

وكلیاتده عقلك حكمی طوغریدر لكن اكثریا اكا واهمه معارض اولور وبعضا آنی شاشیرر ومزلقهٔ ضلالته دوشیرر

نته‌كیم فرق ضاله‌دن بعضیلری باری تعالی موجوددر وهر موجود بر مكانده‌در دیه‌رك جناب حقه مكان اثبات ایدرلر بو ایسه انجق وهمك عقله غلبه‌سندن نشأت ایلمش بر اعتقاد باطلدر

ایشته واهمه‌نك بویله محسوس اولمیان شیلرده حكم ایلدیكی قضایای كاذبه‌یه وهمیات دنیلوركه جهلیات مركبه دیمك اولور

انسان یالكز عقلیله قالسه طوغریدن شاشماز لكن حس ووهم ایلرو بجوب نفسی كندولرینه منجذب ومسخر ایتمشلردر بو سببدن ناشی وهمیاتك احكامی اكثریا نفسك عندنده بدیهیاتدن متمیز اوله‌ماز وعقل وشرع اكر وهمك احكامنی دفع وتكذیب ایتمسه‌لر وهمیاتك بدیهیاته التباس واشتباهی باقی قالور وهیچ برطرف ایدیله‌مز اولور ایدی

واهمه‌نك كذبنـــه دلالت ايدن خصوصلردن برى بودركه كندى حكمنك نقيضنى منتج اولان مقدمه‌لرده عقله موافقت ايدر

مثلا (ميت جماددر وهر جماد قورقولماز برشيدر) مقدمه لرينى عقل ايله برابر تصديق وتسليم ايلر ونتيجه‌يه كلنجك يان چيزر وميتدن قورقولور ديو حكم ايدر

ايشته بونك ايچوندركه انسان اكثريا كندوسنده‌ايكى متناقض حكم بولور مثلا طاش وطوپراقدن عبارت اولان مزارلقدن كچركن خوف ايده‌جك برشى اولمديغنى عقلاً جزم ايدركن واهمه‌سى اوركر واكا تبعا كندوسنه خوف ووحشت كلور وعقلك حكمى كيرو قالور

وبونك ايچوندركه انسان اوله‌جكنه هم اينانور وهمده اينانماز كبى كورينور شويله‌كه افراد انسانيه برطرفدن طوغار وديكر طرفدن فوت اولوب كيدر وايچلرنده پك نادر كمسنه‌لر يوزياشنى برازتجاوز ايده بيلور شو حاله كوره شمدى‌موجود اولان ادملردن يوزبوقدر سنه صكره هيچ برى قالميوب يرلرينه بشقه‌لرى قائم اولور ديوعقل قطعيا جزم ايلر واهمه دخى بوراسنى تسليم ايدر وبورايه‌قدر عقل ايله برابر كيدر لكن اوصره‌ده كندوسى دخى معدوم اولمق نتيجه‌سنه كلنجك انى تسليم ايده‌ميوب كيرو دونر وهمان يارامازچوجقلر كبى صور ذهنيه‌ده تصرفات جزئيه وخيالات شخصيه ايله مشغول اولوب قالور بزينه صدده كله‌لم

فصل ثانى

(بديهياتك اقسامى بيانده‌در)

اهل منطقك بيانـــه كوره بديهيات يعنى قضاياى بديهيـــه التيدر

یعنی اولیات . فطریات . مشاهدات . مجربات . حدسیات متواترات . در

اولیات اول قضیه‌لردرکه هر عقل سلیم انلرک حکم وتصدیقنده هیچ بر واسطه‌یه محتاج اولمیوب مجرد طرفینی یعنی موضوع ومحمولنی تصور ایدیجک بینلرنده‌کی نسبتی جزما تصدیق ایلر .

کل کندی جزئندن بیوکدر . دائره مربع دکلدر . اجتماع نقیضین محالدر . کیجه کوندوز دکلدر . بر اوچ دکلدر . اوچ بر اوله‌ماز قضیه‌لری کبی

فطریات اول قضیه‌لردرکه عقل انلرک طرفینی تصور ایدرکن ذهننده حاضر اولان بر حد اوسط واسطه‌سیله همان نسبت حکمیه‌یی جزما تصدیق ایلر .

درت چفتدر قضیه‌سی کبی که درت وچفت مفهوملرینی تصور ایدن کیمسه متساویینه منقسم اولمق مفهومنی دخی برابرجه تصور ایدر وذهننده همان (درت متساویینه منقسمدر ومتساویینه منقسم اولان هر شی چفتدر) دیو بر قیاس خفی ترتب وتشکل ایدرک عقل انک واسطه‌سیله درت چفتدر دیو جزما حکم ایدر .

بناءً عليه فطريات (قضايا قياساتها معها) ديو تسميه اولنور .

بو جهتله قضايای فطريه نظرياته بكزر ايسه‌ده حقيقت حالده نظريه دكلدرلر زيرا نظريه بروجه بالا فكر ايله اكتساب اولنان قضيه‌در فكر دخی ذهنك مطلوبدن مبادی‌يه حركتی وبعده مبادی‌يی ترتيب ايدرك مقصده عودتی ديمكدر فطرياتده ايسه بويله حركتلر اولميوب انجق ذهنده دفعی اوله‌رق بالطبع مترتب اولان قياس خفی واسطه‌سيله حكم اولنور وبو قياس خفی موضوع ومحمولك تصورلری صره‌سنده دفعةً تحصل ايتمكله بو تصورلرك تمامندن معدود اولور

بناء عليه قضايای فطريه بديهيات اوليه قوتنده‌در وبلكه ايكيسنی بربرندن آيرمق كوجدر هله درت چفتدر قضيه‌سی بياغی بديهيهٔ اوليه‌در زيرا جفت متساويينه منقسم ديمكدر بناء عليه عقلك درت چفتدر ديو حكم ايتمسی مجرد موضوع ومحمولنك تصورلری ايله‌در دنيله‌بيلور

مشاهدات اول قضيه‌لردركه مجرد حس ايله جزما حكم وتصديق اولنور

وبو حس اكر حواس ظاهره‌دن ايسه حسيات دنيلور

كونش ضيا ويريجيدر اتش ياقيجيدر قار صوغوقدر .
تيمور يموشاق دكلدر وبال طاتليدر قضيه‌لری كبی .

واكر حواس باطنه‌دن ايسه وجدانيات دنيلور

كنديمزده خوف وغضب اولديغنی وقرنمزك اچيقديغنی درك واذعان ايلديكمز كبی

حدسیات اول قضیه‌لردر که حدس ایله دفعة یعنی سنوحات قبیلندن اوله‌رق ذهنده حاصل اولان قیاس خفی واسطه‌سیله عقل انلری جزما حکم وتصدیق ایلر نته‌که قمرك نوری کونشدن مستفاد دردیو حدس ایله جزما حکم اولنور .

شویله‌که قمرك کونشه نسبتله اوضاعی تبدل ایتدکچه تشکلات نوریه‌سنك مختلف اولدیغی مشاهده اولنیجق اکر قمرك نوری کونشدن منعکس ومستفاد اولسه قربا وبعدا اوضاعی تبدل ایتدکچه تشکلات نوریه‌سی مختلف اولماز ایدی دیو دفعة قلبه سنوح ایدن قیاس خفی واسطه‌سیله عقل (قمرك نوری کونشدن مستفاددر) دیو حکم ایلر . حدس ذهنك سرعت انتقالی دیمکدرکه فکره مقابل بر کیفیتدر چونکه فکر بروجه بالا ذهنك مطالبدن مبادی‌یه ومبادیدن مطالبه حرکتیدر بناء علیه فکرده ایکی حرکت بولنور وحرکت تدریجی برکیفیتدر حدس ایسه ذهنك دفعة مبادیدن مطالبه انتقالی یعنی دلیلك درحال ذهنه سنوح ایدیورمسیدر بودخی تدریجی اولمیوب آنی برکیفیتدر . بوکیفیت بعض ذواتده برامر فطریدرکه هرماده‌ده مبادی دفعة ذهنلرینه سنوح ایدر وبعض ذواتده دخی ترتیب ادله‌ده کثرت ممارسه ایله برملکهٔ حدسیه حاصل اولور

وکرك فطری وکرك کسبی اوله‌رق متحدس اولنلره کوره بدیهی اولان قضیه‌لر سائر ناسه کوره نظری اولور وانلره کوره حدس ایله حاصل اولان قیاس خفی بونلره کوره قیاس جلی اولوب انکله مطلوبه استدلال ایدرلر .

مجربات اول قضیه‌لردر که تکرر مشاهده ایله عقل انلری جزما حکم و تصدیق ایلر ·

یعنی حکمك تجربه اوزرینه ترتبنی مکررا مشاهده ایدیجك (اکر بو قضیه تصادف قبیلندن اولسه حکمك تجربه اوزرینه ترتبی دوام ایتمزدی لکن دوام ایتدی) دیو ذهنده حاصل اولان بر قیاس خفی واسطه‌سیله آنی جزم ایدر .

مغنزیا مسهلدر قضیه‌سی کبی که بر کره مغنزیا ایچلدکدنصکره اسهال وقوعبولمغله (مغنزیا مسهلدر) دیو بر قاعده اتخاذ اولنه‌ماز لکن لدی التجربه هر نه‌زمان مغنزیا ایچلور ایسه اسهال ایلدیکی کوریلنجه مغنزیا مسهلدر دیو جزما حکم اولنور

متواترات اول قضیه‌لردر که انلری کذب اوزرینه اتفاقلری عقلا محال اولان جم غفیر خبر ویرمکله جزما حکم و تصدیق اولنور ·

شویله‌که جم غفیرك بالمشاهده خبرلری توارد ایدرك انلرك کذب اوزرینه اتفاقلری عقلا تجویز اولنه‌میه‌جق مرتبه قولاقلر طولدقده دفعة عقل (بو قضیه صحیح اولمسه بو قدر ادم آنی اخبار اوزرینه اتفاق ایتمزلردی حالبوکه اتفاق ایتدیلر) دیو ذهنده حاصل اولان برقیاس خفی واسطه‌سیله جزما حکم ایلر .

نته‌کیم مکه‌یی کورمیان آدمك مکه واردر دیو جزما حکم ایلمسی و محمد صلی الله تعالی علیه وسلم نبوت دعواسی

ایتدی و معجزه‌لر کوستردی دیو بلا تردد تصدیق اولنمسی کبی .

تواترك حسه مستند اولمسی شرطدر بناء علیه بر حس ایله محسوس اولمیان عقلیاتده تواتر دلیل اوله‌مز

الحاصل بدیهیاتده حاکم یا یالکز عقلدر یاخود یالکز حسدر ویاخود حس ایله برابر عقلدر

حاکم یالکز عقل اولدیغی صورتده اکر مجرد طرفینی تصور ایله حکم ایدرسه اولیاتدر واکر ذهنده حاضر اولان برحد اوسط واسطه‌سیله حکم ایدرسه فطریاتدر وحاکم یالکز حس اولدیغی صورتده مشاهداتدر وحس ایله عقل برابر اولدیغی صورتده اکر تکرر مشاهده ایله یعنی تکرر مشاهده اوزرینه حاصل اولان بر قیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه مجرباتدر واکر تکرر مشاهده‌یه محتاج اولمقسزین دفعة ذهنه سنوح ایدن قیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه حدسیاتدر واکر حس سمعه واصل اولان اخبارك مخبرلری کذب اوزرینه اتفاقلری تجویز اولنه‌میان جم غفیر اولدقلری جهتله ذهنده حاصل اولان برقیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه متواتردر

خفی اولمیه‌که کتب منطقده (شو آتش حاردر) و (هرانش حاردر) قضیه‌لری مشاهداته مثال اوله‌رق ایراد اولنمشدر حالبوکه بر کیمسه آتشه طوقونوبده حار اولدیغنی مشاهده ایدیجك (شو آتش حاردر) دیدکده مشاهداتدن بر قضیهٔ شخصیه اولور اما هر آتشك حرارتی مشاهد اولمدیغندن هر آتش حاردر دینلدکده حکمك بعض افرادده مشاهده‌سی واسطه‌سیله هرفردی اوزرینه حکم ایدلمش اولور .

بو ایسه استقراء ناقص قبیلندن اولمغله یقینی مفید اولمیوب

(تمساحدن بشقه هرحیوان آلت چکه‌سنی اوینادر) قضیه‌سی کبی ظنیاتدن اولور دیو برسؤال قوی ایراد اولنمشدر

بوسؤالك جوابنده بعض محققین (حکمتــده تقرر ایتمشدرکه نفس بر نوعك بعض افرادنده حکمی مشــاهده ایدیجك اکا جانب مبدأ فیاضدن اول نوعك‌هر فردنده بوحکمك وجودینه علم قطعی فیضان ایدر امابرجنسك بعض افراد نوعیه‌ســنده حکمی مشاهده ایتمکله هرفردنده اول حکمك وجودینه علم قطعی کلمز زیرا بعض افرادینه اول حکمك خلافنی مقتضی بر فصلك منضم اولمسی جائز ومحتملدر ایشته بونك ایچون تمساحدن بشقه هرنوع حیوان الت چکه‌سنی اوینادر دیو علم قطعی حاصل اولمیور) دیمشدر

بوجوابك خلاصه‌سی (انسان‌برنوعك بعض‌افرادنده‌برحکمی مشاهده ایتمکله اول حکم بونوعك هرفردنده موجوددر دیو اکا علم قطعی کلور اما بوجنسك بعض افرادنده‌برحکمی مشاهده ایتمکله هرفردنده اول حکمك وجودینه علم قطعی کلمز زیرا جائزکه مشاهده ایتدیکی فردك نوعنه مباین اولان دیکر برنوعنك فصلی اول حکمك خلافنی مقتضی اوله دیمك اولور .

انجق انسان بر نوعك بعض افرادنده بر حکمی مشاهده ایتدکده جائزکه اول‌نوعك دیکر افرادینه اول حکمك خلافنی مقتضی بعض تشخصات منضم اوله دیو بوجوابه دخی اعتراض اولنمشدر

مؤلف فقیردیرکه برنوعك بعض افرادنده برکیفیتك مشاهده اولنمسی اوزرینه اول‌نوعك هرفردنده بوکیفیت واردر دیو دفعة ذهنه‌برعلم قطعی سنوح ایدرســه بوقضیهٔ کلیه حدسیاتدن واکر تجربه ایله بویله برعلم قطعی حاصل اولور ایسه مجرباتدن اولور

واکرچه حدس وتجربه انجق متحدس ومجربلرینك کندولرینه علم قطعی کتوروب بشقه‌لرینه دلیل اولماز انجق برنوعك بعض‌افرادنده

براثر مشاهده اولنوبده سائر افرادنده اول اثرك وجودينه دخى
ياحدس ايله وياخود تجربه ايله قطعيا حكم اولنمسى هركسك نفسنده
بك چوق دفعه وقوع بولمش اولديغنه نظراً انكار اولنه‌بيلور
مواددن دكلدر فقط بوحالده (هر آتش حاردر) قضيه‌سى ياحدسياتدن وياخود مجرباتدن اولوب مشاهداته مثال اوله‌مز قالديكه
مشاهداتده حاكم انجق حواسدن بريدر حواسك ادراكى ايسه
جزئياته منحصردر كلياتى مدرك اولان انجق عقلدر بوكا نظراً مشاهدات
هپ قضاياى شخصيه‌دن عبارت اوله‌رق كليه‌لرى ياحدسياتدن
وياخود مجرباتدن اولمق لازم كلور

ايشته كتب منطقده بديهياتك تعريف وتقسيمنه دائر مسطور اولان
تفصيلاتك خلاصه‌سى بوندن عبارتدر

رأى واعتقاد فقيره كوره بديهيات اول امرده ايكى قسمه منقسمدر .

قسم اول عقليات صرفه‌دن اولان بديهياتدركه عقل انلرك حكم
وتصديقنده خارجه طانشماز و حواسك اعانه‌سنه يعنى مشاهده وتجربه
كبى برواسطهٔ حسيه‌يه محتاج اولمز بلكه موضوع ومحموللرينى تصور
ايديجك بينلرنده‌كى نسبت حكميه‌يى جزما تصديق ايديويرر

ايشته بونلره بديهيات عقليه‌دينلمك مناسب اولوركه قدمانك اوليات
وفطريات ديدكلرى بديهياتدر

قسم ثانى واسطهٔ حس ايله حكم اولنان بديهيات اولوب بونلره دخى
بديهيات خارجيه ديه‌لم وبونلرى ايكى صنفه تقسيم ايده‌لم برى
بروجه بالا قضاياى شخصيه‌دن عبارت اولان مشاهدات و ديكرى
حدس ياتجربه وياخود تواتر واسطه‌سيله محسوساتدن منتزع
ومأخوذ اولان بديهياتدر

شمدى شو تقسيمه كوره بديهياته دائر سانح خاطر اولان تحقيقات
وتفصيلاته مبادرت ايده‌لم

بدیهیات عقلیه‌نك موجبه‌لرنده محمولك مفهومی موضوعك مفهومیله متحد کبی اوله‌رق عقلا اندن انفکاکی محال اولدیغی کبی سالبه‌لرنده دخی بو مفهوملرك اتحاد واجتماعی عقلا محالدر

مثلا بر کیمسه کل مفهومنی برطاقم جزلرك اجتماعندن حاصل اولان شی دیو تصور ایتدکدن صکره بو جزلرك هر برندن بیوك اولمق مفهومنی تصور ایتدکده بو مفهوملرك ایکیسی بر شیدن عبارت اولدیغنی جزم ایله بلا واسطه وبلا تردد (کل جزئندن بیوکدر) دیو قطعیا حکم ایلر

کذلك دائره‌یی تکرلك ومربعی درت کوشه‌لی دیو تصور ایتدکده مربعك دائر ایله اتحاد واجتماعی قابل اوله‌میه‌جغنی بالذات جزم ایدرك همان (دائره مربع دکلدر) دیو قطعیا حکم ایدر

اما بدیهیات خارجیه‌نك حکملری مشاهده‌یه موقوفدر وبعضا بردفعه مشاهده ایله کسدیریله‌میوب تکرر مشاهده‌یه محتاج اولور مثلا عقل یالکز قار ایله صوغوق وتیمور ایله یموشاق مفهوملرینی تصور ایتمکله (قار صوغوقدر) و (تیمور یموشاق دکلدر) دیو حکم ایلمز بلکه قارك صیجاق وتیمورك سرت اولمسنی تجویز ایلر لکن حس لمس ایله (قار صوغوقدر) و (تیمور یموشاق دکلدر) دیو قطعیا حکم ایلر .

کذلك مغنزیا ایله مسهل مفهوملرینی تصور ایتمکله (مغنزیا مسهلدر) دیو حکم ایلمز بلکه مغنزیانك مسهل اولمامسنی تجویز ایلر لکن هرنه وقت ایچلسه اسهال ایلدیکنی مکررا مشاهده ایدیجك مغنزیا مسهلدر دیو قطعیا حکم ایلر

بناء علی ذلك بدیهیات خارجیه‌ده محمولك مفهومی خارجدن کلوبده موضوعه ربط اولنمش کبی اوله‌رق عقلا اندن منفك اوله‌بیلور

بديهيات عقليه‌ده ايسه بروجه بالا محمولك مفهومی موضوعك مفهوميله يكوجود اوله‌رق عقلا اندن فك اولنه‌ماز

بعض كتب رياضيه‌نك مقدمه‌لرنده علوم متعارفه ديو . كل جزئندن بيوكدر . كل مجموع اجزاسنه مساويدر . برمقداره مساوی اولان مقدارلر متساويدر . برمقدار ديكر مقداردن هم بيوك وهم كچوك اوله‌ماز . كبی بسط وتمهيد اولنان قضيه‌لر هپ بديهيات عقليه‌دندر وحساب وهندسه دليللری هپ بونلره مستنددر

وبو علوم متعارفه قضايای حقيقيه اولمغله حكملری مفروض اوزرينه‌در موجود خارجی اوزرينه دكلدر

مثلا (كل جزئندن بيوكدر) قضيه‌سنك معناسی خارجده كل وارايسه جزئندن بيوك اولمسی ضروريدر يعنی كل نامنده برشی عالمده موجود اولسون اولمسون هله موجود اولديغی تقديرده جزئندن بيوكدر ديمك اولور

كذلك (دائره مربع دكلدر) قضيه‌سنك معناسی دائره نامنده برشی موجود اولسون اولمسون موجود اولديغی تقديرده مربع دكلدر يعنی عقلا برمربع دائره بولنه‌ماز ديمك اولور

دقت اولنسه انسان بومثللو بديهيات عقليه‌يه معاملات جزئيه‌سنده دخی اعتبار واستناد ايلر

نته‌كه اوچيوز غروش بورجی اولان كمسنه اوچ تقسيطده يوز غروش ادا ايتدكده كاملا بورجندن قورتلمش اولديغی جزم ايدر زيرا بيلوركه اوچ دفعه يوز اوچيوزك مجموع اجزاسيدر كلك مجموع اجزاسنه مساواتی ايسه بروجه بالا علم حساب وهندسه‌ده مستعمل اولان علوم متعارفه دندر

كذلك بريورغانجی بر اوطه‌نك اكنی اولچوبده مثلا بش ارشون كلسه وبعده چارشويه كيدوبده بش ارشون اكنده برقاش بولسه بوقاشك

ایکی اول اوطه‌نك اکنه مطابقدر دیو جزم ایدر قاشی کتوروبده اوطه‌نك اکنه تطبیق ایتمکه محتاج اولماز زیرا بیلور که برمقداره مساوی اولان مقدارلر متساویدر

وکذلك برکیسه درت ایله سکز وبرده التی ایله التینك اون ایکی یه مساوی اولدیغنی بیلدکده درت ایله سکزك التی ایله التی یه مساوی اولدیغنی دخی ینه بومتعارفه‌یه مبنی قطعیا جزم ایلر

الحاصل بدیهیات عقلیه‌نك عقلا صدق وصحتی ضروریدر

بدیهیات عقلیه‌یه مصادم اولان حکملری عقل بروجهله قبول ایتمز ٠

بدیهیات عقلیه‌نك نقیضلری نه خارجده بولنه بیلور ونه ده ذهنده تصور اولنه بیلور

بر رسام درت اللی التی ایاقلی اوچ کوزلی بر انسان رسمی یاپه بیلور اما برمربع دائره رسم ایده‌مز

والاجتماع نقیضین لازم کلور ایکی نقیضی جمع ایسهٔ محالدر زیرا برشی یاواقعدر یاغیر واقعدر یوخسه هم واقع وهم غیر واقع اوله‌ماز

(برشی یاواقعدر یاغیر واقعدر) یاوار اولدیغی تقدیرده واردر یاخود یوق اولدیغی تقدیرده یوقدر یعنی وار ایسه واردر یوق ایسه یوقدر دیمك اولور وهم صادق هم کاذب برقضیه‌نك وجودی ممکن اولمدیغنی افاده ایدر

بودخی (برشی هم واقع هم غیر واقع اوله‌ماز) یعنی هم وار هم یوق اوله‌ماز دیمکه وارر

اشبو (برشی هم واقع هم غیر واقع اوله‌ماز) قضیه‌سی براساسدر که دکل یالکز (برشی یا واقعدر یاغیر واقعدر) قضیهٔ بدیهیه‌سنك بلکه بالجمله علوم متعارفه‌نك مرجعی وصدق وکذبلرینك میزانیدر ٠

شویله که بوقضیهٔ اساسیه‌دن درت بدیهیهٔ عامه دها تولد ایدر که (واقع واقعدر) و (غیر واقع غیر واقعدر) و (واقع غیر واقع

دكلدر) و (غير واقع واقع دكلدر) قضيۀ بديهيه‌لريدر

(واقع واقعدر) يعنى وارايسه واردر و (غير واقع غيرواقعدر) يعنى يوق ايسه يوقدر قضيه‌لرى موجبه‌لرك ميزانيدر

و (واقع غير واقع دكلدر) يعنى وارايسه يوق اوله‌ماز و (غيرواقع واقع دكلدر) يعنى يوق ايسه واراوله‌ماز قضيه‌لرى دخى سالبه‌لرك ميزانيدر

بديهيات عقليه‌نك كافه‌سى اشبو بديهيات عامه‌دن برينه طيانور • مثلا (كل جزئندن بيوكدر) متعارفه‌سى (واقع واقعدر) بديهيه‌سنك مشتملاتندندر زيرا بركل جزئندن بيوك اولمسه كل ديديكمز كل اولمامق يعنى واقع اولان واقع اولمامق لازم كلور حالبوكه واقع واقعدر • (هركل مجموع اجزاسنه مساويدر) متعارفه‌سى دخى بو وجهله (واقع واقعدر) بديهيه‌سى اوزرينه مبتنى اولور

(كيجه كوندوز دكلدر) و (اوچ براوله‌ماز) قضيۀ بديهيه‌لرى برشى كنديـنك غيرى دكلدر) بديهيه‌سنه وبودخى (واقع غير واقع دكلدر) بديهيۀ عامه‌سنه راجع ومنتهى اولور شويله‌كه كيجه كوندوز واوچ براولسه برشى كنديـنك غيرى اولمق لازم كلور وبرشى كنديـنك غيرى اولسه واقع غير واقع اولمق لازم كلور حالبوكه واقع غير واقع دكلدر

و (برمقدار ديكر مقداره يامساويدر ياخود غيرمساويدر) متعارفه‌سى (برشى ياواقعدر ياخود غير واقعدر) بديهيۀ عامه‌سنه مستند اولور

و (برمقدار ديكر مقداردن هم بيوك هم كچوك اوله‌ماز) متعارفه‌سى هم اعظم هم غير اعظم اوله‌ماز ديمك اولمسيله (برشى هم واقع هم غير واقع اوله‌ماز) بديهيۀ اساسيه‌سنه ارجاع اولنور

علوم متعارفه‌نك كافه‌سى بديهيات عقليه‌دن اولدقلرى حالده يكديكره

نسبتله خفی وجلی واجلی اولدقلرندن برمنوال مشروح یکدیکره ارجاع ایله تأیید وایضاح اولنورلر وبو وجهله بداهتلرینك سببی عیان اولور ودلیل صورتنده ایراد اولنان جمله‌لره تنبیهات دنیلور که حقیقت حالی اخطار ایله ایضاح وتأیید ایدرلر یوخسه بونلر حقیقة دلیل دکلدرلر والا ایضاح وتأیید اولنان متعارفه‌لر نظریه اولمق لازم کلور حالبوکه علوم متعارفه‌نك کافه‌سی بروجه بالا بدیهیاتدندر.

ایشته بو وجهله علوم متعارفه‌نك کافه‌سی ذکر اولنان بدیهیات عامه‌یه ارجاع اولنور انلر دخی (برشی هم واقع هم غیر واقع اوله‌ماز) بدیهیهٔ اساسیه‌سنه طیانور وبونکله ثابت اولورکه اشبو بدیهیهٔ اساسیه جمله بدیهیات عقلیه‌نك میزان ودستور عمومیسی حکمنده‌در

بو تفصیلاتدن ظاهر وعیان اولورکه بدیهیات عقلیه برشیئك جمیع صور ممکنه‌سنی جامع اولمغله ذهنه عارض اولان شك وشبهه‌یی کاملا رفع وازاله ایدرك عقلی نوریقین ایله روشنا ایلر

بدیهیات خارجیه‌یه کلنجه بروجه بالا اقتضایای شخصیه‌دن عبارت اولان مشاهدات هپ بدیهات جلیه‌دن معدود ایکن بونلرده بعضا غلط وخطالر وقوع بولور

مثلا برآدم ایینه‌یه باقسه انده کندی کبی برادم کورر وبرازیری صو ایچنده اولان دکنك قیریق کبی کورینور ویشیل کوزلك ایله باقلدقده کوریلان شیلر یشیل ظن اولنورکه آیینه ایچنده کورینان مثالك خارجده وجودی اولمدیغی مجزومدرودکنك صودن طیشاروچیقارلدقده طوغری اولدیغی تبین ایدر ویشیل کوزلك چیقاریلوبده باقلدقده یشیل رنك درحال محو اولور ایشته بونلر غلط بصر یعنی کوز الدانمه تعبیر اولنان شیلردر

انسانك اویورکن کوردیکی قاریشق رؤیلر دخی بوقبیلدندرکه هپ

قوهٔ متخیله‌نك قورندیلرندن عبارت اولوب اوینالدیغی کبی بریسنك اصلی اولمدیغی اکلاشیلور

حس ووهمك بووجهله ادراك ایلدیکی مثال وخیاللر محسوساتدن مأخوذ اولان صور ذهنیه‌در که چوق دفعه واقعه مطابق کلمز

بناء علی ذلك مشاهداتده نظرهٔ اولایه الدانمیوبده نفس الامره اصابت ایده‌بیلمك ایچون حقیقت حالی تحری وتحقیق ایلمك لازم کلور

حالبوکه مشاهداتده بویله غلط حس محتمل اولیجق تجربه یاحدس ویاخود تواتر واسطه‌سیله محسوساتدن منترع ومأخوذ اولان قضایای کلیه‌یی شبهه واحتمالدن قورتاروبده قضیهٔ بدیهیهٔ حقیقیه درجه‌سنه واردرمق نه مرتبه مشکل اولدیغی ادنی مطالعه ایله معلوم اولور

بناءعلی ذلك قضایای خارجیه‌ده غلط وخطا ایتمیه‌رك علم یقین حاصل ایلمك انسانه کوره ممکن اولسه‌بیله بردرجه‌یه قدر اوله‌بیلور

صدق وسداد افکارك معیار صحیحی اولان عقل کندی دائرهٔ ادراکی داخلنده بولنان معقولاتده طوغری حکم ایدر اما دائره‌سی خارجنده‌کی قضایای خارجیه‌ده نه یاپسون بونلری واسطهٔ حواس ایله خارجه تطبیق ایلمکه محتاج اولور حواس ایسه خطادن خالی اولمازواهمه دخی ادراك ایده‌مدیکی کلیاتده ادراك ایلدیکی جزئیاته قیاسا حکم ایتمك ایستر وبویولده عقله معارضه وحسب البشریه چوق کره غلبه ایلر .

علم حساب وهندسه مسائلی هپ بدیهیات عقلیه‌یه طیانور بوجهتله غایت واضح وجلی وهر درلو تردد وشبهه‌دن بری اوله‌رق اثبات اولنور .

حکمت طبیعیه دلیللری ایسه بدیهیات خارجیه ایله مخلوطدر وچوغی استقراء ناقصدر بوجهتله علوم طبیعیه مسائلنی هر درلو احتمالات ذهنیه‌دن وارسته ایده‌جك وجهله اثبات پك کوجدر

تحقيقات سابقه‌دن مستبان اولدی‌كه بديهيات عقليه هيچ بر استثنا قبول ايتمز هر نه‌وقت وهر نره‌ده وهر نه حالده اولورسه اولسون بالضروره صحيح وصادقدرلر

بناء على ذلك بديهيات عقليه‌يه مصادم اولان نصوص متواتره تأويل اولنور .

نته‌كيم (ان الله على كل شیٔ قدير) آيت كريمه‌سی كه الله تعالى حضرتلری هرشيئه قادردرديمك اولور بونده‌كی شيدن شريك باری استثناء عقلی ايله مستثنادر ديو تأويل اولنمشدر

چونكه واجب تعالى حضرتلرينك قدرتی كندی شريك ونظيرينك خلق وتكوينه دخی تعلق ايتسه محالك ممكن اولمسی وواجبك واجب اولمامسی لازم كلوربوايسه (برشی هم واقع وهم غير واقع اوله‌ماز) بديهيۀ اساسيه‌سنه مناقضدر

بونك ايچون عقلا محال يعنی بديهيات عقليه‌يه مناقض اولان شيئه قدرت الهيه تعلق ايتمز ديرلر

وبناء على ذلك بديهيات عقليه‌يه منافی برحادثه نقل وروايت‌ايدلسه بالبداهه رد اولنور

مثلا معجزه وكرامت كبی خارق العاده برسبب ايله اجتماع نقيضين وقوع بولدی دينلسه قبول وتصديق اولنه‌ماز .

اما بديهيات خارجيه‌ده محمولك موضوعه ثبوتی عقلا ضروری دكلدر بوجهتله بديهيات خارجيه استثنا قبول ايده‌بيلور وبونلرك كليتی چوق سوز كوتورر

مثلا مغنزيانك مسهل اولديغی مجزوم ايكن بعض موانع جزئيه حيلولتيله حكمی تخلف ايتمك عقلا ممكندر وبرحكيم طبيعی (هر مغنزيا بالضروره ومطلقا مسهلدر بر وجهله استثنا قبول ايتمز واصلا تخلف ايده‌مز) ديو دعوی ايتسه اكا لانسلم ديرز وبو دعواسی

اثبات ایچون ایراد ایده‌جکی دلیللر قضایای خارجیه ایله مختلط اوله‌جغندن انلره دخی بووجهله اعتراض ایدرز ارتق انك بو مثللو اعتراضاتی دفع وهردرلو احتمالات ذهنیه‌یی ازاله ایدوبده دعوای مشروحه‌سنی قضیهٔ کلیه اولمق اوزره اثبات ایلمسی متعذردر

کذلك باباسز چوجق اولمق محال عادیدر یعنی عادت طبیعته منافیدر لکن محال عقلی دکلدر واحوال طبیعیه‌ده شاذ ومستثنا شیلر کورلدیکی واردر ایشته بوقبیلدن اوله‌رق خارق العاده بر سببله باباسز بر چوجق اولمق بدیهیات عقلیه‌یه مناقض دکلدر وطبیعیوندن بری چیقوبده باباسز چوجق اوله‌ماز دیرایسه بو مدعاسنی بدیهیات اولیه‌یه مستند ومنتهی دلیللر ایله اثبات ایده‌مز

بناء علی ذلك بدیهیات خارجیه‌یه منافی کوریلان نصوص متواتره‌نك تأویلنه حاجت کورلمیوب ظاهری اوزرینه ابقا اولنورلر

وحکمای الهیون امکان عقلی دائره‌سنده معجزه کبی خوارق عاده‌یی قبول ایدرلر .

بز ایضاح مرام ایچون صدددن چیقدق ومباحث حکمیه وکلامیه‌یه طالدق سوزی اوزاتدق ارتق صدده عودت ایده‌لم

فصل ثالث

(قضایانك اجزای ادله اولدقلری جهتله تقسیمی حقنده‌در)

قضایا ادله‌نك اجزاسی اولدقلری جهتله یدی قسمدر قسم اول یقینیاتدر بدیهی اولسون نظری اولسون نته‌که بالاده تفصیلاتی مرور ایلدی

قسم ثانی مشهوراتدر که یا جمیع ناس بیننده مشهور اولوب

هرکس انلری تصدیق واعتراف ایلر عدل کوزلدر . ظلم قبیحدر . قضیه‌لری کبی ویاخود یالکز بر طائفه عندنده مشهور اولور ذبح حیوان چیرکیندر قضیه‌سی کبی که یالکز هندلیلر عندنده مشهور ومعترفدر

بو قضیه‌لرڭ سبب شهرتی یا مصلحت عامه‌یی مشتمل اولملریدر آنفا مذکور اولان عدل کوزلدر . ظلم چیرکیندر . قضیه‌لری کبی . ویاناسڭ طبیعتلرنده‌کی رقتدر نته‌کیم ضعفایه باقمق ممدوحدر دنیلدیکی کبی .

یاخود ناسڭ حمیتلریدر کشف عورت مذمومدر قضیه‌سی کبی .

ویاخود شرایع وآداب وعادتلری اقتضاسیدر امور شرعیه وسائر اصول ورسوم مرعیه کبی

وشهرت بعضا بر مرتبه‌یه وارر که اولیاته ملتبس ومشتبه اولور وبینلری شو وجهله فرق وتمییز اولنور که انسان کندینی عقلنه مغایر اولان جمیع اموردن خالی فرض ایتسه مجرد عقلیله اولیاتی قطعیا حکم وتصدیق ایلر اما مشهوراتی بو وجهله حکم ایلمز .

ومشهورات بعضا صادق وبعضا کاذب اولور اولیات ایسه بهمه‌حال صادقدر .

وهر قومڭ آداب وعادتلری وهر فن وصناعت اصحابنڭ صناعتلری اقتضاسنجه کندولرینه مخصوص مشهوراتی واردر .

قسم ثالث مسلماتدر یعنی خصمڭ عندنده مسلم اولان قضیه‌لردر که متکلم حین مباحثه‌ده انلره استناد ایلر . نته‌کیم بر مسلمان ایله مباحثه ایدن خرستیان معراج نبوی‌یی استبعاد ایتسه مسلمان دخی عروج عیسی قضیه‌سنه استناد ایده‌بیلور

و بر حنفی ایله بر شافعی مباحثه ایدرکن هر بریسی اصول فقهه استناد ایده بیلور زیرا مسائل اصول فقه بالجمله فقها عندنده مسلماتدندر

سائر علوم و فنونده دخی بویله مسلم اتخاذ اولنان بر طاقم قضیه‌لر واردر که مسائلی اثبات ایچون انلره استناد اولنور

قسم رابع مقبولاتدر کبار علماء و مشایخ مثللو مظنهٔ کرامدن مسموع و مأخوذ اولان نصیحتلر کبی

قسم خامس ظنیاتدر یعنی ظنی مفید اولان اماره قضیه‌لریدر نته کیم کیجه قرا کلقده طولاشان خرسزدر دنیلدیکی کبی

قسم سادس مخیلاتدر که کاذب اولدقلری مجزوم ایکن مجرد سامعه انبساط یاخود نفرت ویرمك ایچون تخییل اولنان قضیه‌لردر .

نته کیم باده یاقوت سیالدر . بال بر نوع اکرنج قوصموقدر دنیلدیکی کبی

قسم سابع وهمیاتدر که محسوس اولمیان شیلرده وهمك محسوساته قیاس ایله قطعیا حکم ایلدیکی قضیه‌لردر .

نته کیم بعض ناس مشاهده ایلدکلری اجسامه قیاس ایله هر موجودك مکان وجهتی واردر دیو حکم ایدرلر بو مثللو قضایای وهمیه ایسه بالاده بیان اولندیغی اوزره هپ جهلیات مرکبه‌در .

فصل رابع

(صناعات خمس بياننده‌در)

دليللر بحسب الماده بش قسمدر كه بونلره صناعات خمس دنيلور ٠

برنجيسى برهاندر كه مقدمات يقينيه‌دن مركب اولان بر قياسدر بو مقدمه‌لر كرك بديهى اولسون وكرك نظرى اولوبده بديهى يه طيانسون

نته كيم (عالم متغيردر وهر متغير حادثدر اويله ايسه عالم حادثدر) ديديكمز كبى

علم حساب وعلم هندسه دليللرى هپ برهان جليدر ٠

برهاندن غرض اكمل معارف اولان علم يقين حاصل ايتمكدر.

ايكنجيسى جدلدر كه مشهوراتدن ياخود مسلماتدن مركب اولان قياسدر

نته كيم (بوايش ظلمدر هر ظلم ايسه چيركيندر اويله ايسه بوايش چيركيندر) دنيلور

بروجه بالا برمسلمانك معراجى استبعاد ايدن بر خرستيانى عروج عيسى مسئله‌سيله اسكات ايلمسى دخى جدلدر

حضرت عيسى عليه السلامك باباسز تولد ايلديكنى انكار ايدن بريهودى‌يى حضرت آدم عليه السلامك هم باباسز

وهمده اناسز مخلوق اولدیغی دلیلیله اسکات ایتمك دخی بو قبیلدندر

جدلدن غرض خصمی الزام وبرهانی ادراکدن عاجز اولنلری اقناعدر

وبویله اقناع ایچون ترتیب اولنان قیاس جدلی‌یه دلیل اقناعی دینلور

اوچنجیسی خطابه‌درکه مقبولات وظنیاتدن ترکب ایدن قیاسدر

نته‌کیم ادلهٔ نقلیه واماره دلیللری هپ بوقبیلدندر. بوندن غرض ناسی کندولرینه فائده‌لو اولان شیلره ترغیب ومضر اولان شیلردن تنفیردر ایشته خطیبلرك وواعظلرك ایشلری بودر

وجناب حقك امرلرینه تعظیم واطاعت ومخلوقاتنه رحم وشفقت خصوصلرنده طوغریسی خطابه‌نك فوائدجلیله‌سی واردر

ودردنجیسی شعردرکه مخیلاتدن ترکب ایدن قیاسدر بوندن غرض ترغیب ویاتنفیر ایله نفسك تأثریدر

نته‌کیم شوقدحك ایچنده‌کی براعلی باده‌در باده‌ایسه یاقوتهٔ سیاله‌در دینلسه نفس منبسط اولور وباده‌یه بالطبع رغبت ایدر

وشعر اكر موزون وكوزل سس ايله تغنی‌يه مقرون
اولورسه تأثيری دهازياده اولور

بشنجيسی سفسطه‌دركه وهمياتدن تركب ايدن قياسدر ·
نته‌كيم فرق ضاله‌دن بعضيلری باری تعالی حضرتلری
موجوددر وهر موجودك مكان وجهتی واردر ديدكاری كبی
بومقوله سفسطه‌جيلرك غرضی زعملرنجه تحصيل علمدر
وحقيقت حالده بومثللو ادلهٔ فاسده‌نك اك بيوك فائده‌سی
بيلوبده اندن توقی واحترازدر

وبركيمسه‌نك بويله فاسداولديغنی بيله‌رك ترتيب ايلديكی قياسه
مغالطه دنيلوركه بوندن غرض دخی خصمی تغليط واسكاتدر
بونك امثال مختلفه‌سی واردر ازجمله ديوارده منقوش
اولان صورت فرسه اشارت اولنه‌رق (بوفرسدر وهر
فرس صاهلدر) دنيلدكده صورت فرسك صاهل
اولمسنی انتاج ايدر بو ايسه فاسددر زيرا صغراده‌كی
فرسدن مراد فرس صوری وكبراده‌كی فرسدن مراد فرس
حقيقی اولديغندن حداوسط تكرر ايتمز ·

كذلك (انسان حيواندر وحيوان جنسدر) دنيلدكده
انسان جنسدر ديو نتيجه ويرر

بونك سبب فسادی دخی شكل اولده كبرانك كليتی شرط
ايكن كليه مقامنده طبيعيه قوللانلمسيدر

تذنيب

دليل يالمی وياخود انی اولور .

زيرا مؤثر ايله اثره استدلال اولنور ايسه لمی واثر ايله مؤثره استدلال اولنور ايسه انی تسميه اولنور

مثلا كيجه وقتی اوزاقدن برمحلده آتش كوريلوبده انكله اوراده دخان بولنديغنه استدلال اولنورسه دليل لميدر وكوندوزين دخان كوريلوبده انكله آتش بولنديغنه استدلال اولنورسه دليل انيدر

بونی دخی بلله مليسين كه دليل اكر اخرنك كلامنی نقل وحكايه يه متوقف اولورسه دليل نقلی والادليل عقلی تسميه اولنور

لاحقه

قياسلرك مقدمه لرندن بعضيلری چوق دفعه ظهورينه بناء طی اولنور اثنای مباحثه ومحاوره ده بوكا دقت ايله اكا كوره ترتيب قياس اولنمق لازم كلور

مثلا بركيمسه برايشی تقبيح ايده جك اولدقده (بوايش ظلمدر) دير بو ايسه برمقدمه سی مطوی اولان قياسدر شويله كه (بوايش ظلمدر وهر ظلم قبيحدر اويله ايسه بوايش قبيحدر) ديمك اوله رق شكل اولدن برقياس اولور فقط كبراسی جمله ناس عندنده مشهور اولمغله ذكرينه حاجت كورلميوب صغراسنك ذكريله اكتفا اولنمشدر

وكذا برمعاملهٔ تحقيريه ايله كيمسه نك كسر خاطرينه جسارت ايدن كمسنه يه نصيحت اوله رق (قلب قيرمق فناشيدر) دنيلدكده شكل اولدن برقياس مطوی الصغری اوله رق (سنك بومعامله ك قلب قيرمقدر قلب قيرمق ايسه فناشيدر اويله ايسه سنك بومعامله ك فناشيدر) ديو ترتيب اولنور

كذلك بركيمسه رفيقنه قايق ايله بوغاز ايچنه كيده لم ديوبده اودخی (هوا سرتدر) ديسه مرادی (قايق ايله كيدلمز) دعواسنی اثبات ايچون (هوا سرت اولنجق قايق ايله كيدلمز لكن هوا سرتدر اويله

ایسه قایق ایله کیدلمز) دیو برقیاس استثنائی مستقیم ترتیب ایتمکدرکه واضعه‌سی مذکور وشرطیه‌سی مطویدر

کذلك سنه باشی امتحاننده کیرو قالان شاکرده (اکر بوسنه درسه لایقیله چالشمش اولیدیکز امتحانده برنجی اولوردیکز) دنیلدکده مراد (لکن برنجی اولمدیکز اویله ایسه بوسنه لایقیله درسه چالشمامش سکز) دیمك اولمسیله شرطیه‌سی مذکور ورافعه‌سی مطوی برقیاس استثنائیٔ غیر مستقیم اولور

منطق وکلام ومعانی وبیان کبی اسامیٔ علوم وفنوندن بعضا نفس مسائل وبعضا تصدیق مسائل وبعضا تکرر تصدیقات ایله حاصل اولان ملکه مراد اولور

واشبو اوچنجی معنایه کوره هر برعلم اول علمك حاوی اولدیغی مسائلی کرارا ومرارا ادراك وتصدیق ایده‌ایده حاصل اولان ملکه‌دن عبارتدر نته‌که مقالهٔ اولانك باب اولنده واقع فصل ثانینك اخرنده مرور ایلدی

وایکنجی معنایه کوره هر برعلم اول علمك مسائلنی دلیللری ایله تصدیق واثباتدن عبارتدر

وبرنجی معنایه کوره هر برعلم بر طاقم مسائلدن عبارتدرکه مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره برجهت وحدت ذاتیه یاخود عرضیه ایله مضبوط وعلوم سائره‌دن متمیز اوله‌رق برعلم مستقل اعتبار اولنور وعند المحققین برعلمك اجزاسی اول علمك مسائلندن عبارت اولور

وبعضا برعلمك مبادیسی دخی مسامحةً اول علمك اجزاسندن عد واعتبار اولنور .

مبادیٔ علوم ایکی قسمدر قسم اول مبادیٔ تصوریه وقسم ثانی مبادیٔ تصدیقیه‌در

مبادیٔ تصوریه مسائلك موضوع ومحموللرینك تعریفاتیدر .

مبادیٔ تصدیقیه بر علمك مسائلنی اثبات ایچون ایراد اولنان ادله ایله اول ادله‌نك اجزاسی اولان قضیه‌لردرکه اول علمك مسائلندن اولملری لازم کلمز بلکه بشقه بر علمك مسائلندن اوله بیلورلر یاخود هیچ بر مدون علمك مسائلندن اولمازلر

ایشته بو قضیه‌لر بالذات بین یعنی بدیهی اولوب علوم متعارفه تسمیه اولنورلر نته‌که بالاده تفصیل اولندی

یاخود نظری اولوب انجق متعلمك عندنده مسلمدر وبودخی ایکی صنفدرکه بری اصول موضوعه ودیکری مصادراتدر

مصادرات اول قضیه‌لردرکه متعلمك عندنده موقتا مسلم اتخاذ اولنور شویله‌که فلان مبحثده بیان اولنور دنیلوب متعلم دخی بوکا انتظار ایله موقتا انلری تسلیم ایلر

اصول موضوعه اول قضیه‌لردرکه متعلم انلری مجرد معلمنه حسن ظن ایله تصدیق وتسلیم ایلر

نته‌که هندسه کتابلرینك مقدمه‌لرنده اصول موضوعه دیو بر طاقم قضیه‌لر بسط وتمهید قیلنور وبعده بونلردن براهین هندسیه ترتیب اولنور.

سؤال

متعلمك اصول موضوعه‌یی حسن ظن ایله اذعان ایلمسی بونلرك قضایای ظنیه‌دن اولمسنی ایجاب ایدر برهان ایسه مقدمات یقینیه‌دن ترکب ایلر بوحالده اصول موضوعه براهین هندسیه‌نك مقدماتی اوله‌ماز.

جواب

بوراده ظندن مراد انجق متعلمك معلمنه حسن ظنندن نشأت ایدن اعتقاد جازمدر

سؤال

اویله ایسه اصول موضوعه هپ قضایای تقلیدیه اولمق لازم کلور حالبوکه تقلیدیه دخی براهینك اجزاسندن اوله‌ماز

جواب

اصول موضوعه معلمك عندنده یقینیاتدندر ومتعلمه کوره تقلیدیه اولملری انلرك ذاتاً یقینیه اولملرینه مانع اولماز بو جهتله اصول موضوعه‌دن ترکب ایدن قیاسلر دخی برهاندر

علم منطقده مقصد اقصی برهاندر کلمهٔ برهان ایله ختم کلام ایده‌لم

آداب سداد

من

علم الآداب

اثر خامهٔ احمد جودت

صاحب و ناشرلری

قره‌بت و قصبار

معارف نظارت جلیله‌سنڭ رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(قره‌بت وقصبار) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

١٣٠٣

بسم الله الرحمن الرحیم

بحث و مباحثه بر کیمسه اثبات مدعایه قیام ایدوبده دیکر
کمسنه‌نك اکا اعتراض یعنی خصمانه مقابله ایتمسیدر اما
خصمانه اولمیوبده مجرد بر شیئی اوکرنمك ایچون صورمق
سؤال استفساریدر . بونك جوابی دخی سؤال اولنان
شیئی اعلام و افهامدن عبارت اولمسیله بو یولده وقوع
بولان سؤال و جوابلر مباحثه قبیلندن دکلدر .

مقام مباحثه‌ده جواب اکر نفس الامره بنا اولنور ایسه
جواب تحقیقی دنیلور . و اکر نفس الامر ارانمیوبده
مجرد خصمك تسلیمنه بنا اولنورسه جواب جدلی دنیلور
و مقدمات برهانیه‌یی و بلکه خطابیاتی بیله ادراکدن
عاجز و قاصر اولنلری اقناع ایچون جواب جدلی اختیار
اولنوب بو یولده ایراد اولنان دلیله دلیل اقناعی و دلیل
الزامی دنیلور .

بناء علی ذلك مباحثه یا اظهار صواب ایچون یعنی

حقیقت حالی میدانه چیقارمق ایچون اولور یاخود مجرد اسکات خصم ایچون اولور ۰

اظهار صواب ایچون جریان ایدن مباحثه یه مناظره وبو وجهله بحث ایدنلره مناظر دنیلور

مجرد اسکات خصم ایچون جریان ایدن مباحثه یه جدل وبو غرض ایله بحث ایدنلره مجادل دنیلور

مجادلك غرضی هر نصل اولورسه اولسون خصمنی اسکات ایتمکدن عبارتدر ۰

اما مناظرك مقصدی مجرد حق وصوابی اظهار ایتمکدر حق وصواب کرك کندو یدنده ظاهر اولسون وکرك خصمی یدنده ظاهر اولسون ۰ بهمه حال صوابك کندو یدنده ظهورینی التزام ایتمز ۰ هله سلف صالحین هضما للنفس ودفعا لحظ النفس صوابك ید خصمده ظهورینی ایسترلردی

مناظرلر اظهار صوابه موفق اوله بیلمك ایچون موجه اولمیان بحثلردن اجتناب ایتملیدر ۰ زیرا بو بحثلر مقام مناظره‌ده فائده ویرمز ۰ وبیهوده مناقشه‌لر ایله مطلوب اله کیرمز ۰ آداب واصول مناظره‌دن خارج سوزلرك ارقه‌سی النه‌ماز ۰ بیهوده وقتلر کچر اظهار صواب اولنه‌ماز ۰

بناء على ذلك صناعت توجيه ناميله بر فن مستقل وضع اولنمشدر که ابحاث کلیه‌نك موجه اولوب اولديغى جهتله احوالندن بحث ايدر . بوكا علم اداب بحث وعلم مناظره دخى دنيلور .

مباحثاتك آداب سداد وصحتى بو علم ايله بيلنور .

ومدافعاتك صحيحى فاسدندن ومقبولى مردودندن بو علم ايله فرق وتمييز اولنور . بونك قواعدينه رعايت ايدنلر مناظراتده خطادن مصون اولورلر . وبوندن بى بهره اولنلر علم حكمت وعلم كلام وعلم اصول فقهى كركى كبى تفهمدن محروم قالورلر .

ايشته بو علمك مسائل مهمه‌سنى جامع اولمق ومعيارسداددن صكره اوقونمق اوزره اشبو رساله‌نك تأليفنه ابتدار اولندى وآداب سداد ديو تسميه قلندى .

من الله التوفيق   وهو الهادى الى الصواب

مقدمه

(اصحاب فن مناظره بیننده متداول و مشهور اولان)
(اصطلاحاته دائردر)

بر مسئله‌یی درمیان ایدن کیمسه یا ناقل ویا مدعی اولور

ناقل بر کتابدن یاخود بر ذاتدن بر مسئله نقل و روایت ایدن کیمسه دیمك اولمغله اكا تصحیح نقل ایت دنیلور او دخی قنغی کتابده مذکور اولدیغنی بیان ایله نقلنی تصحیح ایتدکده ارتق مؤاخذه اولنه‌ماز ۰ فقط نقل بعضا نقض اولنور

مثلا بر کیمسه فلاسفه‌نك برندن حشر اجسادی نقل ایتدی دنیلسه (بو نقل باطلدر زیرا بو نقل فلاسفه‌نك مذهبنه منافیدر وهر نقل که بویله اوله باطلدر) دیو نقل مذکور نقض اولنور

وبرده ناقل اكر نقل ایتدیکی مسئله‌نك صحتنی التزام ایدرسه مدعی حکمنده بولنور

هر مدعی دعواسنی بر دلیل ایله اثباته مجبور اولور

دلیلسز دعوی تحکمدر ۰ تحکم ایسه مسموع دکلدر بناء علیه هر دعوایه دلیل ایستنیلور ۰ مکرکه بدیهی اولورسه اکا دلیل ایستنیلەمز ۰ زیرا قضایای بدیهیه دلیل ایله اثباتدن مستغنیدر ۰

شوقدر وارکه بدیهی خفی اولور ایسه دلیل صورتنده بر فقره ایله خفاسی ازاله اولنور ۰ و بو فقره‌یه تنبیه دنیلور ۰

نته کیم عالمك متغیر اولدیغنی اثبات ایچون یعنی خفاسنی ازاله ضمننده تنبیه ایچون (زیرا بز عالمده حرکات و اثار مختلفه مشاهده ایده‌یورز ۰ اویله ایسه عالم متغیردر) دنیلدیکی کبی

بو مقامده دلیلدن مراد دلیل منطقی یعنی فن منطقده مبین اولان قیاس اولوب درت قسمه تقسیم اولنورکه برهان واماره وجدل ومغالطه‌در

برهان ادلۀ یقینیه‌دن مرکب وشروطنی جامع اولان قیاسدرکه نتیجه‌یه علم یقین افاده ایدر

اماره مقدمه‌لرندن بریسی یاخود ایکیسی دخی ظنی اولان قیاسدرکه نتیجه‌یه علم ظنی افاده ایدر

جدل ایکی مقدمه‌سندن بریسی یاخود ایکیسی دخی مشهورا-

تدن یاخود خصمك عندنده مسلماتدن اولان قیاسدر ۰ بوندن غرض خصمی الزام واقناعدر

مغالطه من حیث الصوره یاخود من حیث الماده فاسد اولان قیاسدرکه تغلیط خصم ایچون ترتیب اولنور

قیاسك من حیث الصوره فسادی شرطلرینی مستجمع اولمامسیله در

مثلا (انسان حیواندر وحیوان جنسدر اویله ایسه انسان جنسدر) دنیلسه شکل اولدن بر قیاس فاسد اولور زیرا کبراسی قضیهٔ طبیعیه در شکل اولده ایسه کلیت کبرا شرطدر

قیاسك من حیث الماده فسادی حقه شبیه قضیهٔ کاذبه یی محتوی اولمسیله در

مثلا (واجب تعالی حضرتلری موجوددر وهر موجود بر جهتده در) دنیلسه شکل اولدن بر قیاس فاسد اولور زیرا کبراسی قضیهٔ کاذبه در

مصادره علی المطلوب که نتیجه دلیلدن جزء قیلنمقده در بو دخی من حیث الماده فساد قبیلندندر ۰ چونکه نتیجه‌یی بیلمك اولا دلیلی بیلمکه ودلیلی بیلمك دخی جزئنی بیلمکه موقوف اولدیغندن بالاخره نتیجه‌یی بیلمك نتیجه‌یی

بیلمکه توقف ایدرکه بر شیئك نفسندن مقدم اولمسی لازم کلور بو ایسه دور فاسد اولمغله باطلدر

مثلا (انسان بشردر وهر بشر ضاحکدر اویله ایسه انسان ضاحکدر) دینلسه بر قیاس فاسد اولور .

زیرا انسانك ضاحك اولدیغنی بیلمك بشرك ضاحك اولدیغنی بیلمکه موقوف اولور انسان ایسه بشر دیمك اولدیغندن بر شی بیلنمزدن اول بیلنمش اولمق لازم کلور بو دخی مصادره علی المطلوب اولمغله انی مشتمل اولان قیاس دوری بر قیاس فاسد اولور

کذلك (هر انسان ضاحکدر وهر ضاحك متعجبدر) اویله ایسه هر انسان متعجبدر) دنیلدکده صکره کبرایی اثبات ایچون (هر ضاحك انساندر وهر انسان متعجبدر اویله ایسه هر ضاحك متعجبدر) دنیلسه دلیل اولك نتیجه‌سی کبراسنی اثبات ایچون کتوریلان دلیلك جزئی اولمغله بو دخی دور فاسدقبیلندندر

اثبات مدعی ایچون نصب نفس ایدن کیمسه‌یه معلل ومستدل واکا اعتراض ایدن کمسنه‌یه سائل دنیلور .

معلل کندی دعواسنی قواعد علم منطقه توفیقاً بر دلیل ایله اثبات ایدر

سائل دخی اول دلیلك مقدمه‌لرندن قنغیسنی تسلیم ایتمز ایسه لانسلم دیو معللدن اكا دلیل ایستر

ایشته سائلك بو وجهله وقوع بولان اعتراضی منع دیو تسمیه اولنور ۰ و بوكا مناقضه دخی دنیلور ۰ یاخود سائل اول دلیلك مقدمه‌لرینی تشریحه كیریشمیوب انجق نفس دلیلك بطلاننی بر دلیل ایله اثبات ایلر ۰

انك بو وجهله اعتراضنه دخی نقض دنیلور كه علم اصول فقه اصطلاحنجه مناقضه تسمیه اولنور ۰

و یاخود سائل نفس دلیله دخی تعرض ایتمیوب انجق معللك دعواسنی ابطال ایدر یعنی بر دلیل ایله اول دعوانك نقیضنی اثبات ایلر ۰ بوكا دخی معارضه دنیلور

الحاصل سائلك اوچ منصبی یعنی اوچ وظیفه‌سی واردر كه منع نقض معارضه‌در ۰ بو طرق ثلثه‌نك هر برنده معللك دخی وظائف معینه‌سی واردر

فقط كرك سائلك اعتراضی و كرك معللك جوابی موجه اولمق لازمدر ۰ موجه اولمز ایسه ارباب فن مناظره عندنده مسموع دكلدر

(توجیه) مناظره سوزینی خصمنك سوزینه مقابل وانی دافع اولور وجهله ایراد ایلمكدر

اكر مناظرك سوزی خصمنك سوزينه مقابل كلمز ايسه موجه اولماز

مثلا معلل (شو قرالتی انساندر) دعواسنی اثبات ايچون (زيرا شو قرالتی نطق ايديور و هر نطق ايدن انساندر) ديوبده سائل دخی بن انك بياض اولديغنی تسليم ايتمم ديسه مقدمهٔ غير ملتزمه‌يی منع ايتمش اوله‌جغی جهتله موجه اولماز . زيرا بر شيئك بياض اولماسندن ناطق اولماسی لازم كلمز ناطق زنجی اوله بيلور بناء عليه سائلك و معللك كلاملری يكديكرينی جرح ايتمز بو جهتله ايكيسنك كلاملری بيننده مقابله بولنماز

كذلك سائلك كلامی مستدلك كلامنه مقابل اولوب انجق انی دافع اولمسه ينه موجه اولماز

نته‌كيم بديهيات اوليه‌دن يا فطريه‌دن اولان مقدمه‌يی منع ايتمك كبی كه سائلك منعی هر نقدر مستدلك كلامنه مقابل اولور ايسه‌ده انی دافع اوله‌ماز .

زيرا اوليـاتدن يا فطرياتدن اولان قضيه‌يی منع ايتمك مكابره‌در .

مشاهدات و مجربات و حدسيات و متواترات انجق اصحابنه علم يقين افاده ايدوب بشقه‌سنك عليهنه دليل اولماز ايسه -

ده مشاهده وتجربه وحدس وتواتر اكر جميع ناس عندنده مشترك اولور ایسه بونلری منع دخی مكابره اولور ۰ كونشك طلوعنی وبغدادك وجودینی انكار ایتمك كبی

سائلك عندنده مطلبه موافق اولان علم ایله معلوم بولنان مثلا مقام برهانیده علم یقینی ایله ومقام ظنده علم ظنی ایله ومقام تقلیدده علم تقلیدی ایله والحاصل سائلك بر وجهله معلوم ومسلمی اولان مقدمه‌یی منع ایتمسی دخی مكابره‌در

مثلا اهل دیانت اولان كیمسه یا برهان ایله ویا تقلید ایله عالمك حادث اولدیغنه جزما معتقد اولمسیله عالمك حدوثنی منع ایتمسی وفلاسفه‌دن برینك بالعكس قدم عالمی منع ایلمسی مكابره‌در

(مكابره) بیلوركن مخالفت و عناد ایتمك معناسنه‌در انجق اهل فن مناظره عندنده اظهار صوابه نفعی اولمیان كلام ایله منازعه دیمكدر

بناء علیه سائلك كندی عندنده بروجه بالا معلوم ومسلم اولان مقدمه‌یی یاخود مثبت اولان بردعوایی منع ایتمسی مكابره اولدیغی كبی بلا دلیل بردلیلی یاخود بر دعوایی ابطال ایلمسی دخی مكابره‌ده داخل اولور هر نه درلو

اولور ایسه اولسون مکابره خصمك سوزینی دافع اولدیغی جهتله ممنوع اولماز

ایشته سؤال بر منوال مشروح موجه اولمق لازم کلدیکی کبی جوابی دخی کذلك موجه یعنی سؤاله مقابل وانی دافع اولمق لازمدر

شویله که سائل اکر بر مقدمه‌یی منع ایدرسه معلل انی اثبات ایتمك لازم کلور یوخسه منع ایله مدافعه ایده‌مز ۰ زیرا لانسلم دیو واقع اولان اعتراضه لانسلم ایله جواب ویریله‌مز ودلیل ایستیاندن دلیل ایسته‌نیله‌مز ۰ بلکه بر دلیل ایله اول مقدمهٔ ممنوعه‌نك اثباتی لازم کلور وسائل بو ایکنجی دلیلك مقدماتندن برینی منع ایدرسه معلل انی دخی بر دلیل ایله اثبات ایدر ۰ وهکذا سائل منع ایتدکجه معلل دخی استدلاله دوام ایلر ۰ وسائل اکر معلله نقض یامعارضه ایله مقابله ایدر ایسه اول حالده سائل بولنان کیمسه معلل اولور ومعلل بولنان کیمسه سائل اوله‌رق منع یا استدلال وظیفه‌لری انك الینه کچوب اودخی طریق منعی التزام ایدرسه خصمی استدلال ایله مشغول قالور ۰ واکر نقض یامعارضه یولنه کیدرسه خصمی ینه سائل اولور وهکذا برینك وظیفه‌سی دیکرینه انتقال ایده‌بیلور نهایت یامعللك

دلیلی بدیهیاته مستند اوله‌رق سائلك بر دیه‌جكی قالمیوب معلل انی اسكات ایلمش اولور ٠

ویاخود معلل اثباتدن عاجز قالوب سائل انی اسكات ایلمش اولور

معللك سائلی اسكات ایلمسنه الزام وسائلك معللی اسكات ایلمسنه افحام دنیلور

وهرحالده عاجز قالانه مغلوب ومبهوت وخصمنی عاجز قیلانه غالب دنیلور

غلبه‌جه الزامك قوتی افحامدن زیاده‌در ٠ زیرا بر مقدمه‌نك منعی قولایدر ٠ اما اثباتی كوجدر ٠ لانسلم دیمك سوز ایچندن مدافعه‌یه بكزر ٠ استدلال ایسه آچقدن خصمك اوزرینه یوریمك كبیدر ٠ بناء علیه هركیم مستدل اولور ایسه بار كران مباحثه انك اوزرنده بولنور

بالاده بیان اولندیغی اوزره مناظرك مقصدی مجرد اظهار صوابدن عبارت اولمسیله مناظر اولان سائل ابتدا دلیل معللك مقدمه‌لرینی تفتیش ایلر وقنغیسنی اثباته محتاج كورر ایسه آنی منع ایدر ٠ واكر وهلهٔ اولاده منع ایده‌جك بر مقدمه كوره‌مز ایسه اول حالده استدلال یعنی نقض یامعارضه یولنه كیدر والحاصل وظایف ثلثه‌دن قنغیسی مقصده اوفق ایسه انی اختیار ایلر مفحم یاملزم اولمقدن احتراز ایتمز

سائل مجادل ایسه کندی دلیلنه کرکی کبی کو کنمدکجه اسلم طرق اولان منعی براغوبده همان طریق استدلاله کیتمز ۰ فقط الزام خصم ایله اظهار فضل ایچون بحث ایدن اصحاب جدلدن بعضیلری بو دقیقه‌لردن غفلت ایله همان طریق استدلاله سکردر ۰ وبعضاً افراط حرص وتهالك ایله بلا موجب خصمنك وظیفه‌سی اولان استدلالی غصب ایدر ۰ حالبوکه حصن منیع منعدن چیقوب کندوسنی خصمنك منوعنه هدف ایتمش اولور ۰ واکثریا منع ایله خصمنی افحام ایده بیله جك ایکن وادیٔ استدلالده کندوسی مفحم قالور

(غصب) سائلك بر مقدمه‌یی منع ایده‌جك یرده دلیل ایله ابطال ایلمسیدر که مقام مناظره‌ده مردوددر چونکه غاصبك دلیلی اول مقدمه‌یی دافع اولدیغی جهتله موجه اولسه بیله کندوسی سائل بولندیغی جهتله معللدن دلیل ایسته‌مك وظیفه‌سی ایکن بونی براغوبده اول مقدمه‌نك بطلاننی ادعا واثبات یولنه کیدرك خصمنك منصبی اولان استدلالی الندن المش اولدیغنه مبنی نظر ارباب مناظره‌ده مقبول دکلدر

بو مقامده مقدمه‌دن مراد دلیلك یالکز جزٔلری دیمك دکلدر بلکه صحت دلیلك موقوف علیهی اولان شی دیمکدرکه ادله‌نك اجزاسنه شامل اولدیغی کبی شرائطنه وتقریبنه

دخی شامل اولور ٠ زیرا بر دلیلك صحتی جزئلرینك صحتنه موقوف اولدیغی کبی شرطلرینك مجتمع و تقریبنك تام اولمسنه دخی توقف ایدر

ادله نك اجزاسی صغرا و کبراسی یاخود شرطیه سیله واضعه سی یارافعه سیدر ٠ شرائطی ایسه علم منطقده مفصلا مبین و مشروح اولمغله بوراده تفصیله حاجت یوقدر

ادله نك اجزاسی بر دعوای صریحه اولدیغی کبی شرطلری دخی بر دعوای ضمنیه در ٠

ازجمله شکل اولدن بر قیاس ترتیب ایدن کیمسه بو دلیلك صغراسی موجبه و کبراسی کلیه در دیو ضمنا دعوی ایتمش اولور دلیلك تقریبی مطلوبی مستلزم اولور وجه اوزره سوقیدر بو دخی بر دعوای ضمنیه در ٠ زیرا هرکیم بر دلیل کتورسه ضمنا بو دلیلك تقریبی تمامدر دیو دعوی ایتمش اولور

تقریبك تمامیتی بحثنه کلنجه اکر نتیجه مطلوبك عینی یاخود اکا مساوی و یاخود اندن مطلقا اخص اولورسه دلیلك تقریبی تامدر

مثلا (بعض حیوان ناطقدر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا بعض حیوان انساندر و هر انسان ناطقدر) دیدیکمزده مطلوبمز اولان (بعض حیوان ناطقدر) دعواسنك عیننی انتاج ایدر

ینه بو دعوایی اثبات ایچون (زیرا هر ناطق متحرك بالاراده‌در وهر متحرك بالاراده حیواندر) دیدیكمزده (هر ناطق حیواندر) دیو نتیجه ویروب بو دخی مطلوبمز اولان (بعض حیوان ناطقدر) قضیه‌سنه مستویا منعكس اولور . عكس مستوی ایسه اصل قضیه‌یه مساویدر

وینه بو دعوایی اثبات ایچون (زیرا بعض حیوان انسان اسوددر وهر انسان اسود زنجیدر) دیدیكمزده (بعض حیوان زنجیدر) دیو نتیجه ویرركه مطلوبمز اولان (بعض حیوان ناطقدر) قضیه‌سندن مطلقا اخص اولور اخص ایسه اعمی مستلزمدر

ایشته بو اوچ صورتده دخی دلیلمز مطلوبی مستلزم اولمغله تقریبی تامدر

واكر نتیجه مطلوبدن مطلقا یاخود من وجه اعم اولور ایسه دلیلك تقریبی تمام اولماز . زیرا . اعم اخصی مستلزم دكلدر

مثلا (شوقرالتی انساندر) قضیه‌سنی اثبات ایچون (زیرا شوقرالتی متحرك بالاراده‌در وهر متحرك بالاراده حیواندر) دیدیكمزده (شوقرالتی حیواندر) دیو نتیجه ویرر بو نتیجه ایسه مطلوبمزدن مطلقا اعمدر . بوجهتله اول قرالتینك

حیوان اولمسندن انسان اولمسی لازم کلمیوب بشقه بر نوع حیوان اولمسی محتمل و ملحوظدر بناء علیه دلیلمز مطلوبی مستلزم اوله‌جق وجهله سوق اولنمامش دیمك اولمسیله تقریبی تام دکلدر

کذلك قرا کاغده کورینان بر جسمك انسان اولدیغنی اثبات ایچون (زیرا بو جسم قرا کاغده کورینیور وهرشی که قرا کاغده کورینه بیاضدر) دیدیکمزده (بو جسم بیاضدر) دیو نتیجه ویرر . حالبوکه بیاض ایله انسان بیننده عموم وخصوص من وجه بولندیغندن اول جسمك بیاض اولمسیله انسان اولمسی لازم کلمز بوجهتله دلیلك تقریبی تمام اولماز .

اما نتیجه‌نك مطلوبه مباین اولدیغی صورتده تقریبك تمامیتی متصور دکلدر

نته‌کیم (شو قرالتی طاشدر) دیو دعوی ایتدکدن صکره (زیرا شو قرالتی متحرك بالاراده‌در وهر متحرك بالاراده حیواندر) دیو استدلال ایتمك کبی

ایشته مستدل اولان کیمسه دلیلنی بویله مطلوبی مستلزم اوله‌جق وجهله سوق ایده‌بیلمك ایچون کمال بصیرت اوزره ترتیب مقدماته اهتمام وسائل دخی دلیلك مقدمات صریحه وضمنیه‌سنه دقت ایدرك اکا کوره سؤاله قیام ایتملیدر

وایکیسی دخی تأنی ایله طاورانوب یکدیکرک افادهسنی کوزجه تفهم ایتدکدن صکره مدافعه ایتمك آداب مناظرهدندر .

بناء علیه بری دیکرک کلامنی لایقیله اکلامدیغی حالده تکرار ایتدیرمك ومرادی نه اولدیغنی استفسار واستیضاح ایلمك جائزدر

تعیین طریق دخی دأب مناظریندن دکلدر

یعنی سوزی اوزاتدك یاخود دلیلکده حشویات وار ویاخود افادهلرك واضح دکل شویله دیمهلیسین بو وجهله افاده ایتملیسین دیو معلله یول کوسترمك صددندن چیقوبده اظهار صوابه مدار اولمیان سوزلرایله اوغراشمق دیمك اولدیغی جهتله موجه دکلدر .

فقط معللك دلیلینی شاهدایله ابطال ایتدکدن صکره بو دعوانك اثباتنده صواب اولان شویله دیمکدر دنیلمك تعیین طریق قبیلندن اولمیوب بلکه وظائف ثلثهنك ایکنجیسی اولان نقض قبیلندندر

الحاصل مقام مناظرهده سائلك موجه ومقبول اولان وظائفی منع ونقض ومعارضهدن عبارتدر بو وظائف ثلثهدن هر برینك کیفیت اجراسی وهر برینه قارشو مستدلك صورت

مدافعه‌سی بروجه آتی بر باب مستقلده بیان و تفصیل
اولنه‌جقدر

فقط شوراسی معلوم اولملیدرکه بوراده نقض و معارضه‌دن
مرادیمز نقض حقیقی و معارضهٔ تحقیقیه‌در نقض شبیهی ایله
معارضهٔ تقدیریه‌یه شامل دکلدر

(نقض شبیهی) معلل هنوز دعواسنی اثبات ایتمدن سائل
انی شویله برفسادی مستلزمدر دیو دلیل ایله ابطال ایتمکدر

(معارضهٔ تقدیریه) کذلك معلل هنوز دعواسنی اثبات
ایتمدن کتوره‌جکی دلیل مقدرینه معارضه‌در یعنی سنك
بودعوایی اثبات ایده‌جك دلیلك وار ایسه بنده خلافنی
اثبات ایدر دلیلم وار دیو اول دعوانك نقیضنی اثبات ایله
هنوز ایراد اولنمیان دلیله معارضه‌در .

کرك نقض شبیهی و کرك معارضهٔ تقدیریه معلله دعواسنك
اثباتنه میدان ویرمیه‌رك همان استدلاله قیام ایدیویرمکدن
عبارت اولمسیله غصب قبیلندندرلر بو جهتله انلرك
احوالندن بحث اولنمیه‌جقدر

باب اول

(سائلك منعی و معللك اكا جوابی حقنده‌در)

بالاده بیان اولندیغی اوزره منع مقدمهٔ معینه‌یه دلیل ایستمكدن عبارتدر كه بو مقدمه ممنوعدر یااثباته محتاجدر ویامسلم دكلدر یاخود لانسلم ویاخود علیك البیان كبی بر سوز ایله ادا اولنور

یالكز بویله طلب دلیل ایله اكتفا اولنور ایسه منع مجرد دنیلور واكر بونی تأیید ایدر برسوز علاوه اولنور ایسه منع مع السند دنیلور

مثلا مستدل برجسمك حیوان اولدیغنی اثبات ایچون (بو جسم متحركدر وهر متحرك حیواندر) دیوبده سائل دخی (بو دلیلك كبراسی ممنوعدر یاخود مسلم دكلدر) دیسه منع مجرد اولور . واكر كبری مسلم دكلدر دیدكدنصكره نیچون جائز دكل كه متحرك اغاج اولسون دیسه یاخود نصل تسلیم ایده‌یم كه بعضا روزكار ایله اغاجلر متحرك اولور دیسه ویاخود اول جسم اكر متحرك بالاراده اولسیدی واقعا حیوان اولوردی حالبوكه متحرك بالاراده اولدیغی ممنوعدر دیسه اشبو اوچ صورتده دخی منع مع السند اولور

بعضا سندی ایضاح ایچون بر سوز دها علاوه اولنور ۰ واکا تنویر سند دنیلور

نته کیم مثال مذکورده نیچون جائز دکل که متحرك اغاج اولسون دنیلدکدن صکره تنویر بر سند اوله‌رق کورمیورمیسین که بعضا روزکار ایله اغاجلر متحرك اولور دنیلور

سند بعضا دلیل صورتنده ایراد اولنور

نته کیم مثال مذکورده (کبری ممنوعدر زیرا هر متحرك حیوان اولسه روزکار ایله متحرك اولان اغاجلر دخی حیوان اولمق لازم کلور بو ایسه باطلدر) دنیلور

بوندن مقصد انجق سندك قوتلی اولدیغنی اشعاردر یوخسه حقیقة دلیل کتورمك دکلدر والا مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره غصب قبیلندن اولور

سند یا منعه مساوی ویا اندن مطلقا اخص اولملیدر که مانعه نافع یعنی منعی مؤید اوله ۰ یوخسه مطلقا یا من وجه اعم اولورسه نافع اولماز

مثلا معلل (بوقرالتی ضاحك دکلدر زیرا بوقرالتی انسان دکلدر هر ضاحك ایسه انساندر اویله ایسه بوقرالتی ضاحك دکلدر) دیوبده سائل دخی صغری مسلم دکلدر نیچون جائز دکل که بوقرالتی ناطق اوله دیر ایسه سندی منعنه مساوی اولور ۰ واکر نیچون جائز دکل که زنجی

اوله دیر ایسه سندی مطلقا اخص اولور . وبو ایکی صورتده مانعك سندی کندویه نافع اولور . واکر نیچون جائز دکل که حیوان اوله دیر ایسه سندی منعدن مطلقا اعم اولور .

واکر نیچون جائز دکل که سیاه اوله دیر ایسه من وجه اعم اولور . وبو ایکی صورتده دخی سندی کندویه نافع اولماز

مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره ادله‌نك شرائطی بر دعوای ضمنیه اولدیغندن سائل انلری دخی منع ایده‌بیلور

ازان جمله معلل شکل اولدن ترتیب ایلدیکی قیاسه قضیهٔ طبیعیه‌یی کبری قیلسه سائل (بو دلیلك تحقق شرائطی ممنوعدر نصل ممنوع اولمیه که کبراسی قضیهٔ کلیه اولمسی شرطدر) دیو منع ایله اعتراض ایلر

کذلك دلیلك تقریبی بر دعوای ضمنیه اولدیغندن سائل انی دخی منع ایده‌بیلور

مثلا معلل (شو قرالتی انساندر زیرا اراده‌سیله حرکت ایده‌یور وهر نه که اراده‌سیله حرکت ایلیه حیواندر) دیدکده سائل بو دلیلك تمامیت تقریبی ممنوعدر چونکه بوندن لازم کلان بو قرالتینك حیوان اولمسیدر حالبوکه بر شیئك حیوان اولمسندن انسان اولمسی لازم کلمز انساندن

بشقه بر نوع حیوان اوله بیلور دیو اعتراض ایلر ۰

وبعضا مقدمه لرك بر احتماله کوره بری و دیکر احتماله کوره دیکری ممنوع اولور ۰ شویله که سائل اکر مرادك بو ایسهٔ فلان مقدمه ممنوعدر و اکر مرادك شو ایسه فلان مقدمه ممنوعدر دیو منعی تردید ایلر مثلا معلل (قاشق قوللانمق بدعتدر وهر بدعت مکروهدر اویله ایسه قاشق قوللانمق مکروهدر) دیدکده سائل اکا بدعتدن مرادك امر دینده بدعت دیمك ایسه صغری ممنوعدر و اکر مرادك بدعت لغویه یعنی صکره دن ایجاد اولنمش بر شی دیمك ایسه کبری مسلم دکلدر مأکل وملابس کبی امور عادیه ده صکره دن ایجاد اولنمش نیجه شیلر واردرکه امر دینه طوقونور یرلری یوقدر بونلرك ایسه مکروه اولدیغی ممنوعدر دیو اعتراض ایلر

وسائل بعضا مقدمهٔ مطویه ده تردید ایله بر تقدیره کوره مقدمهٔ مطویه یی ودیکر تقدیره کوره تقریبی منع ایدر

مثلا معلل (شو قرالتی انساندر زیرا متحرك بالاراده در) دیدکده سائل اکر کبرای مطویه (هر متحرك بالاراده انساندر) قضیه سی ایسه ممنوعدر واکر (هر متحرك بالاراده حیواندر) قضیه سی ایسه تقریب ممنوعدر دیو تردیدایله اعتراض ایلر

سائل بر وجه بالا بر مقدمه‌یی منع ایتدکده معلل انی دلیل ایله اثبات ایلر

مثلا معلل (عالم حادث اولیجق بهمه حال انك بر موجدی اولمق لازم کلور حالبوکه عالم حادثدر اویله ایسه عالمك برموجدی واردر) دیوبده سائل بو دلیلك واضعه‌سنی منع ایلسه معلل (زیرا عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر) دیو واضعه‌سنی اثبات ایدر

برده سائلك سندی منعه مساوی اولوبده معلل انی ابطال ایلسه مقدمهٔ ممنوعه‌سنی اثبات ایلمش اولور

نته‌کیم بر جسمك انسان اولمدیغنی منع ایدن سائل نیچون جائز دکل که ناطق اولسون دیوبده معلل انك ناطق اولدیغنی ابطال ایتسه انسان اولمدیغنی اثبات ایلمش اولور زیرا احد متساوییننك ارتفاعی دیکرینك ارتفاعنی مستلزم اولور

مطلقا اعم اولان سند بر وجه بالا مانعه نافع دکل ایسه‌ده انك ابطالی معلله نافع اولور

نته‌کیم مثال سالف الذکرده سائل نیچون جائز دکل که حیوان اولسون دیوبده معلل انك حیوان اولدیغنی ابطال ایتسه انسان اولمدیغنی اثبات ایلمش اولور .

زیرا اعمك ارتفاعی اخصك ارتفاعنی مستلزم اولور اما سند مساوی یامطلقا اعم اولماز ایسه انك ابطالی معلله فائده ویرمز

سائلك بروجه بالا منع ایله اعتراض ایتمسی اوزرینه معلل بعضا تحریر مراد ایله جواب ویرر ۰ شویله که مقدمهٔ ممنوعه دن یاخود انك موضوعندن ویا محمولندن مرادم شودر دیو مانعك اعتراضنی دفع ایدر

مثلا معلل (شو قارشوده طوران سویلیور وهر سویلین انساندر اویله ایسه شوقارشوده طوران انساندر) دیوبده سائل دخی بودلیلك کبراسی ممنوعدر محتملدرکه شوقارشوده طوران طوطی کبی سویلر برنوع قوش اوله دیدکده معلل بنم مرادم بالطبع سویلر دیمکدر دیو تحریر مراد ایله جواب ویرسه سائلك اعتراضی مندفع اولور ۰ زیرا نطق طبیعی انسانك فصلیدر فصل ایسه نوعه مساویدر بناء علیه هر حیوان که بالطبع سویلیه انساندر بونی منع ایتمك مقدمهٔ بدیهیه یی منع دیمك اولور بو ایسه باطلدر دیو منعی ابطال ایله مقدمهٔ ممنوعه یی اثبات ایلمش اولور ۰ بناء علی ذلك تحریر مراد دخی بالواسطه مقدمهٔ ممنوعه یی اثبات دیمك اولور الحاصل سائل برمقدمه یی منع ایتدکده معللك وظیفه سی

یا بر دلیل ایله بالذات یاخود بروجه بالا ابطال سند ویا تحریر مراد ایله بالواسطه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایلمکدر سندی یاخود تنویر سندی منع ایتمك فائده‌ویرمز زیرا بونلری یوق فرض ایتسك منع مجرد قالور • ومعلل ینه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثباته مجبور اولور

وسائل بعضا مقدمه‌لردن برینی منع ایتدکدن صکره انی تسلیم ایله دیکرینی منع ایدر • بوکا تنزل ومجارات خصم وارخاء عنان بحث دنیلور که خصمه مماشات قبیلندن اوله‌رق بر مقدمه‌یی تسلیم دیمك اولوب یوخسه حقیقة تسلیم وتصدیق دکلدر • بناء علیه معلل بو مقدمه‌لرك ایکیسنی دخی اثبات ایتمدکجه مدعاسنی اثبات ایتمش اولماز

مثلا معلل طون کیمك مکروهدر دیو ادعا ایدوبده بونی اثبات ایچون (وقت سعادتده طون اولمیوب صکره‌دن احداث اولنمشدر وهر شی که وقت سعادتده اولمیوبده صکره‌دن احداث اولنمش اوله مکروهدر) دیمسی اوزرینه سائل دخی صغری مسلم دکلدر انی تسلیم ایتسم کبرایی تسلیم ایتم چونکه جامع شریفلرك مناره‌لری کبی صکره‌دن ایجاد اولنمش نیجه شیلر وارکه مکروه دکلدر دیسه صغرایی تسلیم ایله خصمه ارخاء عنان ایتمش اولور یوخسه انی حقیقة تسلیم ایلمش اولماز

بر وجه بالا معلل بالذات یاخود بالواسطهٔ مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایده‌میوبده سائله سنك سوزلرك قواعد نحویه‌یه مغایردر یاخود سندك اعم اولمق حسبیله سندیته صالح دكلدر یوللو سوزلر ایله صدددن چیقار ایسه دعواسنی اثباتدن عاجز قالمش و مفحم اولدیغنی ستر ایله دفع حجاب ایچون بشقه بحثه كچمش و اولكی بحث بتمش دیمك اولور

ایشته علم آدابده (بر بحثدن بحث اخره انتقال ایتمك افحامدر) دیو مندرج اولان مسئله نك معناسی بودر . سائلك اعتراضی اوزرینه معلل كندی دلیلنی اتمامدن عاجز قالوبده بشقه دلیله انتقال ایتمسی دخی بو فنك اصطلاحنجه بر نوع افحامدر

چونكه دلیل ثانی بحث دیكر عد اولندیغندن معلل اولكی دلیلی باشه چیقاره‌میوبده انی ترك ایتمسیله اولكی بحث منقطع و معلل انده مفحم اولمش صاییلور لكن بو دخی اهل فن بیننده بر امر اعتباری و اصطلاحیدر یوخسه حقیقت حالده افحام دكلدر . زیرا مقصد اصلی اثبات مدعادر معلل ایسه دلیل ثانی ایله انی اثبات ایدیجك خصمنی الزام ایله مقصدینی حصوله كتورمش اولور

اما معللك دلیل اولی ترك ایتمسی عجزندن ناشی اولمیوبده بلكه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایله اول دلیلی تصحیح و اتمامه

معتقد ایکن بو وجهله سوزی اوزاتمقدن ایسه سائلك اصلا دیه جکی قالمیه جق صورتده واضح وجلی بر دلیل ایله انی الزام ایدیویرمك اوزره بشقه دلیله انتقال ایتمسی بر دلیله دلیل اخرك ضم وعلاوه سی دیمك اوله رق افحام و انقطاع بحث قبیلندن عد و اعتبار اولنماز

باب ثانی

(سائلك دلیلی نقض ایتمسی وبونك اوزرینه)
(معللك كیفیت مدافعه سی بیانده در)

معللك دلیلنی ابطال ایچون ناقضك كتوردیكی دلیله شاهد دینور

شاهد ایکی قسمدر قسم اول بر ماده ده معللك دلیلی جاری وحکم مدعا ایسه متخلف اولمقدر

قسم ثانی معللك دلیلی اجتماع نقیضین ودور وتسلسل کبی دیکر فسادی مستلزم اولمقدر

قسم اولك تقریری بو وجهله درکه بو دلیل فلان ماده ده جاری و حالبوکه حکم مدعا متخلفدر وهر دلیل که حال وشانی بویله اوله فاسددر اویله ایسه بو دلیل دخی فاسددر دنیلور

بو شاهدك كبراسى منع اولنه‌ماز ۰ زيرا بر دليل بر ماده‌ده جارى اولوبده حكم مدعانك متخلف اولمسى قابل اوله‌ماز اما صغراسى منع اولنه‌بيلور ۰ زيرا اشبو صغرى ايكى مقدمه‌يى متضمندركه جريان و تخلف ماده‌لريدر و بو مقدمهٔ ضمنيه‌لردن هر برى منع اولنه‌بيلور

شويله‌كه ناقضك خصمى طرفندن بنم دليلمك اول ماده‌ده جارى اولديغى مسلم دكلدر واقعه‌سنك اكلاديغك كبى اوليدى جارى اولوردى حالبوكه بنم مرادم شودر ديو دليلك جريانى منع اولنور ۰ ياخود جريانى تسليم ايله حكم مدعانك تخلفى منع اولنور ۰ و ناقضك اولكى صورتده جريانى و ايكنجى صورتده تخلفى اثبات ايتمسى لازم كلور مثلا فلاسفه‌دن برى عالمك قديم اولديغنى اثبات ايچون (زيرا عالم اثر قديمدر و هر اثر قديم قديمدر) ديو استدلال ايدوبده سائل دخى (سنك بو دليلك انسانده دخى جاريدر حكم مدعا يعنى قدم ايسه متخلفدر يعنى انسان دخى اثر قديم اولديغى حالده قديم دكلدر و هر دليل كه بويله اوله فاسددر اويله ايسه بو دليل دخى فاسددر) ديو دليل مذكورى نقض ايتدكده اول فلسفى بنم مرادم بالذات اثر قديم ديمكدر انسانك تكوننده ايسه ادوار فلكيه واستعدادات هيولانيه‌نك دخلى واردر بناء عليه دليلك

انسانده جریانی مسلم دکلدر انی تسلیم ایتسم حکم مدعانك تخلفنی تسلیم ایتمم چونکه افراد انسانیه حادث ایسه ده جائز که نوع انسان قدیم اوله) دیه بیلور . و ناقض اولان کیمسه اولکی صورتده دلیلك انسانده جریاننی و ایکنجی صورتده حکم مدعانك تخلفنی یعنی نوع انسانك قدیم اولمدیغنی اثباته محتاج اولور

ایشته منعك طریق اسلم اولدیغی بونکله دخی متضح اولورکه سائل نقض یولنه کیتدیکی ایچون استدلال ایله اوغراشمغه مجبور اولور حالبوکه دلیلك کبراسنی یعنی (هر اثر قدیمدر) مقدمه سنی منع ایتمش اولسیدی فلسفی انی اثباته محتاج اولور و استدلال ایله او مشغول قالور ایدی

قسم ثانینك تقریری بو وجهله درکه (بو دلیل فاسددر زیرا بو دلیل فلان خصوصی مستلزم اولوب اول خصوص ایسه فاسددر و هر دلیل که بویله اوله فاسددر) دنیلور

بونك صغراسی دخی ایکی مقدمه یی متضمندرکه بری دلیلك اول خصوصی استلزامی و دیکری اول خصوصك فسادیدر

ایشته بو ایکی مقدمهٔ ضمنیه نك دخی بعضا اولکیسی

وبعضاً ایکنجیسی منع اولنور مکرکه خصوص فساد بدیهیاتدن اولور ایسه اول حالده ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه منع اولنه‌ماز والا مکابره اولور

مثلا بو دلیل اجتماع نقیضینی یاخود اعظمك اصغره مساواتنی مستلزم اولوب بو ایسه فاسددر دنیلدکده ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه منع اولنه‌ماز زیرا کرك نقیضینك اجتماعی وکرك اعظمك اصغره مساواتی بدیهی البطلاندر اما بو دلیل دوری یا تسلسلی مستلزم اولوب بو ایسه فاسددر دنیلدکده ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه دخی منع اولنه بیلور . زیرا هر دور وتسلسلك بطلانی مسلم دکلدر .

چونکه دور ایکی شیئك یکدیکره توقف ایتمسی دیمك اوله‌رق ایکی نوعدر . نوع اول دور تقدمیدر که مصادره علی المطلوب کبی بر شیئك نفسنه تقدمنی مستلزم اولمغله باطلدر .

نوع ثانی دور معیدر ابوت وبنوت کبی که تقدم وتأخر اولمقسزین برینك تصوری دیکرینك دخی برلکده تصورینی مستلزم اولور لکن برینك نفسنه تقدمنی موجب اولمدیغی جهتله باطل دکلدر

علل واسبابده تسلسل دخی باطلدر وبونکله واجبك وجودی اثبات اولنور . شویله که ممکنات اکر واجبه

منتهی اولمسه یکدیکره علت اولوب مثلا بو کون اسن روزکاره دونکی صغوق واکا اولکی کون یاغان یاغمور واکا دخی دها اول ظهور ایدن دومان وهکذا حادثات متصاعدا بر برینه علت اولەرق نهایت یا اوست طرفدەکی الت طرفدەکیلردن برینك معلولی اولور ویاخود الی غیر النهایه کیدر . حالبوکه اولکی صورتده دور تقدمی لازم کلوب بو ایسه محالدر وایکنجی صورتده تسلسل لازم کلوب بو دخی محالدر دیو سلسلهٔ ممکناتك واجبه منتهی اولمسنه استدلال اولنور

الحاصل یکدیکره علت اولمق اوزره لازم کلان دور فاسد اولدیغی کبی تسلسل دخی فاسددر فقط تسلسلك دیکر بر معناسی دخی واردر که برحد معینده طورمامق دیمکدر مثلا بر ایکینك نصفی واوچك ثلثی ودردك ربعی وکذا اونك عشری ویوزك یوزده بری اولور وهکذا الی غیر النهایه کیده بیلور یعنی برحد وقوف اولمیوب انسان اعتبار ایده بیلدیکی قدر ایدر لکن معتبرك اعتباری منقطع اولیجق تسلسل دخی منقطع اولور بو معناجه تسلسل بر امر اعتباری اولمغله محال دکلدر بناء علی ذلك بر دلیلی نقض ایچون (زیرا بو دلیل تسلسلی مستلزم اولوب تسلسل

ایسه فاسددر) دینلدکده اول دلیلك تسلسلی مستلزم اولدیغنی تسلیم ایده‌یم لکن تسلسلك فاسد اولدیغنی تسلیم ایتمم جائزکه امور اعتباریه‌ده تسلسل اوله دیو ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه منع اولنه‌بیلور

والحاصل شاهدك ایکی قسمنده دخی صغراسی منع اولنه‌بیلور وناقض دخی مقدمهٔ ممنوعه‌سنی اثباته مجبور اولور . اما شاهدك کبراسی قسم اولنده منع اولنه‌مدیغی کبی قسم ثانیده دخی منع اولنه‌ماز . زیرا فاسدی مستلزم اولان دلیلك فاسد اولدیغی جای اعتراض اوله‌ماز

شو قدر وارکه قسم ثانی دیکر بر وجهله دخی تقریر اولنه‌بیلور یعنی صغری مقدمهٔ واحده اوله‌رق النور وایکنجی مقدمهٔ ضمنیه کبراده قالور . شویله‌که (بو دلیل فاسددر زیرا بو دلیل دوری مستلزمدر وهر دلیل که بویله اوله فاسددر) دینلور . بو تقدیرده کبری دخی منع اولنه‌بیلور . مکرکه خصوص فساد بروجه بالا اجتماع نقیضین کبی بدیهیاتدن اوله

سائل بروجه بالا معللك دلیلنی شاهد ایله ابطال ایتدکده مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره نصل‌که کندیسی معلل اوله‌رق استدلال یوکی آنك اوزرنده قالور ایسه معلل

دخی سائل اولەرق وظائف ثلثه اکا منتقل اولور ۰ وبرمنوال مشروح شاهدك مقدمەلرندن برینی منع ایدر شاهدی نقض ویا اکا معارضه دخی ایدەبیلور ۰ وبو اوچ وظیفەدن برینی اجرا ایتمیوبده مدعاسنی اثبات ایچون بشقه بر دلیل کتوردیکی تقدیرده نظر اولنور ۰ اکر اولکی دلیلی اتمام ایدەمدیکندن ناشی بشقه دلیله انتقال ایتمش ایسه باب اولده بیان اولندیغی اوزره بر بحثدن بحث اخره کچمش وبحث اول منقطع اولمش عد واعتبار اولنور ۰ وبو ایسه فن مناظره اصطلاحنجه بر نوع افحام صاییلور ۰ واکر اولکی دلیلك اتمامندن عاجز دکل ایکن دها واضح بر دلیل ایله خصمنی الزام ایدیویرمك مقصدینه مبنی بشقه دلیله انتقال ایتمش ایسه عجز وافحام عد اولنەماز ۰ بلکه دلیل اوله دها واضح بر دلیل ضم وعلاوه ایله خصمنی برصورت قویەده مبهوت ایلمش اولور ۰

ابراهیم علیه السلام حضرتلرینك نمرود ایله مباحثهٔ مشهورەسی ایشته بوقبیلدندر ۰ شویله که الله تعالی حضرتلرینك ربوبیتنی اثبات ایچون ابراهیم علیه السلام جناب حق احیا واماته ایدر دیدی نمرود بنده احیا

واماته ایدرم دیو قتله مستحق اولان محبوسیندن برینی اطلاق ودیکر برینی اعدام ایله زعمنجه حضرت ابراهیمك دلیلنی نقض ایتدی ۰

بونك اوزینه ابراهیم علیه السلام الله تعالی حضرتلری کونشی مشرقدن کتیره یور سنده مغربدن کتور دیجك نمرود مبهوت اولدی ۰ حضرت ابراهیمك احیادن مرادی جانسز جسملره جان ویرمك دیمك اولوب بوایسه الله تعالی حضرتلرینه مخصوص برفعل اولدیغی جای اشتباه وتردد دکلدر بوراسی نمرودك مجلسنده کی خواصك دخی معلوم ومسلمی ایدی ۰ نمرود ایسه انی بشقه معنایه صرف ایله مغالطه یولنده بنده احیا ایدرم واماته ایدرم اویله ایسه بنده ربوبیتمی تسلیم ایتملیسین دیو مجلسده کی حمقایی تردده دوشوره بیله جك صورتله اعتراض ایتدکده ابراهیم علیه السلام تحریر مراد ایله دلیلنی اتمام ایده بیلور ایکن سوزی اوزاتمیوب همان مثال اخره انتقال ایله بروجه مشروح حمقانك دخی ترددینه محل قالمیه جق وجهله نمرودی الزام ایدیوردی ۰

باب ثالث

معارضه بیاننده‌در

معارضه اوچ قسمدر معارضه بالقلب معارضه بالغیر معارضه بالمثل‌در .

چونکه معارضك دلیلی دلیل معللك صورة ومادة عینی اولورسه معارضه بالقلب وغیری اولورسه معارضه بالغیر ویالکز صورة عینی اولورسه معارضه بالمثل تسمیه اولنور . صورة غیری اولوبده مادة عینی اولدیغی تقدیرده دخی معارضه بالغیر قبیلندن اولور .

صورة عینی اولمقدن مرادیمز اقترانیاتده شکللری بر اولمق واستثنائیاتده ایکیسی دخی مستقیم یاغیر مستقیم اولمق دیمکدر .

مادة عینیت دخی قیاس اقترانیلرده حد اوسطلرك وقیاس استثنائیلرده جزء مکررلرك اتحادندن عبارتدر مثلا فلاسفه (عالم مؤثردن مستغنیدر وهرشی که مؤثردن مستغنی اوله قدیمدر اویله ایسه عالم قدیمدر) دیوبده متکلمین طرفندن بوکا معارضه اولمق اوزره (عالم متغیردر وهیچ بر متغیر قدیم دکلدر اویله ایسه عالم قدیم دکلدر) دنیلدکده

دلیللرك ایکیسی دخی شکل اولدن اولوب انجق حد اوسطلری متغایر بولندیغندن یالکز صورةً متحد اولدقلرینه مبنی معارضه بالمثل اولور . وفلاسفه‌نك ینه بو دلیلنه معارضه اولمق اوزره متکلمین طرفندن (عالم متغیردر وهیچ برقدیم متغیر دکلدر اویله ایسه عالم قدیم دکلدر) دنیلدکده فلاسفه‌نك دلیلی شکل اولدن اولدیغی حالده معارضه دلیلی شکل ثانیدن اولمغله معارضه بالغیر اولور .

رؤیت باری بحثی دخی معارضه بالقلبه مثال اولور . چونکه اهل سنته کوره روز جزاده مؤمنلر جناب باری‌یی مشاهده ایدرلر معتزله طائفه‌سی ایسه رؤیت باری ممکن دکلدر دیرلر وقرأن کریمده (لاتدرکه الابصار وهو یدرك الابصار) یعنی کوزلر انی ادراك ایتمز او ایسه کوزلری ادراك ایلر دیو بیورلمشدرکه کوزلر انی کورمز او ایسه کوزلری کورر دیمك اولدیغنه بناء معتزله بونکله رؤیت بارینك ممکن اولدیغنه استدلال ایتدکلری کبی اهل سنت دخی ینه بوایت کریمه ایله رؤیت بارینك ممکن اولدیغنی اثبات ایدرلر بناء علیه طرفیندن سوق اولنان دلیللرك حد اوسطلری بر اولمغله دلیللر مادةً متحد اولورلر وایکیسی بر شکلدن اوله‌رق ترتیب اولندقلری حالده صورة دخی متحد اوله جقلرندن معارضه بالقلب اولور

شويله كه معتزله (رؤيت بارى ممكن دكلدر زيرا رؤيت بارى قرآن كريمده نفى اولنمشدر وهر شى كه قرآن كريمده نفى اولنمش اوله ممكن دكلدر) ديو استدلال ايتدكده اهل سنت طرفندن دخى (بو دليل هرنقدر سزك مدعاكزه دلالت ايدرسه ده بزم عندمزده دخى انى نفى ايدر بر شى واردركه اوده بو دليلدر شويله كه رؤيت بارى ممكندر زيرا رؤيت بارى قران كريمده نفى اولنمشدر وهرشى كه قرآن كريمده نفى اولنمش اوله ممكندر) دنيلور ايسه دليللرك ايكيسى دخى شكل اولدن اولمغله معارضه بالقلب اولور ومعارضه دليلنك كبراسى بو وجهله اثبات اولنوركه (قرآن كريمده نفى اولنان شى ممكن اولمسه نفيى فائده سز اولور على الخصوص مقام تمدحده ممكن اولميان شيئى نفى ايتمكده بر فائده اولماز حالبوكه تالى باطلدر) دنيلدكده (اويله ايسه قرآن كريمده نفى اولنان شى ممكندر) ديو نتيجه ويرر

واكر معارضه دليلى شكل ثانيدن اولهرق (رؤيت بارى قرآن كريمده نفى اولنمشدر وهيچ بر ممكن قرآن كريمده نفى اولنمش دكلدر اويله ايسه رؤيت بارى ممكن دكلدر) ديو تقرير اولنورسه دليللر صورة متغاير اولدقلرندن معارضه بالغير قبيلندن اولور

کذلك معارضه دلیلی قیاس استثنائی غیر مستقیم اوله‌رق (رؤیت باری ممکن اولسه قرآن کریمده نفی اولنماز ایدی حالبوکه قرآن کریمده نفی اولنمشدر اویله ایسه رؤیت باری ممکندر) دیو تقریر اولندیغی تقدیرجه دخی دلیللر صورة متغایر اولمغله معارضه بالغیر قبیلندن اولمق لازم کلور

مغالطات عامة الورود یعنی اول مغالطه‌لرکه انلر ایله هر شیئك اوزرینه حتی یکدیکرك نقیضی اولان ایکی قضیه اوزرینه بیله استدلال اولنه بیلور . ایشته بو مغالطه‌لر دخی معارضه بالقلب قبیلندن اولور

مثلا وجود وعدمی انسانك جماد اولمسنی استلزام ایدن شی ایکیدن خالی اولمیوب بهمه‌حال یاموجود ویامعدوم اولمق لازم کله‌جکندن بونکله انسانك جماد اولدیغنه استدلال اولنور . شویله‌که (وجود وعدمی انسانك جماد اولمسنی استلزام ایدن شیئك بهمه‌حال یاوجودی ویاعدمی ثابت اولیجق انسانك جماد اولمسی لازم کلور مقدم ایسه حقدر یعنی وجود وعدمی انسانك جماد اولمسنی استلزام ایدن شیئك بهمه‌حال یا وجودی ویا عدمی ثابتدر) دنیلور و (اویله ایسه انسان جماددر) دیو نتیجه ویرر بو دلیل ایسه بر مغالطه اولوب انکله مدعانك نقیضی

اولان (انسان جماد دکلدر) قضیه‌سی اوزرینه دخی استدلال اولنه بیلور

شویله‌که (وجود و عدمی انسانك جماد اولماسنی استلزام ایدن شیئك یا وجودی و یا عدمی ثابت اوله‌جق انسانك جماد اولماسی لازم کلور مقدم ایسه حقدر اویله ایسه تالی دخی انك کبیدر یعنی انسان جماد دکلدر) دنیلور ۰ و دلیللرك ایکیسی دخی قیاس استثنائی مستقیم و جزء مکررلری متحد اولدیغندن معارضه بالقلب اولور

بو مغالطه‌نك حلی شو وجهله‌درکه اول شیئك معدوم اولدیغنی اختیار ایله شرطیه‌نك ملازمه‌سنی منع ایلرز شویله که مغالطك زعم ایتدیکی کبی مطلوبی استلزام ایتمك صفتیله مقید اولان شیئك کندی معدوم اولوب ده بو استلزام صفتی باقی قالسه واقعا ملازمه تمام اولوردی بو ایسه ممنوعدر جائزکه اول شی ایله برابر صفتی اولان استلزام دخی منتفی اوله یاخود کندو باقی اولوب ده بو صفتی منتفی اوله ۰ چونکه بر مقیدك انتفاسی هم کندوسنك و همده قیدینك انتفاسیله اوله بیلدیکی کبی یالکز قیدینك انتفاسیله دخی اوله بیلور ۰ مثلا بر اوطه‌ده سیاه جبه یوقدر دنیلدکده اول اوطه‌ده هیچ جبه بولنمامق محتمل اولدیغی کبی سیاه رنکلی جبه بولنمیوب ده بشقه رنکلی

جبه بولنمق احتمالی دخی واردر ۰ حالبوکه بو ایکی
صورتده دخی شرطیه‌نك ملازمه‌سی تمام اولماز

معارضه معللك دعواسنی ابطال ایله دلیلنه مقابله‌دن عبارتدر ۰ انجق معارضه بالقلبده نقض معناسی واردر ۰ زیرا بر دلیل صحیح نقیضین اوزرینه قائم اولماز ۰ بو جهتله معارضه بالقلب دلیلی نقض یولنده دخی تقریر اولنه بیلور ۰

شویله که بروجه بالا بو دلیل سنك مدعاکه دلالت ایلر ایسه‌ده بنم عندمده دخی انی نفی ایدر شی واردر اوده بعینه بو دلیلدر یولنده تقریر اولنورسه معارضه بالقلب اولور ۰ واکر بو دلیل صحیح دکلدر زیرا بو دلیل مدعانك نقیضنده دخی جاری اولوب حکم مدعا ایسه متخلفدر دیو تقریر اولنور ایسه نقض قبیلندن اولور

مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره ناقض کبی معارض دخی مستدل اولور ۰ وبو حالده معلل دخی سائل ومنع ونقض ومعارضه وظیفه‌لری اکا منتقل اولور بو جهتله معارضه دلیلنك بر مقدمه‌سنی منع یاخود اول دلیلی بر شاهدایله نقض ایده بیلور ۰ اما معارضه‌یه معارضه مفید اولماز ۰ زیرا معارضك دلیلی معللك اولکی دلیلنه معارض اولد

یعنی کی کتوره جکی ایکنجی دلیله دخی معارض اولور بو جهتله معللك دعواسی ثابت اولماز ۰ بناءعلیه معارضه دلیلنه یا منع ایله یا نقض ایله تعرض ایتمك لازم كلور ۰ مكركه معللك ایكنجی دلیلی معارضك عندنده مسلم یاخود منع ضمنی یی مشتمل اوله‌رق معارضه دلیلنك وجه اختلالی اندن مستفاد اوله اول حالده معارضه‌یه معارضه مفید اوله بیلور

❋ تمرین ❋

اهل سنت عندنده صفات ازلیهٔ الهیه‌دن بریده كلامدر ۰ معتزله ایسه بونی انكار ایله كلام الله مخلوقدر دیرلر حالبوكه قرآن كریمده (وكلم الله موسی تكلیما) یعنی الله تعالی حضرتلری موسی علیه السلامه حقیقة سویلدی دیو بیورلمشدر ۰

ایشته اهل سنت بو آیت كریمه ایله استدلال ایدوب دیرلركه (كلام یعنی سویلمك قران كریمده جناب حقه مسنددر وهر شی كه قران كریمده اكا مسند اوله صفت ازلیه‌در اویله ایسه كلام دخی صفت ازلیه‌در یعنی جناب حق انكله حقیقة متصفدر)

معتزله طرفندن بو دلیله طرق ثلثه ایله اعتراض ایدیلور وهر برینه اهل سنت طرفندن بر وجهله جواب ویریلور

شویله که اولا معتزله طرفندن اول ایت کریمه ده کلامك
جناب حقه مسند اولدیغی مسلم دکلدر جائز که کلام
بوراده مجازا سوزی خلق ایتمك معناسنه اوله دیو دلیلك
صغراسی منع اولنور ۰ اهل سنت طرفندن دخی کلام
اکر جناب حقه مسند اولمسه اصل اولان معنای حقیقیدن
بلا قرینهٔ مانعه عدول اولنمق لازم کلور بو ایسه جائز
دکلدر اویله ایسه کلامك حقیقة جناب حقه مسند اولدیغی
ثابت اولور دیو مقدمهٔ ممنوعه اثبات قلنور

ثانیا معتزله طرفندن قرآن کریمده خلق دخی جناب حقه
اسناد اولنمغله بو دلیل انده ده جاری اولوب خلق ایسه
بر امر اضافی اولهرق صفت ازلیه اولمدیغندن حکم مدعا
متخلفدر دیو دلیل مذکور نقض اولنور

واهل سنت طرفندن جائز که خلق یعنی تکوین دخی
حیات علم قدرت اراده سمع بصر کلام کبی بر صفت
ازلیه اولوبده تعلقاتی حادث وامر اضافی اوله دیو حکم
مدعانك تخلفی منع ایدیلور

ثالثا معتزله طرفندن کلام حروف حادثه دن مرکبدر وهر
شی که بونلردن مرکب اوله حادثدر وهیچ بر حادث صفت
ازلیه دکلدر اویله ایسه کلام دخی صفت ازلیه دکلدر)
دیو معارضه ایدیلور ۰ واهل سنت طرفندن بو وجهله

جواب ویریلور که حروفدن مرکب اولان انجق کلام لفظی اولوب بونك حادث اولدیغنده دخی منازعه یوقدر فقط بزم مرادمز کلام نفسیٔ الهی اولوب بو ایسه حرفلردن مرکب دکلدر بناء علی ذلك کلامدن مراد اکر کلام نفسی ایسه معارضه دلیلنك صغراسی ممنوعدر واکر کلام لفظی ایسه معارضه دلیلنك تقریبی ممنوعدر دنیلور

فذلکه

برقضیه‌یی منع ایتمك اول قضیه‌نك بطلاننی افاده ایتمز فقط خفاسنی افاده ایدر • مقدمه‌سی خفی اولان دلیل ایسه معلوم الثبوت دکل دیمکدر • ثبوتی معلوم اولمیان شی ایله دخی بشقه شی ثابت اولماز بر شیئ نقض انی ابطال دیمکدر • اویله ایسه بر دلیلی نقض دخی اول دلیلك بطلاننی افاده ایدر • لکن دلیلك بطلانندن دعوانك بطلانی لازم کلمز زیرا دلیل دعوانك ملزومیدر لازمك ملزومدن اعم اولمسی ایسه جائزدر بو جهتله ملزومك انتفاسی لازمك انتفاسنی مستلزم اولماز • نهایت اول دعوا بو دلیل ایله ثابت اولماز اما دیکر دلیلی اوله بیلور

بناء علی ذلك منع و نقضك متعلقلرنده اثرلری متفاوت ایسه ده دعواده اثرلری متحددر

معارضه‌نك حكمی مساقطه‌در يعنی دليللر متعارض ومتساقط اولور ودعوی بلا دليل قالور . الحاصل معللك دعواسی ثابت اولمامش اولور

شو حاله نظراً وظائف ثلثه‌نك هپ مرجعی براولور كه معللك دعواسی ثابت دكل ديمكدر

دعوايه تعرض دليلنه تعرضدن اقوی اولديغنه بناء اعتراضاتك اشدی معارضه وبعده نقضدر . ومنع اگرچه اعتراضاتك اضعفيدر لكن اسلميدر واظهار صوابده سائرندن زياده دخلی واردر زيرا انده معلل مقدمهٔ ممنوعه‌يی اثباته مجبور اولور ولدی‌الاثبات دعواسنك حق اولديغی ظاهر اولور . اما نقض ومعارضه‌ده معلل سائل اولمغله وظائف ثلثه‌دن ديلديكنی اختيار ايده‌بيلور حالبوكه منع يامعارضه يولنه كيدر ايسه كندو دعواسنك حق اولديغی حقيله ظاهر اولماز ودعواسنی شبهه‌دن قورتارمق ايچون خصمنك دليلنی نقض ايتمسی لازمكلور

فائده

قياس كرك مفرد اولسون وكرك مركب اولسون بعضا لاجل الاختصار بعض مقدماتی طی اولنور وقياسك مذكور اولان مقدمه‌سی مطلوبك موضوعنی مشتمل ايسه

صغری اولوب کبراسی مطویدر . و اکر مطلوبك محمولنی مشتمل ایسه کبری اولوب صغراسی مطویدر . ومطلوبك هیچ برطرفنی مشتمل دکل ایسه نظر اولنور اکر بسیط اولەرق مطلوبی منتج اولورسه قیاس مفرد استثنائیدر . والاقیاس مرکبدر .

مثلا (کوندوز موجوددر زیرا کونش طوغمشدر) دنیلدکده کونش طوغمشدر مقدمەسی مطلوبك هیچ برطرفنی مشتمل دکلدر فقط بسیط اولەرق مطلوبی منتج اولمغله قیاس استثنائی اولور .

شویله که (زیرا هرنه زمان کونش طوغمش اولورسه کوندوز موجوددر حالبوکه کونش طوغمشدر اویله ایسه کوندوز موجوددر) دیو تقریر اولنور .

و (عالمك بر مؤثری واردر زیرا هر متغیر حادثدر) دنیلدکده مذکور اولان (هرمتغیر حادثدر) مقدمەسی مطلوبك برطرفنی مشتمل دکلدر وبسیط اولەرق مطلوبی منتج اولماز بناءعلیه قیاس مرکبدر . شویله که (عالم متغیردر و هرمتغیر حادثدر و هرحادثك برمؤثری واردر اویله ایسه عالمك برمؤثری واردر) دیو تقریر اولنور .

باب رابع

(تصورات حقنده اولوب ایکی فصلی مشتمل)

فصل اول

(تعریف بیاننده‌در)

تعریف برشیئ ذهنده تصویردن عبارت اولمغله اكا منع ومعارضه تعلق ایتمز . فقط شرطلرینی مستجمع دکلدر یاخود فسادی مستلزمدر دیو نقض اولنه بیلور

بوجهتله تعریفه اعتراض ایدن مستدل واكا جوب ویرن مانع اولور

نه کیم بوتعریف افرادینی جامع یا اغیارینی مانع دکلدر یاخود دوری یاتسلسلی مستلزمدر دیو نقض اولنور صاحب تعریف طرفندن دخی منع ایله مقابله ایدیلور

شویله که (بو تعریف صحیح دکلدر زیرا افرادینی جامع دکلدر وهرتعریف که افرادینی جامع اولمیه صحیح دکلدر اویله ایسه بوتعریف صحیح دکلدر) دنیلور . وتعریفلرده مادهٔ نقض متحقق یعنی نفس الامرده محقق اولمق لازم کلدیکندن صغرانك اثباتی لازمکلور . بناء علیه (زیرا بوتعریف فلان شیئه شامل اولمیوب معرف ایسه اكا

صادقدر وهر تعریف که حال وشانی بویله اوله افرادینی جامع دکلدر اویله ایسه بوتعریف دخی افرادینی جامع دکلدر) دیو صغری اثبات اولنور . فقط بودلیلك صغراسی ایکی مقدمه یی متضمندر که بری تعریفك اول شیئه شامل اولماسی ودیکری معرفك اکا صادق اولمسیدر صاحب تعریف ایشته بوایکی مقدمهٔ ضمنیه دن برینی منع ایده بیلور شویله که تعریفك فلان کلمه سندن مراد بودر بناء علیه تعریفك اول شیئه شامل اولمدیغی مسلم دکلدر یاخود معرفدن مراد بودر بوجهتله اول شیئه صادق اولدیغی ممنوعدر دیه بیلور وکذا (بوتعریف فلان شیئه شامل اولوب معرف ایسه اکا صادق دکلدر وهرتعریف که بویله اوله اغیارینی مانع دکلدر وهر تعریف که اغیارینی مانع اولمیه صحیح دکلدر اویله ایسه بوتعریف صحیح دکلدر) دنیلور . وبروجه بالا صغرانك ایکی مقدمهٔ ضمنیه سندن بری منع اولندقده تعریفدن یاخود معرفدن مراد شودر دیو تحریر مراد ایله جواب ویریلور کذلك (بوتعریف دوری یاتسلسلی مستلزمدر وهر تعریف که حالی بویله اوله صحیح دکلدر اویله ایسه بوتعریف صحیح دکلدر) دنیلور . صاحب تعریف طرفندن دخی دوری یاتسلسلی مستلزم اولدیغی مسلم دکلدر دیو صغری منع اولنه بیلور .

یاخود جائز که دور معی یاخود امور اعتباریه‌ده تسلسل اوله دور معی و تسلسل اعتباری ایسه محال در کلدر دیو کبری دخی منع اولنه بیلور

فصل ثانی

(تقسیم بیاننده‌در)

تقسیم بر نوع تعریفدر . بناء علیه تقسیملره دخی منع و معارضه تعلق ایتمز . فقط شرائطنی مستجمع دکلدر دیو نقض اولنه بیلور . بو جهتله تقسیمه اعتراض ایدن مستدل و اکا جواب ویرن مانع اولور . تقسیم ایکی نوعدر . نوع اول کلك اجزاسنه تحلیل و تقسیمیدر

نته کیم اوطه درت دیوار و بر سقفدر . و هر جسم تراب و ما و هوا و ناردن مرکبدر . و لیموناطه براز لیمون صویی و بر مقدار شکر ایله عادی صودن عبارتدر دنیلدیکی کبی تقسیمك بو نوعنده مقسم اولان کل مجموع اجزادن عبارت اولمسیله هر قسمك مقسمه مباین اولمسی امر ضروریدر

نوع ثانی کلینك جزئیاتنه تقسیمیدر . نته کیم حیوان یاحیوان

ناطقدر ویاحیوان غیر ناطقدر وعنصر یاتراب یاصو ویا
هوا ویاناردر دنیلدیکی کبی

تقسیمك بو نوعنده مقسمك هر قسمنه نسبتله بحسب الحمل
مطلقا اعم اولمسی شرطدر ۰ اقسامدن بریسی مقسمك عینی
یاخود مباینی اولمسه تقسیم باطل اولور ۰

نته‌کیم انسان یابشردر ویافرسدر ۰ یاخود انسان یابشردر
ویازنجیدر ۰ ویاخود انسان یارومیدر ویا فرسدر ۰ دنیلسه
اوچ صورتده دخی تقسیم باطل اولور

وبرده تقسیمك اقسامنی حاصر اولمسی شرطدر
یعنی مقسمك کافهٔ مشتملاتی اقسامنده مندرج اوله‌رق خارجده
هیچ بر قسم قالمامیلیدر والا تقسیم نقض اولنور
شویله‌که (بوتقسیمك اقسامنده فلان شی داخل اولمیوب
مقسم ایسه اکا شاملدر و هر تقسیم که بویله اوله
اقسامنی حاصر دکلدر وهر تقسیم که اقسامنی حاصر
اولمیه باطلدر اویله ایسه بوتقسیم دخی باطلدر) دنیلور ۰
وقاسم طرفندن دخی اول شیئك اقسامدن خارج یاخود
مقسمك اکا شامل اولدیغی منع ایدیله‌بیلور

انجق تقسیملرده ارانیلان حصر ایکی قسمدر ۰ یعنی عقلی
واستقرائیدر

حصر عقلی نفی ایله اثبات بیننده متردد ومقسم عقلا اقسامنده منحصر اولور

ایشته بوکا تقسیم عقلی دنیلورکه عقلك بر قسم دیکر تجویز ایتمسیله منقوض اولور

حیوانك ناطق ایله غیر ناطقه تقسیمی کبی که حیوان یاناطقدر یاذکلدر دیو نفی ایله اثبات بیننده متردد اوله‌رق حیوانك عقلا بشقه برقسمی بولنه‌ماز

عددك زوج ایله فرده تقسیمی دخی بو قبیلدندر ۰ زیرا زوجك معناسی فرد اولمیان عدد وفردك معناسی زوج اولمیان عدد دیمك اولدیغندن نفی ایله اثبات بیننده متردد وعدد عقلا بوایکی قسمده منحصراولوراماحصر استقرائیده عقلا انحصار ارانمیوب مقسمك اقسامنده انحصارینه انجق استقرا وتتبع ایله حکم اولنور

ایشته بوکا تقسیم استقرائی دنیلورکه بونده مادۀ نقض متحقق اولمق لازم کلور

بروجه بالا عنصرك درده تقسیمی کبی که عقلك دردن زیاده‌سنی تجویز ایتمسیله بوتقسیم باطل اولماز ۰

بونی نقض ایچون بشنجی عنصری بولوب میدانه قومق لازم کلور

خاتمه

(آداب مناظره بیاننده در)

مجلس منـاظره‌ده مورث کلال و ملال اوله‌جق مرتبـه اطناب مقال ایتمامليدر

لکن فهم معنایه خلل ویره‌جك مرتبه اختصار کلامدن دخی اجتناب ایتملیدر

هله تفهم معنـاده ترددی جالب اولان لفظ مجمل و تعسر فهمی موجب اولان الفاظ غریبه استعمالندن احتراز ایتمك لازمدر

منـاظر خصمنك مرامنی اکلامدیغی حالده کلامنی تکرار ایتدیره‌بیلور . اما مرامنی اکلامدین کلامنه دخل ایتمك جائز دکلدر

مقصدده یعنی اظهار صوابده مدخلی اولمیان شیلره تعرض ایله صدددن چیقمامليـدر . و الا سوز طاغیلوب سمت مقصددن تباعد ایدلمش اولور

اثنای مناظره‌ده کولمك و چرپنمق و حدت ایله رفع صوت ایتمك کبی حاللر مناظرینه یاقشماز

بو مثللو معاملات نابجا ایله انجق جاهللر کندی جهللرینی ستر ایتمك ایسترلر ۰ حالبوکه بو وجهله جهللرینی میدانه قومش اولورلر

میدان مباحثه‌ده کشی خصمنی حقیر کورمامليدر ۰ والا قیدسزلق ایله کندوسندن ضعیف سوزلر صدور ایدوبده خصم ضعیفك مغلوبی اولمسنه سبب اوله‌بیلور الحاصل سوزی دقت وبصیرت ایله سویلملی وخصمنك سوزینی کمال تأنی ایله دکلملی ومرامنی لایقیله اکلاملی وبعده مقابله‌یه قیام ایتملیدر

خصمنك سوزینی یاری یرده کسمك خلاف ادبدر ۰

هله ایکی کشی مناظره ایدرکن بر اوچنجی شخص انلرك سوزینی کسوبده بحثه کیرشمك پك نابجا وپك یاقشقسز بر معامله‌در ۰ فقط انسان بحسب الفطره عجول وحریص اولدیغندن چوق دفعه حرصنی یکه‌میوب من غیر رویة بومثللو خطالرده بولنور

بناء علی ذلك مناظره‌یه مأمور اولان مجلسلرك ریاستی مهام اموردندر ۰ رئیسلرك حسن اداره‌یه موفق اوله‌ماملرندن طولایی بو مجلسلر عجیب وغریب قارغشه‌لقلره اوغرایوبده مذاکرات ومباحثاتدن بر نتیجه حاصل

ایدیله مدیکی هزار بار مشاهده اولنمشدر هر مجلسده مذاکره نك انضباط و انتظام تحتنده جریانی ایسه فرائض اموردندر بو سوزلرمز هب اهل و ارباب مناظره یه کوره در

آداب و قوانین مناظره بیلمیانلر ایله مباحثه بیهوده یورغونلقدر اهل و اربابیله مناظره اولنملی . اصحاب جدل ایله حسن جدال اوزره بولنملی . خصمك مغالطه سندن بغایت صاقنملیدر .

والله الموفق للصواب
وهو الملهم للسداد

DATE DUE

TO RENEW CALL
422-3900

HIGHSMITH 45-220

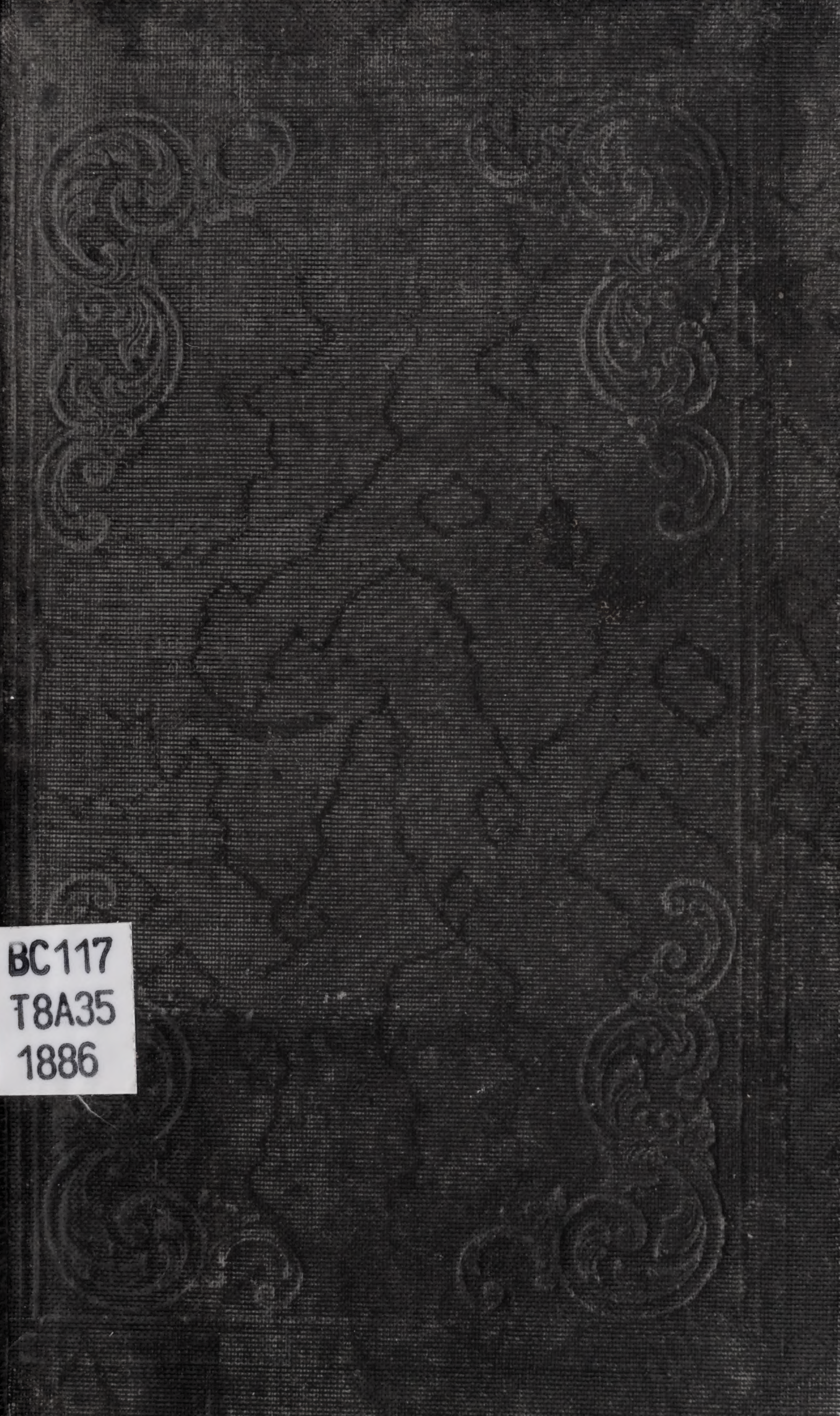

BC117
T8A35
1886